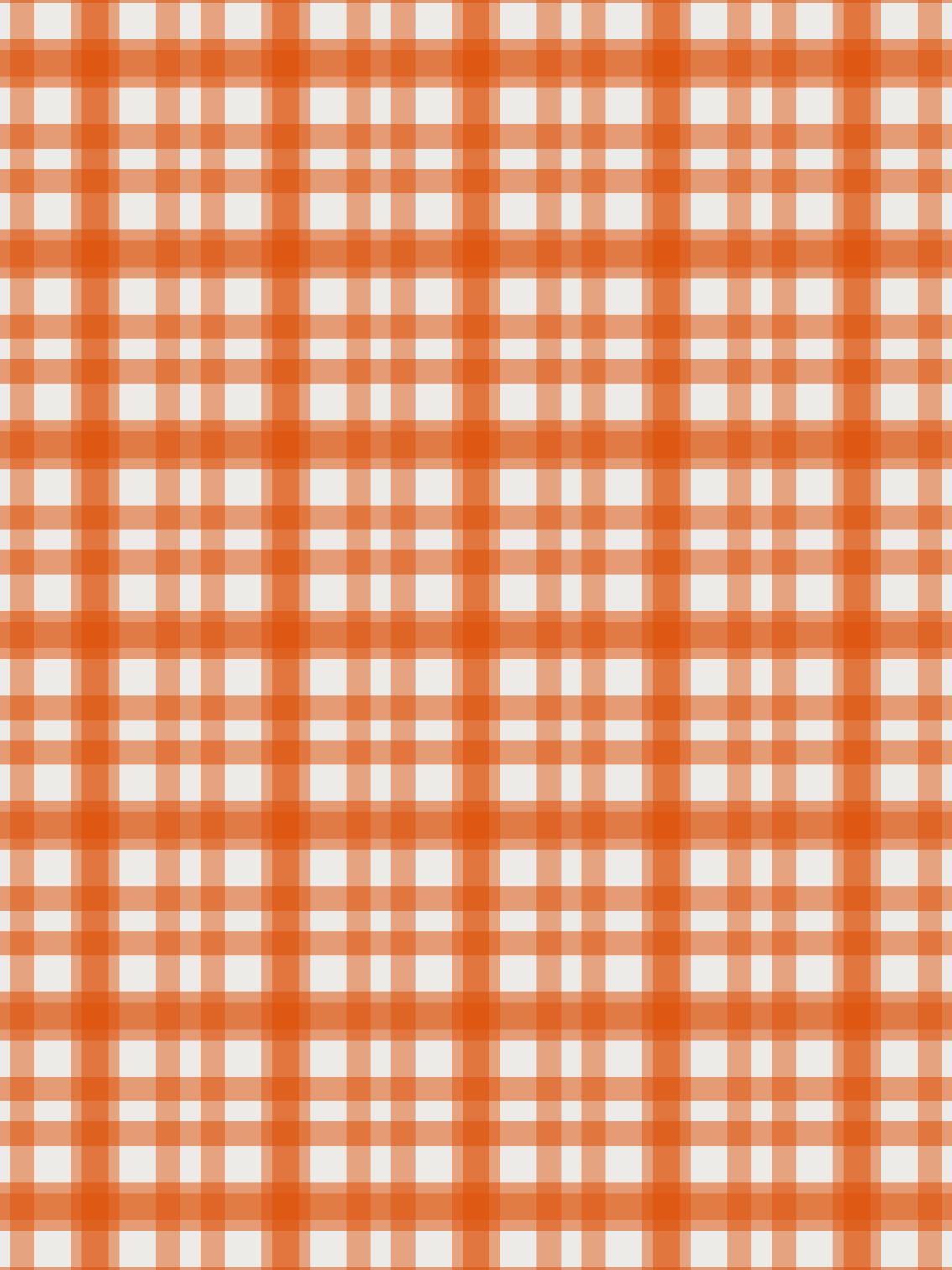
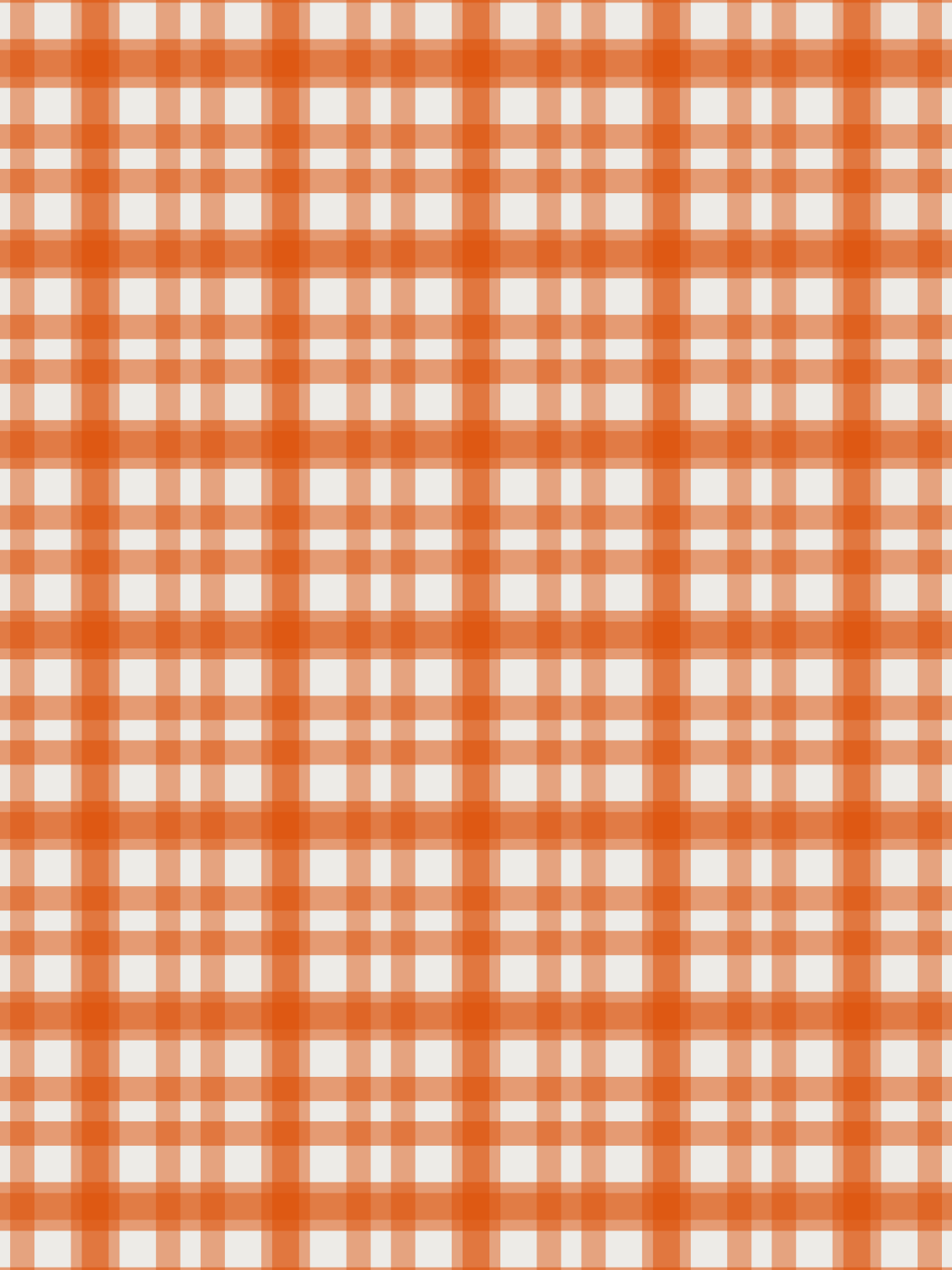

EN EX-JOBBARES ROSA GUIDE TILL TRYGGARE (OCH BÄTTRE) BOSTÄDER

ETT ARBETE VID
LUNDS TEKNISKA HÖGSKOLA
AV FELICIA ZACHRISSON

EN EX-JOBBARES
ROSA GUIDE
TILL TRYGGARE
(OCH BÄTTRE)
BOSTÄDER

EN EX-JOBBARES ROSA GUIDE TILL TRYGGARE (OCH BÄTTRE) BOSTÄDER

ETT ARBETE VID
LUNDS TEKNISKA HÖGSKOLA
AV FELICIA ZACHRISSON

AAHM01: Examensarbete i Arkitektur/
Degree Project in Architecture

Lunds Tekniska Högskola vid
Lunds Universitet

År: 2022/2023

Titel: En Ex-Jobbare Rosa Guide till
Tryggare (och Bättre) Bostäder/
A Thesis-Worker's Pink Guide to Safer
(and Better) Housing

Författare: Felicia Zachrisson

Examinator: Jesper Magnusson

Handledare: Alva Zalar

LUNDS
UNIVERSITET

SAMMAN- FATT- NING

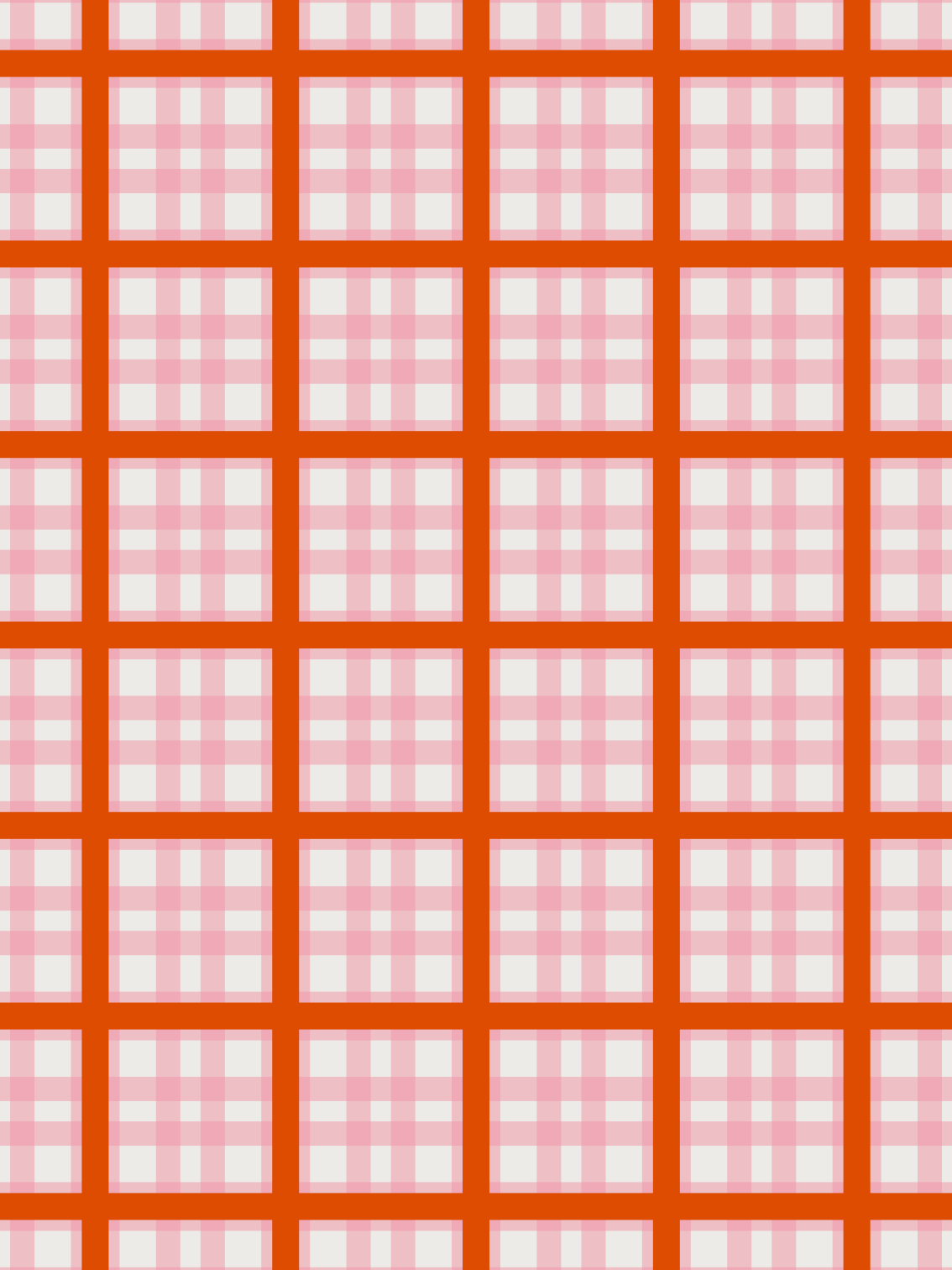
Enligt WHO är mäns våld mot kvinnor i nära relationer ett av de allvarligaste hoten mot kvinnors hälsa. Medan det finns många aspekter att ha i åtanke i analysen av detta, kvarstår faktumet att det är i hemmet som våldet sker. Varför är det så? Många arkitekter och teoretiker har länge konstaterat hur våra städer är byggda olika väl för olika typer av kroppar, där möjligtvis vissa kroppar stöttas bättre än andra. Det här arbetet utforskar utformandet av hemmet. Den kvinnliga kroppen verkar inte vara lika väl stöttad i hemmet, så som den manliga kroppen är. Det är snarare den farligaste platsen för kvinnor att vara på.

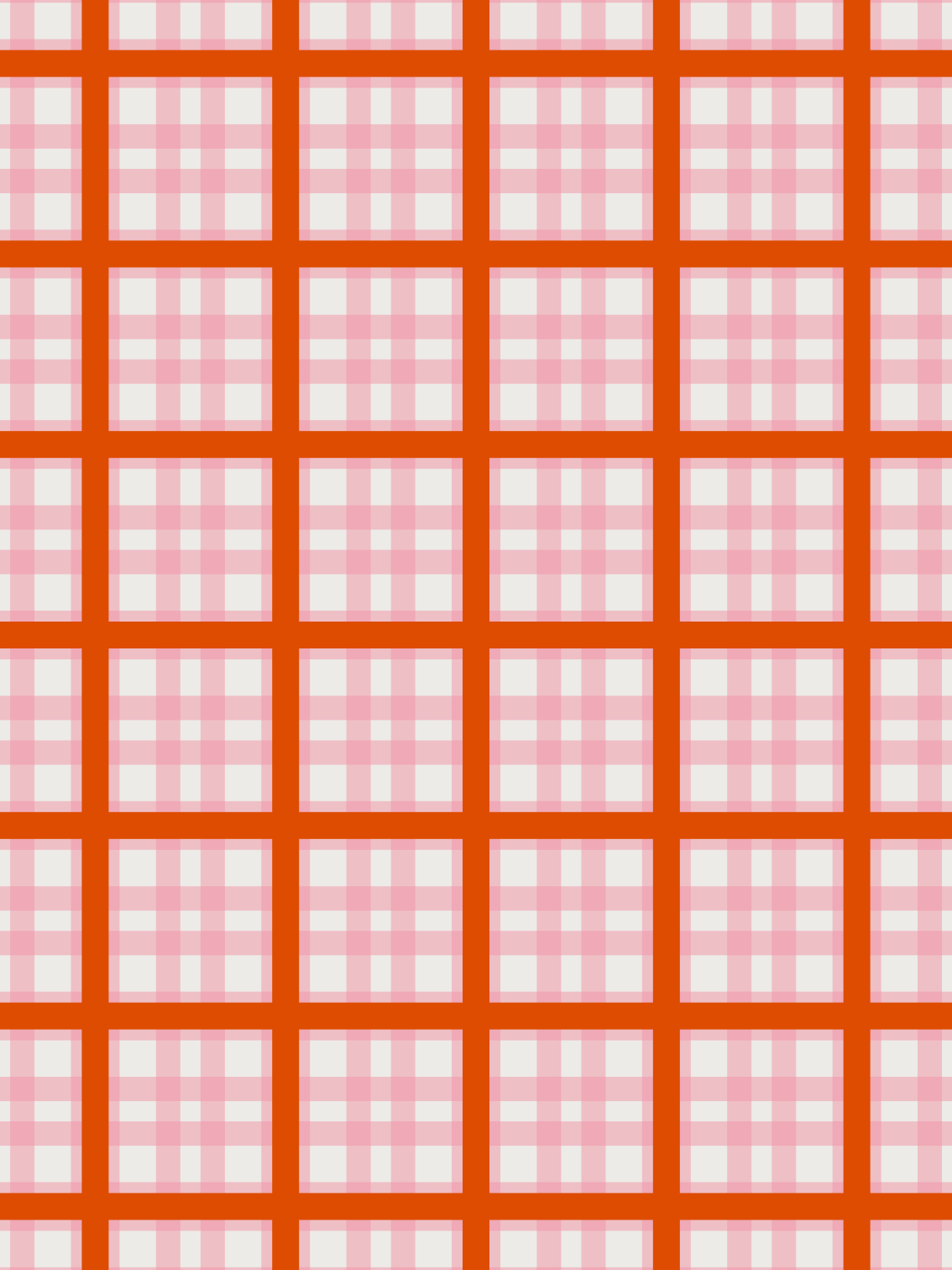
I ett sökande efter tryggare och bättre bostäder för kvinnor, utforskar jag först ifall hemmets utformning kan fungera problematiskt för den kvinnliga kroppen? Har uppbyggnaden av våra hem någon faktisk roll i våldet som utövas? Maktförhållanden och vårt upplevda behov av privathet har påverkat hur ett antal problematiska scenarion i våra hem blivit gestaltade sedan länge. I ljuset av dessa scenarion, undersöker jag hur de också kan bli gestaltade annorlunda. I en handbok presenteras totalt femton olika förslag på hur vi kan planera för tryggare och bättre bostäder.

AB- STRACT

According to the WHO, domestic violence is one of the most dangerous threats to women's health. Whilst there are more things to consider, truth is that the home is where all of this violent behaviour takes the stage. Why is that? Many architects and theorists have long made out that our cities are differently well-built for different kinds of bodies, where some are possibly better supported than others. This thesis is set to research the impact of the home instead. The female body appears to be less supported in the home than the male body is, in regards to how it today is the most dangerous place for a woman to be at.

In an attempt of finding safer and better housing for women, I start my thesis by exploring possible flaws with the shape of the home, as it is built today. Does the way we construct our housing play an actual part in the violence that takes place within? Power dynamics and our need for private spaces have long affected how a number of problematic scenarios have been constructed. In the light of these, I explore how to possibly design these scenarios differently. With a guide book, I present a total of fifteen different ways of designing for safer and better housing.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

14	INLEDNING
15	Avgränsning
17	Rapport & Handbok
19	Frågor ställda
20	ORDBOK
24	ATT SAMLA OCH FORMA
24	Litteratur
27	Intervjuer
30	Rättsfall
31	Presentation
32	KUNSKAPSÖVERSIKT OCH PROBLEM
33	Maktförhållande
36	Reproduktion
39	Privathet
42	Privat eller inte
48	PLATSER OCH PROBLEM
53	Kökskniven
54	Dörren
55	Sovrummet
56	Finns det en Toa-tron?
58	Höga-Häckar Helvetet
60	Övervakningen
61	Den statiska bostadstypen
62	Rutinerna
63	Ensamheten
64	ATT BÖRJA SKISSA

70	EN HANDBOK
77	Sovrumsrevolution
79	Ett Rum i Nöd
81	Litet Fönster
83	Vad är väl en vägg?
85	Rum för Alla
87	Gränsland
89	Eyes on the Street
91	Eyes on the Innergård
93	Ju fler desto bättre
95	I en annan Svale
97	Aktiva bottenvåningar
99	Rundgång
101	Möten här och där
103	Väck med tvätt
105	Dela kök
108	DISKUSSION
109	Brister & Problem
112	Nya former
114	Min bild av arbetet
115	Den större bilden
116	Stort tack
118	NOTER
124	KÄLLFÖRTECKNING

INLED- NING

Under mitt sista år på Arkitektskolan, har jag fått glädjen att presenteras för fler, spännande sätt att tänka kring arkitektur. Jag fick läsa om Butler, Bonnevier, Foucault och Latour och om frågor om människan och arkitektur, som formulerats i flera år. Det började bli riktigt kul att gå runt på stan och analysera hur olika miljöer kunde möjliggöra för olika typer av aktiviteter och liv. Jag började se nya sammanhang till saker och ting och jag fick egna tankar, som typ:

” Om vi kan fundera på ifall staden är byggd för olika typer av kroppar, där möjligtvis vissa kroppar stötts bättre än andra här i livet, varför har vi inte sett fler fundera på hur hemmet fungerar? Där kan väl omöjligt den kvinnliga kroppen stötts lika bra? Det är ju den farligaste platsen för kvinnor att vara på. ”

Det här arbetet började därför med att jag ville ta reda på vad arkitekter före mig hade tagit fram som förslag på vad de arkitektoniska bristerna med våra hem kunde vara. Jag ville se vad de egentligen

sagt om hemmets konstruktion och hur den påverkar tryggheten för kvinnorna som bor där. Jag ville läsa om allt jag kunde hitta, för att jag verkligen ville veta vad jag, i min roll som framtida arkitekt, skulle kunna göra annorlunda. Hur skulle ett tryggare och bättre hem för kvinnor kunna se ut? Det kändes viktigt att veta. Hur *vill* och *borde* jag själv gestalta framtidens bostäder?

UPPENBARA BRISTER

Våld i hemmet har varit ett känt problem sedan länge. Enligt Brottsförebyggande rådets statistik har drygt var fjärde kvinna utsatts för brott i en nära relation någon gång i sitt liv.¹ Enligt WHO är mäns våld mot kvinnor i nära relationer ett av de allvarligaste hoten mot kvinnors hälsa. Enligt NCK kostar det samhället cirka 45 miljarder kronor varje år, jämfört med motsvarande siffror på exempelvis 2,5 miljarder för kostnaden av gängkriminalitet.²

Medan det säklart finns socioekonomiska aspekter att ha i åtanke i analysen av våld och makt i detta, kvarstår faktumet att det är i hemmet som de här aktiviteterna sker. Av det fysiska våld som *rapporterats*

till Nationella Trygghetsundersökningen år 2012, blev det tydligt att hemmet ofta är brottsplatsen vid våld mot kvinnor med 30%, jämfört med det rapporterade offentliga våldet på 36%.³ Då menar NTU samtidigt att mörkertalet för våldet i hemmet förmodligen är stort, eftersom deltagandet i rapporteringen av utsattheten antas bli påverkat av omständigheterna.⁴ Bland dem som utsätts för våld i nära relation, uppskattar man därför att det kan vara allt från knappa 4 % till knappa 25% av alla som faktiskt polisanmäler brotten.⁵ Studier genomförda under Coronapandemin, visade att husarrest förvärrade problemen.⁶ Lågkonjunkturen idag bidrar, även den, till ett svårare liv för kvinnan i hemmet.⁷ Det är hemmet som blivit scen för det statistiskt farligaste våldet mot kvinnor idag och jag undrar om det finns scenografiska aspekter av arkitektur som möjliggör för det livet att pågå?

Tanken om arkitekturens påverkan på våra liv är något jag hört diskuteras livligt angående andra typer av miljöer. I en stad kan arkitektur, till exempel, göra det mer eller mindre möjligt för oss att möta nya människor, integreras, eller ägna oss åt diverse aktiviteter. I skrivande stund

diskuterar svenska politiker om hur det överallt ska vidtas åtgärder för att göra våra offentliga rum tryggare. Vi ska sätta upp kameror, bättre belysa våra parker och klippa ner buskage - allt för att folk ska känna sig tryggare i att röra sig ute på kvällarna. Och det är väl bra. Antar jag. Däremot hade jag, innan jag började det här arbetet, ännu inte fått se något om några arkitektoniska åtgärder kring problemen i hemmet.

AVGRÄNSNING

I mitt sökande efter arkitekturens påverkan på våra liv i hemmet, blev jag tvungen att avgränsa mig. Våld i nära relationer tar plats i alla typer av hem. Och i alla typer av relationer.⁸

HEM

Många varianter av hem kan ha flera liknande egenskaper runt om i världen. Min bild av ett hem har därför inte behövt vara

helt statisk under arbetets gång. I många fall kan man hitta en slags generaliserbarhet över vad hem kan innebära. Tack vare detta, kunde jag också under de inledande och sökande stadierna av mitt projekt, ta in kunskap relaterat till hem från olika tider och från olika delar av världen.

När jag tillslut valde att skapa mig en uppfattning om det hem jag skulle arbeta vidare med, dock, blev jag mer specifik. Jag valde att arbeta med hemmet som en plats, som inte bara låg innanför fyra stängda väggar, utan som fungerade som en del av en helhet. Allt som påverkar den rumsliga upplevelsen av vad ett hem kan vara har varit viktigt att ta hänsyn till och allt detta ville jag inkludera i min bild av hemmet - *om det så inkluderade känslan av att komma hem till ett trapphus, en hall eller ett grannskap i det stora hela*. För att göra mitt arbete relevant för mitt egna framtida gestaltande som arkitekt, valde jag att fokusera undersökningen till så som hemmet ser ut för många i Sverige, idag. I flerfamiljshus. I lägenheter.

Jag valde att förhålla mig till hemmet som det ser ut *idag*, för att jag vill föra utvecklingen av bostadsbyggandet framåt. För att jag vill förbättra det vi bygger idag. Hemmet idag innehåller såklart spår av andra tider, men jag tror att det är från var vi står idag som vi kan ta oss framåt. Jag valde att förhålla mig till *lägenheter*, för att lägenheter har fler lager att analysera och arbeta med. Det finns många likheter mellan en kvinnas liv i ett hem i lägenhet

och ett hem i en villa. Men hemmet i en lägenhet pyntas av fler lager av just den där större helheten, som jag vill ta hänsyn till. Med ett flerfamiljshus, finns fler nivåer av hem för mig, som arkitekt, att arbeta med. Ett hem i lägenhet inkluderar täta kopplingar till grannar och till omgivande bebyggelse, på ett sätt som inte går att garantera för de som bor i villa.

RELATIONER

Jag valde att fokusera mitt examensarbete med att kartlägga var i hemmet som just *kvinnor* upplever problem i relation till våldsamma partners. I mitt arbete nämner jag ofta förövaren till att vara en man och mitt arbete utgår från relationen mannen och kvinnan emellan i ett heteronormativt förhållande.

Det finns såklart andra typer av våld i nära relation än i just heterosexuella sådana. Och det finns fler än bara partners i dessa som far illa. I undersökningen *Våld mot barn - en nationell kartläggning* från 2016, hade 14% av barnen som deltagit uppgett att de någon gång bevittnat våld mellan föräldrar i hemmet. 14% av alla ungdomar i studien uppgav att de någon gång själva utsatts för fysiskt våld av en förälder.⁹ Kommittén mot barnmisshandel räknar med att cirka 10 % av alla barn i Sverige någon gång har upplevt våld i hemmet och NCKs studier om *Barn som lever med våld i hemmet*, menar att det är drygt 50 % risk att även barnen blivit slagna om modern någon gång misshandlats i hemmet.¹⁰

Jag valde att fokusera på att skriva om förhållanden som rör kvinnans plats och misshandel i hemmet, för att jag kunde anta att detta även skulle kunna förbättra omständigheterna för många barn som eventuellt var utsatta i samma hus-håll. Anledningen till att jag valde att benämna det som just mannens våld mot kvinnan, var för att just detta också var det absolut vanligaste.

RAPPORT & HANDBOK

Mitt arbete och vad jag hittills har hittat, kommer tillslut att presenteras i två olika format. En rapport och en handbok. Med en tidig insikt om att det jag själv ville ha svar på inte alls var så lätt att hitta, växte en tanke om att vara den som faktiskt tog fram det materialet istället. Mitt examensarbete blev inte bara en chans för mig att påverka min roll som framtida arkitekt - "Hur vill och borde jag själv gestalta framtidens bostäder?". Det blev en chans för mig att också göra det lättare att påverka andra.

RAPPORTEN

Min rapport är den du läser nu. Den är uppbyggd för att den som vill och behöver förstå helheten av mitt arbete ska få göra det. Här vill jag först reda ut om det finns

brister med hemmets utformning och vilka de i så fall är. Sedan vill jag redogöra för vad man hade kunnat göra arkitektoniskt annorlunda. Jag ämnar att först svara på frågan:

- *Finns det brister och problem med hur våra hem är arkitektoniskt utformade idag, i förhållande till hur de ska verka stöttande för kvinnor lika mycket som för män?*

I rapporten börjar jag med att presentera *hur* jag närmade mig mina efterforskningar i detta med ett kapitel om *Att Samla och forma*. I detta redovisar jag närmre för mina metoder för både kunskapsinhämtning och bearbetningen av densamma. I nästa kapitel presenterar jag vad jag, med hjälp av olika typer av inhämtad kunskap, kunnat peka ut som problematiskt med hemmets utformning. Det bygger på en tolkning av både hemmet som det är utformat idag och hemmet som blivit till under historiens gång. Jag lokaliserar vad några huvudsakliga brister med hemmet kan antas att vara och jag presenterar dem mer ingående i kapitlet *Kunskapsöversikt och Problem*.

I *Platser och Problem* kopplar jag samman tidigare kunskapsinhämtning och ämnar att konkretisera diverse brister. Här visar jag den faktiska materialiseringen av hur problemen med hemmet ser ut och fungerar.

er, i förhållande till hur den typiskt nybyggda lägenheten ser ut idag. I *Att Börja Skissa* berättar jag om min process om att ta detta vidare och att sträva mot att gestalta tryggare och bättre bostäder för kvinnor. Här startar delen i min rapport, där jag istället börjar besvara frågan:

- *Hur skulle vi, i ljuset av det som brister med hemmet idag och med hjälp av arkitektoniska medel, kunna gestalta dagens hem till en tryggare och bättre plats för kvinnor?*

Med hjälp av min studier av detta, har jag tillslut skapat *En Handbok*. Min handbok innehåller femton stycken samlade förslag om hur hemmet hade kunnat gestaltats annorlunda - "Hur skulle ett tryggare och bättre hem för kvinnor kunna se ut?". I kapitlet *Diskussion* reflekterar jag över resultatet.

HANDBOKEN

Det som jag presenterar som resultat och handbok i rapporten är det som jag också samlat till en fristående bok och guide. Där sammanfattar jag mina studier för att göra resultatet mer lättläst. Handboken är helt enkelt framtagen för att göra det lättare för praktiker och andra aktörer att använda sig av det. De ska lättare få tillgång till verktygen jag presenterar för vad man kan göra annorlunda. Att kunna arbeta

mot tryggare och bättre bostäder *måste* ju bli lättare att arbeta med i framtiden.

FRÅGOR STÄLLDA

- *Finns det brister och problem med hur våra hem är arkitektoniskt utformade idag, i förhållande till hur de ska verka stöttande för kvinnor lika mycket som för män?*
- *Hur skulle vi, i ljuset av det som brister med hemmet idag och med hjälp av arkitektoniska medel, kunna gestalta dagens hem till en tryggare och bättre plats för kvinnor?*

ORDBOK

BRÅ

Brottsförebyggande rådet.

Dikotomi

Från det grekiska om att *dela upp i två*. Ordet bygger på en föreställning om två helt olika och separata delar av en helhet. Har använts för att separera till exempel höger och vänster, ute och inne eller i privat och offentligt. Genom att använda dikotomier som verktyg, har forskare kunnat bryta ned komplexa situationer för att studera hur separata delar tar form och på detta sätt kunnat sätta ord på diverse företeelser. Det har till exempel ofta brutits ned former av att det är kvinnan (inte mannen) som kopplas till det privata livet, inomhus. Mannen är, i sin tur, istället sedan länge kopplad till det offentliga livet, utomhus.

Ekonomiskt Våld

Det är inte ovanligt att förövare tar kontroll över ekonomi och materiella tillgångar för att på så sätt öka isoleringen, utsattheten och göra det svårare att lämna relationen.¹¹ Detta kallar man för ekonomiskt våld. Det är inte heller ovan-

ligt att det påverkar den som utsatts med skulder efter lån som blivit tagna i dennes namn eller en dålig position på arbetsmarknaden.

Eftervåld

Eftervåld är det våldet någon kan utöva efter en separation. Det kan handla om till exempel spridandet av rykten, digital trakasseri, hämndporr, stalking, ekonomiska prövningar eller utnyttjande av gemensamma barn för fortsatta hot.

Fysiskt Våld

Kan ta sig uttryck i form av allt från knuffar, slag, sparkar, stryptag eller kvävning-försök till användandet av olika vapen. Ofta väljer förövaren att rikta våldet så att skador lättare kan döljas med hjälp av kläder, med mera.¹²

Genus

Den sociala föreställningen om någons könsidentitet. Kan användas för att förklara och urskilja vad som formar människors sociala beteenden.

Intimitetsgradient

Jag använder mig av begreppet intimitetsgradient för att beskriva hur känslan av intimitet eller privathet förändras genom de olika rummen i våra hem, som längs en skala.

Latent våld

Latens våld är den våldsform som inte görs eller uttrycks verbalt, men som är underförstådd genom exempelvis blickar, stämning eller kroppsspråk.¹³

Materiellt Våld

Materiellt våld kan exempelvis handla om att förövare slår sönder möbler och andra saker i hemmet. NCK skriver även om hur den utsatta personen även själv kan tvingas förstöra ägodelar av särskild betydelse.¹⁴

Motståndsvåld

Ett begrepp som tagits fram av Michael P. Johnson för att beskriva en av tre typer av våld i nära relationer¹⁵ (där de andra är Situationsbaserat våld och Terrorvåld).

Motståndsvåld är det som används av de som upplever att de måste utöva våld för att undvika våld. Ofta som en reaktion och ett skydd mot terrorvåld.

NCK

Nationellt Centrum för Kvinnofrid (NCK), vid Uppsala Universitet, har regeringens uppdrag att höja kunskapen nationellt om mäns våld mot kvinnor, hedersrelaterat våld och förtryck samt våld i samkönade relationer. De driver en nationell stödtelefon, Kvinnofridslinjen, som går att ringa dygnet runt för den som behöver.

Samtalet är gratis och du är anonym när du ringer. Numret är 020-50 50 50.

Psykiskt Våld

Psykiskt våld kan handla om olika former av isolering, verbala kränkningar, känslomässig utpressning, skambeläggande eller utnyttjande av barnen för att få kontroll över den andra föräldern. Det kan även handla om stalkning och andra trakasserier, som hot riktade mot barn, husdjur eller nära vänner.

Representativitet

Jag lånar ordet från Ola Nylander, som med hjälp av termen beskriver de borgerliga bostäderna med alla dess finrum.¹⁶ I mitt arbete använder jag representativitet som en egenskap att beskriva sin bostad med, som planerad för att vara representativ för sitt kulturella sammanhang.

Reproduktion

Att återge eller återskapa någonting. Detta kan omfatta även sätten vi lever på. Allt från handlingar, känslor, kunskap och ansvar kan vara grundläggande sociala förutsättningar som reproduceras för att upprätthålla livet vi lever.

Sexuellt Våld

På NCK's hemsida beskriver de sexuellt våld som något som ”innebär allt från ovälkommen beröring till att tvingas utföra sexuella handlingar eller utsättas för sådana, inklusive våldtäkt, eller att bevittna olika former av sexuella handlingar. Offret kan också fotograferas eller filmas i ett sexuellt syfte mot sin vilja.”

De skriver också om att utövningen av sexuellt våld i samband med misshandel, riskerar att göra gränserna mellan övergrepp och frivilligt sex oklara för den våldsutsatta som kanske tvingas vara sexuellt tillgänglig för att undvika andra former av våld.¹⁷

Situationsbaserat Våld

Ännu en av de tre våldstyperna, som beskrivet av Johnson. Situationsbaserat våld är det som allra oftast uppkommer för att våldsutövaren känner sig pressad av yttre faktorer att handla våldsamt. Faktorer som visat sig påverka våldsutövaren har varit allt från ekonomiska till sociala och skulle till exempel kunna vara ett större problem bland de som även upplever sin bostadssituation som problematisk.

De som eventuellt lämnar sina våldsamma partners under de här omständigheterna, brukar kunna leva kvar under säkra förhållanden efteråt. Johnson menar att den här typen av våld inte är styrd av makt eller kontroll. Däremot antas den förekomma minst lika ofta som någon annan.

Terrorvåld

Terrorvåld är den formen av våld som, på både psykiska och fysiska sätt, handlar mer om att utöva makt och kontrollera sin partner på. Det är något som sker mer systematiskt och över tid. De som lyckas lämna förhållanden som präglats av terrorvåld, behöver ofta ta hjälp av skyddade identiteter för att komma undan diverse fortsatta hot, som förföljelse eller utövande av ekonomiskt våld, med mera.

ATT SAMLA

OCH FÖR LITTERATUR

Våld i nära relationer visade sig bli ett svårt ämne att studera. Svårt, för att det för många är ett känsligt ämne. Svårt, för att det är något jag lyckligtvis inte har egna erfarenheter av. Svårt, för att det som stänger ute många andra från att förstå mer är de låsta dörrarna som vi, paradoxalt nog, har på plats för att skydda rätten att hålla hemmet privat. Hemmet är svårt för grannar att tränga sig in i, politiker att formulera reformer kring och för mig, som utomstående, att förstå andras rumsliga upplevelse av.

Mina metoder för kunskapsinhämtning är därför de som presenteras i följande kapitel. Under tjugo veckor har jag läst litteratur med statistik och rapporter, böcker om arkitektur och studerat rättsfall. Jag har också valt att hålla intervjuer med människor som, på olika sätt, arbetar eller arbetat med våldsutsatta kvinnor. Samtidigt har jag, under arbetets gång, behövt ta ställning till hur jag velat framföra och behandla materialet jag fått fram. Med både form och färg. Genom hela arbetet har jag haft för avsikt att kunna skapa en lättillgänglig rapport och handbok och i det här kapitlet presenterar jag även processen av att bearbeta dessa.

För att få en bredare förståelse om hur våld ser ut och tar plats, spenderade jag en del tid i början av mitt arbete med att bara läsa rapporter om mekanismerna av våld i nära relation. Jag läste statliga utredningar för att få information om statistik om hur vanligt förekommande det var och om var i samhället det skedde.

Rapporterna tar höjd för att de mest utsatta i samhället kanske inte heller är de som har möjlighet att delta i några undersökningar. Jag förstår därför att det kanske inte är rapporter som helt kan spegla verkligheten i alla hem idag men det gav mig en bra grundförståelse och en någorlunda bas att stå på.

Olika rapporter hade olika information om vad som var platsen för våld. Det blev dock tydligt att rapporterna inte skulle kunna ge mig den informationen som jag behövde för att kunna koppla in hemmets egentliga roll till den stora ekvationen.

Vad är det med hemmet som är farligt? Var är det farligt?

BÖCKER AV OLIKA SLAG

Möjliga svar på de frågorna, ville jag också se till att jag förstod i kontexten av hur svenska hem faktiskt ser ut. Eller har sett ut. Och hur idealen om hur hem ska se ut, ser ut. För den typen av information, tog jag hjälp av Ola Nylander och en genomgång av *Svensk Bostad 1850-2000*. Jag läste Helen Runtings, Karin Matzs och Rutger Sjögrens *14 495 Lägenheter: En bok om bostadsbristens bostäder/ 14 495 Flats: A Metabolist's Guide to New Stockholm*, för en noga redovisning för hur dagens lägenheter ritas och jag läste delar av *A Pattern Language* av Christopher Alexander, Sara Ishikawa och Murray Silverstein et al., för att förstå hur ideal för alla möjliga typer av bostadssituationer har kunnat se ut.

För att sedan få läsa om ytterligare relevanta synvinklar av hemmet, dess historia och olika ideal och för att vidare kunna identifiera de eventuella bristerna med hemmet, skulle jag behöva ta hjälp av fler författare. Att kritiskt granska hemmet utifrån det här perspektivet, hade jag inte

behövt göra förut - alltså, perspektivet om att hemmet skulle vara byggt att fungera för den manliga kroppen bättre än för den kvinnliga. Jag skulle behöva granska hemmet med glasögon som tittat på det här tidigare och för att hitta någonting alls om detta, började jag leta i alla böcker med feministisk arkitekturforskning jag kunde hitta. Återigen, vill jag rikta ett stort tack till Hanna i A-husets bibliotek, för all hjälp med detta.

Just den biten visade sig för övrigt bli en väldigt spännande av mitt arbete. Från början hade jag ingenting att ta för givet eller, för den delen, något att direkt koppla till den typen av problematik som jag ville arbeta med. Jag sprang därför upp och ner till biblioteket varje gång jag fick nys om något nytt och hoppades på att det skulle kunna vara relevant.

Oväntat ofta blev jag positivt överraskad över att hitta det jag letade efter. Och det var roligare än det kanske låter. A-husets bibliotek visade sig ha ett väldigt bra utbud av böcker. Bland mina 22 lånade böcker fanns mängder med material jag hade kunnat läsa för att förstå mer om detta. Under arbetets gång hit-

tade jag mer och mer och mer att läsa och förstå feministiska idéer om arkitektur på. Däremot var jag var ju tvungen att sälla bland allting för att kunna fokusera mitt arbete. Mitt mål var att hitta tydligare kopplingar till just hemmet och hur kvinnan behandlas däri. Att både välja att sälla och att sedan faktiskt sälla, var svårt! Allt jag råkat stöta på, har varit så *väldigt* intressant.

GRUNDER I MITT SÖKANDE

Tidigt i mitt arbete läste jag att *Istanbulkonventionen* från 2011 (eller som den officiellt heter - *Europarådets konvention om förebyggande och bekämpning av våld mot kvinnor och våld i hemmet*), konstaterade att våldet mot kvinnor är uttryck för historiskt ojämlika maktförhållanden mellan kvinnor och män.¹⁸ En stor del i mitt fortsatta sökande av litteratur, handlade därför om att förstå ifall makt hade tagit ytterligare uttryck på något sätt i våra bostäder. Finns det något i hemmet idag som påverkar maktförhållandet mellan män och kvinnor? Eller något som på andra sätt *möjliggör* för våldet att ske?

Maktuttryck var, i sig själva, relativt enkla att hitta. Genom åren har mannens dominans i samhället visat sig på flera olika sätt. I hemmet har det syns genom ett avgränsande av användning av olika platser, genom organiseringen av rum, genom olika typer av inredning och genom sätten kvinnans roll i hemmet konstruerades. Huruvida jag skulle kunna fastställa

en mer direkt koppling till var i hemmet som våldet faktiskt tog plats, visade sig vara lite mer ovisst. Den informationen jag hittade när jag sökte igenom min litteratur, tenderade att ha olika perspektiv på kritik beroende på vem som berättade historien och vilket syfte den berättelsen skulle tjäna.

Historien om just våld var det inte många som hade valt att berätta. Om ens någon alls. Av mina 22 lånade böcker (och oräkneliga försök till google-sökningar), hittade jag två böcker där författarna hade kunnat koppla våldet till fysiska rum i hemmet. Och båda böckerna refererade till samma data. Allt härstammade från en amerikansk studie gjord av sociologen och författaren Richard J. Gelles. Han hade konstaterat att våld i hemmet var som vanligast i rummen i följande ordning: Köket, Sovrummet/Vardagsrummet, Hallen och Badrummet. Det dödligaste våldet skedde i sovrummet.¹⁹

Informationen från Gelles var *precis* den jag letade efter när jag startade mitt arbete. Men studien var amerikansk och den var från 70-talet. Huruvida Gelles resultat skulle vara applicerbara på dagens svenska kontext, kändes därför svårt att avgöra. Den skulle behöva kompletteras med fler rumsliga detaljer och en annan stor del av mitt arbete handlade därför om söka efter detta.

Vad är det som är så farligt med våra olika rum? Vad gör just sovrummet till värst?

Jag skulle behöva söka bortom litteraturen för att förstå det bättre.

INTERVJU- ER

På något sätt, behövde jag ta mig närmre de mer ofiltrerade berättelserna, för att förstå om de alls, vid något tillfälle, avslöjade några rumsliga detaljer. Samtidigt ville jag respektera att det kunde vara väldigt känsligt för någon att berätta om - speciellt om det skulle berättas för en student, vars primära intresse låg i att studera och granska det hon skulle få höra. I vissa fall skulle det också vara praktiskt svårt, i och med att flera utsatta kvinnor behöver leva med skyddad identitet.

Jag ville inte att någon skulle känna sig utmanad att dela med sig av något de inte var beredda att dela med sig av. Jag ville inte heller riskera någons faktiska säkerhet. Jag valde därför att leta efter information bland några som skulle kunna hjälpa mig utan att själva ha varit utsatta för våld. De jag kontaktade var istället människor som arbetar med våld i nära relationer.

Först tog jag kontakt med kommunala samordnare och med ett par inledande samtal fick jag en bra bas att stå på. Jag blev introducerad för vad våld i hemmet

kan betyda i olika relationer och jag blev hänvisad och hjälpt vidare till bra källor för olika typer av litteratur. Jag blev också introducerad för *Nationellt Centrum för Kvinnofrid* och jag blev trygg i att det borde finnas mer information för mig att hämta om mina frågor.

Jag ville fortsätta söka och vände mig efter detta till jourcentraler. Jag tänkte att personal på jourlinjer förmodligen får ta del av ett väldigt brett utbud av historier kring våld. De skulle dessutom kunna ha hört dessa från så många kvinnor att de själva börjat bilda sig en egen rumslig uppfattning om hur våldet tar form och plats. Jag tog kontakt med *Kvinnofridslinjen* hos NCK och genom riksförbundet *Unizons* hemsida, valde jag att kontakta 10 stycken ytterligare tjej- och kvinnojouurer, som alla låg i större städer.

Även om våld är utbrett över alla samhällsklasser och sker överallt²⁰, tänkte jag att jag med information från större städer skulle få möjlighet att ta del av berättelser från kvinnor som bott i både mer och mindre urbana kontexter. Det skulle kunna innebära en bredd på information, både från olika typer av boendesituationer och från olika omgivande och omkringliggande miljöer.

ETIK

Med den här typen av kontakt, följde fler etiska ställningstaganden. Att vända mig till jourer kändes som ett bra beslut. Inte

bara för att jag inte skulle behöva störa någon som själv varit utsatt med känsliga frågor, utan för att jag inte heller skulle behöva hantera några känsliga personuppgifter i samband med mitt arbete. Jag skulle kunna hålla i intervjuer utan att behöva hantera någon lagring av känslig data.

Min kontakt med de olika jourerna, var dessutom genom deras offentliga kanaler och jag såg till att alltid boka möten på deras villkor. Jag tog kontakt via mail-adresser jag hittade på deras hemsidor och de kunde svara mig på de sätten de ville. Ibland tog jag emot samtal från dolda nummer. Oftast tog de vidare kontakt med mig genom att svara mig via samma mail och lämna mig ytterligare offentliga kontaktuppgifter.

På grund av vad mina samtal skulle behandla, valde jag att inte heller spela in några samtal. Jag antecknade istället informationen för hand. I och med att mina frågor mest handlade om deras generella uppfattning om var våldet tar plats i hemmet, behövde de inte heller gå in på några avslöjande detaljer om personerna som bor där, i fråga.

De jag intervjuade fick alla information om att jag antecknade och det kändes bra att veta att min informationsupptagning inte skulle behöva råka inkludera något annat än det jag aktivt valde att ta med och anteckna. Inte för att detta skulle visa sig bli ett problem. Deras berättelser var

anonymiserade och så kunde även mina fortsätta att vara efteråt.

INTERVJUERNA MED JOURER

Intervjuerna, i sig, valde jag att hålla i ett semi-strukturerat format. Jag hade klart för mig vad jag var intresserad av att ta reda på och jag hade förberett områden och frågor som jag ville ta upp under våra samtal. Det var frågor som:

"Har ni, i er roll, någon uppfattning om var bråk eller våldshandlingar utspelar sig i hemmet? Finns det till exempel något område som ni upplever vara speciellt problematiskt? Eller har ni någon uppfattning om ifall olika rum är olika farliga för kvinnor som lever med våld i nära relationer?"

"Den informationen jag har sedan tidigare, beskriver köket som det farligaste rummet? Håller ni med? Och har ni någon aning om varför det kan vara så?"

"Samma källa menar att badrummet är det rum som mest sällan hushåller något våld. Låter det rimligt? Och har ni någon aning om varför det kan vara så?"

"Jag har också förstått att det dödliga våldet som oftast tar plats i sovrummet. Varför tror ni att det är så? Tror ni att fler rum i hemmet kan ha liknande problem?"

"Upplever ni att lyhördhet eller insyn har spelat någon roll för kvinnor som är utsatta för våld i hemmet? Har ni hört om att våld har

tagit rum på någon plats i hemmet, bara för att flyttas till ett mer privat, på grund av att våldsutövare och offer kanske båda upplevt att de skulle höras eller synas?”

”Har ni någon uppfattning av vad folk gör i sina hem för att undvika att synas eller höras vid fall av våld? Dras persienner ned? Sänks rösten? Stänger man dörrar?”

”Finns det situationer utanför hemmet, i sig, som även dessa kan upplevas som obehagliga för att det kanske finns anledning att undvika en före-detta partner eller liknande?”

”Finns det några platser med speciella egenskaper som ni uppmuntrar kvinnor att söka sig till för att hamna i större trygghet?”

”Finns det någonting av det jag tagit upp som får er att tänka på något annat som ni tror kan påverka tryggheten för kvinnor som lever under våld i nära relationer? Någonting ni fått höra som kanske beskriver hur någon upplever olika rum eller platser i hemmet, eller någonting som visat sig vara en svårighet.”

Jag insåg dock tidigt att jag varken kunde eller ville styra mina möten för mycket. Jag står tacksamt utanför problematiken med våld och kände mig väldigt ödmjuk inför att jag såklart inte har samma perspektiv och insikt eller ingång till det här, som de med egna erfarenheter och som har stöttat kvinnor i flera år har. I vissa fall visade det sig att de jag pratade med själva hade varit utsatta för våld. Jag ville se till att jag blev insläppt till vad de själva

var villiga att släppa in mig till och var öppen för att de kunde visa mig vägar att gå i mitt arbete, som jag kanske inte alls hade tänkt att ta från början.

ÖVER BÅDE TELEFON OCH ZOOM

Av de jourer jag kontaktade, hade inte alla tid eller möjlighet att prata med mig. Några trodde att de inte heller skulle ha någon information att bidra med. Att de inte skulle kunna komma på något om någon uppfattning om rum. Vilket jag förstår. Det är klart att deras fokus ligger på andra saker när de är på jobbet.

Den hjälpen jag fick var dock ovärderlig. Jag fick tillslut möjligheten att hålla i fem intervjuer med jourer från olika städer i Sverige. Alla var över telefon och varade mellan 30 och 50 minuter. Ett samtal var med en kvinna som ville berätta om sina egna erfarenheter som offer för våld i nära relation. Detta var också ett av mina första samtal. Det fick mig att tidigt känna mig trygg i mitt beslut om att inte vilja spela in mina samtal. Istället valde jag att förlita mig på min förmåga att lyssna, i kombination med att anteckna vad jag kunde under tiden.

Samtalen jag hade med personal på Kvinnofridsenheten på NCK var över Zoom. Hos dem fick jag möjligheten att tala med två kuratorer och en sköterska, anordnat av enheten själva för att försöka kunna ge mig en så bred bild av problemen som möjligt. Mötena var schemalagda att ta

höjd för samtal i upp till en timma men höll, även dessa, på en kortare tid än så, som oftast.

I mitt arbete kommer jag fortsätta att låta även referenserna till intervjuerna vara anonymiserade så att de ändå inte skulle kunna gå att koppla till några särskilda individer. Jag kommer hänvisa till dem enligt följande:

Intervju 1: Ett samtal som hölls mellan 14.36 och 15.23 onsdagen den 19 oktober.

Intervju 2: Ett samtal som hölls mellan 11.12 och 11.40 onsdagen den 26 oktober.

Intervju 3: Ett samtal som hölls mellan 14.36 och 15.12 måndagen den 31 oktober.

Intervju 4: Ett samtal som hölls mellan 14.05 och 14.59 torsdagen den 3 november.

Intervju 5: Ett samtal som hölls mellan 9.15 och 9.50 fredagen den 4 november.

Intervju 6: Ett samtal som hölls mellan 14.17 och omkring 15.00 fredagen den 4 november.

Intervju 7: Ett samtal som hölls mellan 14.18 och omkring 15.00 måndagen den 7 november.

Intervju 8: Ett samtal som hölls mellan 13.20 och 14.06 tisdagen den 8 november.

Även om jag inte fick möjligheten att

prata med alla jourer jag först valde att kontakta, var responsen alltid fin och positiv till mitt arbete. Till en början var det oväntat. Jag var lite orolig över att mina studier skulle kännas irrelevanta för de som faktiskt arbetade med problemen med våld, dagligen. Jag blev också lättad över att den känslan lugnade sig med tiden. Överallt, möttes jag av engagerade och intresserade kvinnor, oavsett om de trodde att de skulle kunna hjälpa till eller inte. Att ta kontakt med jourer i första början, visade sig vara det något av det bästa som jag kunde göra för mina studier. Inte bara för att jag kunde fick möjligheten att befästa mina andra studier, utan för att motivationen jag fick efter mina samtal visade sig vara det jag behövde för att våga driva hela projektet vidare.

NÅGRA RÄTTSFALL

Vad jag än skulle hitta genom mina andra typer av efterforskningar, ville jag kunna jämföra och framför allt komplettera med vad jag kunde lära mig av att studera oföretliga rättsfall och domslut. Precis som med mina intervjuer, kändes det viktigt att försöka gå till botten med var och hur våldet tar form i den kontexten jag valt att förhålla mig till. Med rättsfall skulle jag kunna hitta fler djupgående beskrivningar om var åtminstone det *anmälda*

våldet skedde. Allt jag behövde göra, var att söka efter offentliga domslut kring relevanta brott och hoppas på att någon ansåg att den informationen var viktig nog att inkludera.

GROV KVINNOFRIDSKRÄNKNING

Först år 1998 kom lagen om *Grov Kvinnofridskränkning*. Det är en lag som fokuserar på de upprejade kränkningar som en man begår mot en kvinna i en nära relation. Det kan handla om misshandel, olaga hot, olaga tvång, sexuellt eller annat ofredande samt sexuellt utnyttjande. Sedan 2013 omfattar den även skadegörelsebrott och överträdelse av kontaktförbud. Från den 1 januari 2022 ingår även brottet förtal.²¹ För att just den här lagen ska gå att tillämpas, behöver mannen och kvinnan ingå eller ha ingått i ett förhållande med varandra och jag tyckte att Grov Kvinnofridskränkning var en bra plats att börja min sökning på. För att så effektivt som möjligt hitta hjälp genom rättsfall, höll jag mig till vad jag kunde få fram genom just dessa sökningar och letade efter mer bland de refererade praxis som fanns registrerade. Jag sökte också vidare bland fall, som överhuvudtaget beskrivit en kvinna som offer och jag försökte analysera kontexten av även dessa brott.

Totalt hittade jag 15 rättsfall som, någonstans i sin beskrivning av brottet, inkluderade någon typ av rumslig information. Om något beskrevs ha skett i en soffa, kunde jag i min förståelse av rummet anta

att det skedde i de rum som normalt hushåller soffor osv.

PRESENTATION

Allt jag tagit fram, har jag velat göra tillgängligt för fler att ta del av. Det har präglat mitt hela angreppssätt till arbetet jag velat skapa. Till att börja med, har sättet jag valt att skriva på varit väldigt personligt. *Dels* för att hela min kunskapsinhämtning och bearbetningen av denna varit ett enda ensamt möte mellan mig själv och mina väldigt många tankar. Texten var nog tvungen till att bli personlig så att jag skulle kunna få ut allt mitt arbete till någon typ av skriven form. *Dels* för att jag också insåg att det var på det här sättet jag själv föredrog att läsa andras texter på. Det är kanske mer lättillgängligt så?

Jag tog också grafiska beslut för att fortsätta göra mitt material hanterbart och lättläst. Jag valde att skapa en fristående och sammanfattande handbok för att tydligare få fram mina resultat och jag ville genomgående använda mig av grafiska medel, som större rubriker eller illustrationer, för att göra både den och min längre rapport till något som skulle kännas möjligt och lockande att läsas av fler.

KUNSKAPS-

ÖVERSIKT

När det var dags att inleda min studie, fanns det ingen tidigare utsatt väg för mig att gå. Jag läste allt jag kunde hitta och från alla håll och kanter.

Andra har konstaterats vara de som var trendskapande.

OCH PROBLEM

Utredningar, rättsfall och statistik gav mig en bra överblick av problemens uttryck idag. Böckerna gav mig en bättre bild av hur problemen varit utbredda runt om i världen och om hur problemen sett ut genom historien. I många fall gav de mig en djupare inblick i feministiska teorier om varför. Med hjälp av intervjuerna, fick jag en bättre insikt i hur detta kunde ta uttryck i många människors liv och hem.

Hem har såklart sett olika ut genom historien. Det har ibland varit anpassat till det absolut nödvändiga omkring oss och ibland tagit avstamp i influenser från andra länder eller kulturer. Ibland har den byggda miljön omkring oss byggts på idéer om historia som vi helt enkelt har ansett vara värd att bevara. Eller byggts på idéer om vad vi åtminstone *trott* har varit historiskt, eller kulturellt. Värderingar av olika rumsliga aspekter har kommit och gått. Oavsett, går det att urskilja några av bostäderna som typbostäder för sin tid.

HUVUDSAKLIGA ÄMNET

Medan jag gick igenom min litteratur, började jag också hålla i mina första intervjuer. Det var med en ny förståelse för hur dessa typbostäder fungerar och har fungerat för livet däri, som jag fann några av de ämnena jag tror påverkar oss som mest. För att förenkla det, skulle jag vilja påstå att de, utifrån mina studier, härrör från ett antal huvudsakliga ämnen:

Det första jag presenterar i detta kapitel, blev också det absolut största ämnet för mig att behandla. Det handlar om *maktförhållandet* mellan män och kvinnor. Jag hade ju redan läst utredningar om att våldet i nära relation var starkt kopplat till just den maktrelationen. Jag började därför utreda hur makt verkar ha materialiserats runt våra liv i hemmet. Utifrån mina studier märks detta på mer och mindre tydliga sätt. Jag presenterar sedan ett avsnitt om hur dessa inbyggda maktfenomen också *reproduceras* i våra hem och om hur det möjligen skulle kunna påverka hur vi betar oss i dessa miljöer. Beroende

på vad det är för typ av miljö vi skapar, undrar jag nämligen om vi inte skapar rum som någonstans fungerar olika tryggt för dem som ska leva i dem.

Efter detta presenterar jag ett ytterligare viktigt ämne. Privathet. I mitt sökande efter att förstå Gelles studie om hur sovrummet var det farligaste rummet, insåg jag att sovrummet också var det som låg mest privat placerat i våra hem. Uppfattningen om att det privata med våra hem påverkade våldet, delades hos flera av de jag fick intervjuat. Jag tyckte också att det syntes i flera av de rättsfall jag hittade.

Jag fick uppfattningen om att mycket av det som påverkade möjligheterna till våld, var hur privat den omgivande miljön upplevdes av både förövare och offer. På grund av detta, valde jag att närmre utforska vad privathet egentligen har betydelse och kan betyda för våra hem. Jag behandlar detta i ett avsnitt om *privata rum*. Jag undersöker också huruvida vi egentligen behöver vara så privata, i avsnittet som jag kallar för *Privat eller inte*. I mina avsnitt om privathet, genomsyrar fortfarande en redovisning för olika former av maktförhållanden.

MAKTFÖRHÅLLANDE

I *Untitled: The Housing of Gender*, skriver arkitekturteoretikern Mark Wigley att arkitekturen av huset och hemmet länge har skapats för att kontrollera kvinnans liv. Han refererar till hur renässansmannen och arkitekten Leon Battista Alberti redan på 1400-talet, i sina böcker *On the Art of Building in Ten Books* formulerade tydliga regler om hur ett hem skulle finnas till för att stärka idén om mannens överordnande.²²

Maktförhållanden är viktiga att förstå i alla typer av våldsamma situationer. Även om de kan ta många uttryck i många olika typer av relationer, valde jag ändå att fokusera mitt arbete på just den genusfördelade makten, för de i heteronormativa förhållanden. När det gäller hur maktförhållanden tar form i hemmet, måste det ju gå att konstatera att kvinnan är underställd mannen hemma. Det är hon som, enligt Alberti, ska kontrolleras. I bok nummer tre, *Della Famiglia* skriver han:

"They used to say that men are by nature of a more elevated mind than women ... The woman, as she remains locked up at home, should watch over things by staying at her post, by diligent care and watchfulness. The man should guard the woman, the house, and his family and country, but not sitting still."

Framförallt, borde vi väl kunna konstatera att det är hon som är underställd mannen i hemmet eftersom det vi redan kunnat konstatera att det är *hon som far illa*. Att kontroll skulle spela en roll i det, framgår inte bara av Wigley och Alberti men också av de många historierna jag fick höra genom mina intervjuer.²³ De olika formerna av våld - om de så vore materiella, ekonomiska, psykiska, fysiska eller sexuella, verkar alla vara olika medel att använda för att utöva kontroll över sin partner. När jag då väl kunde slå fast och utgå från att mannen har en högre status än kvinnan i våra hem, blev det intressant för mig att också leta efter om (och hur) vi skulle kunna se detta, genom att bara granska hemmets utformning. Jag är nämligen helt säker på att det finns en hel del situationer i våra liv som bidrar till olika status mellan män och kvinnor.

UPPDELNINGAR

En del av mitt arbete i att kartlägga makt i hemmet, blev att följa den forskning

från de kvinnor som jag hade hittat i mitt sökande av relevant litteratur. (Inte för att jag gjorde ett aktivt val att bara läsa litteratur skrivet av kvinnor. Det gjorde jag inte heller. Men det råkade vara så att det inte var många andra som hade skrivit om det jag letade efter.) Ju mer jag läste, desto mer förstod jag att vi har en massa oskrivna regler om hur vi ska bete oss i våra hem. Några av dem kan vara mer lokala, medan andra har visat sig vara ganska internationella.

Reglerna behöver inte alltid behandla någonting som skulle anses vara särskilt stort. De kan till exempel istället handla om att vi, i flera länder, tar av oss skorna när vi kommer hem. Den regeln gäller heller inte överallt. Det är alltså en lokalt oskriven regel. Internationellt sett, finns det också flera exempel på viktiga uppdelningar om var man gör vad eller om vilka som får göra det. Det är inte helt ovanligt att stöta på de uppdelningar som handlar om kön.

Alberti skrev om flertalet regler som påverkade det som hörde till hemmet. Han skrev om olika roller som tilldelades just mannen och kvinnan. Han menade att de hade olika behov för olika aktiviteter och således utrymmen för detta. De antika grekiska husen, den indiska *Haveli* eller de sudanska beduinska tälten, är alla fler exempel på där mannens del är tydligt separerad från kvinnans och där aktiviteterna i hemmet är lika separerade.²⁴ Det är ju däremot såklart så att alla regler och

uppdelningar inte alls behöver vara lika uttalade eller lätta att se.

DIKOTOMIER OCH GENUS

Flera forskares arbeten med att förstå och identifiera olika typer av oskrivna regler, har kommit ur metoden att också fastställa dikotomier. Med hjälp av att formulera tankar om hur, till exempel, mannen i regel placeras ute i det offentliga och kvinnan i det privata, har man också kunnat fortsätta ett arbete med att koda flera rum och tilldela rum olika könstillhörighet.

Mannens plats i hemmet har i århundraden varit östligt lagd. Där, där går solen upp. Kvinnans plats är västlig. I väst försvinner sedan solen och ”dör”.²⁵ I vissa fall kan vi avläsa en kodning genom att se på andra fysiska aspekter av ett rum. Biblioteket och det lilla hemmakontoret, med kunskapen som hör till dessa rum, har varit manligt kodade. De skulle också inredas med mörka, gedigna möbler i trä. Sånt som skulle tåla lite kraft.²⁶ Köket, med alla sina serverande funktioner, har räknats som kvinnligt. Där har redskapen fått rundade former och pastellfärgade toner.²⁷

Historiskt sett, har olika människor varit olika tillättna att använda olika rum, oavsett var i världen vi befunnit oss. Kvinnan skulle helst inte ens vara i biblioteket. Och mannen hade läst om sitt arbete i sitt kontor. *Tänk om de arma stackars kvinnorna*

skulle få för sig att ens se en bok?

Hur hemmen och olika uppdelningar har sett ut, har såklart förändrats genom tiden och inte heller varit desamma för samhällets alla medborgare. Alla hem har inte haft bibliotek. Eller korridorer av diverse andra könskodade salonger. Hur vi som arkitekter planerar våra svenska bostäder idag är, trots detta, väldigt påverkat av den gamla borgerliga representativiteten.²⁸ Typbostaden ska fortfarande ha rum som vi ska kunna visa upp. Finrum. Typbostaden följer fortfarande ideal om hur dessa ska vara inredda eller utformade. De är rum där vi ska ha framme rätt böcker, fina vaser och tavlor på väggarna. I brist på både plats, rum och pengar, har väl just detta epitetet blivit tilldelat det som vi idag kallar för vårt vardagsrum. Någonstans följer vi alltså en oskriven regel om hur vi ska inreda och organisera våra hem.

Oavsett om hemmet ritades för hundra år sedan eller ritas idag, verkar det som att sätten vi designar det på, påverkar möjligheten för olika människor att ta plats. Jag tror att organiseringen av våra hem kan påverka våra beteenden, vår rörelse, eller *begränsningen av en sådan*. På ett eller ett annat sätt, tror jag att arkitektur kan möjliggöra för olika scener att konstrueras i våra hem. Jag tror att dessa scener sedan reproduceras genom att uppförandet av dem fortsätter att upprepas.

Nästa steg i mitt sökande blev att försöka se vad det var för scener som faktiskt hade

skapats i våra hem. Finns det scener som på något sätt liksom tillåter för våldet att ske? Och är det något som vi reproducerar utan att veta om det?

REPRO- DUKTION

Jag tror att känslan av makt och kontroll i ett hem, har fortsatt att förstärkas genom vår organisering av hemmet sedan många hundra år tillbaka. Likt det jag skrivit om tidigare har aspekter som, till exempel, inredning spelat en stor roll. Manliga rum, som bibliotek, eller kontor, eller matsalar, har ansetts vara viktiga rum. Och blivit inredda därefter. Förr skulle det viktiga kontoren se till att bereda rum för en likaså viktig man. Kanterna på de gedigna trämöblerna skulle vara hårda. Textilierna skulle vara tunga och mörka. Kvinnans plats i hemmet och möblerna därtill, var ljusare, mer färgglada och tog mycket mer rundade former. Tidigare än så, var mannens stol helt enkelt bara högre än kvinnans. Och skönare att sitta i. Allt för att visa på en slags hierarki.²⁹

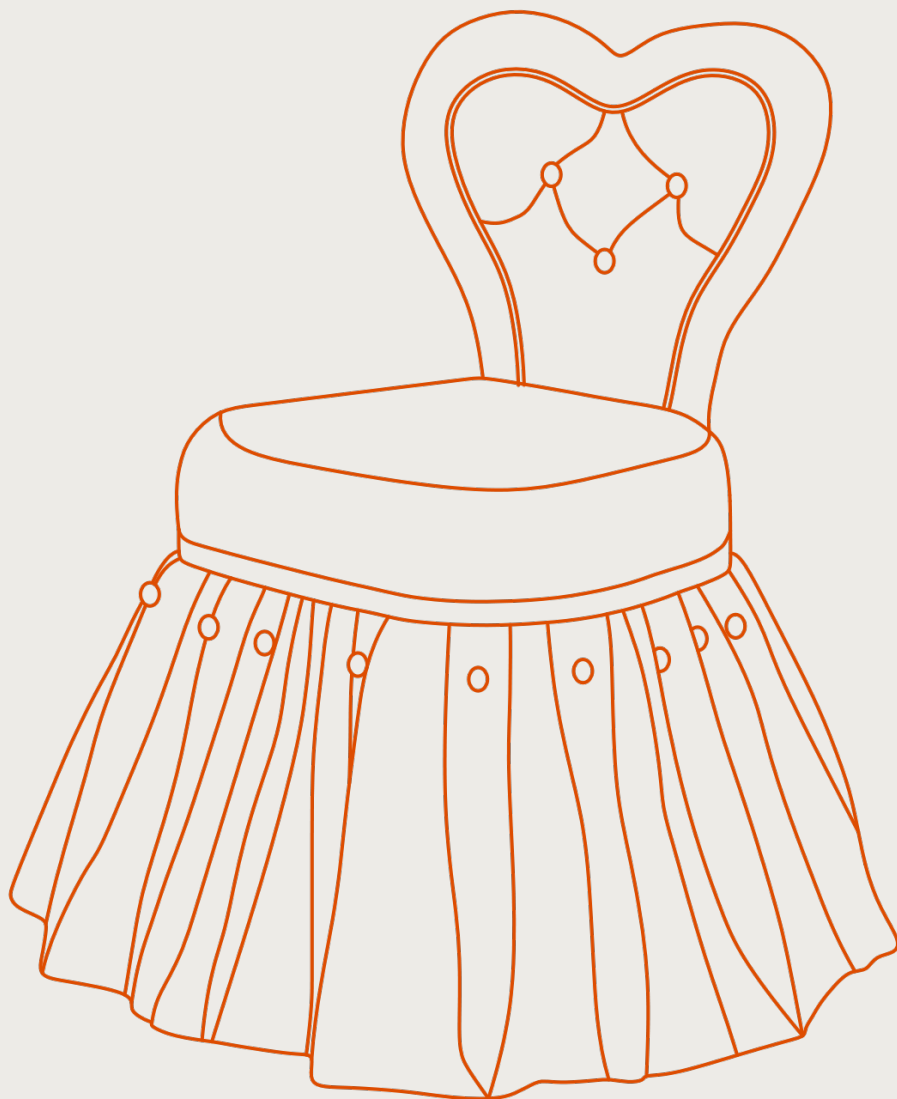
Detta påverkade inte bara maktrelationen man och kvinna emellan men det reproducerade också densamma. Korsett, stol, klackar. Den osköna livsstilen för kvinnan, bidrog förmodligen till reproducerandet av den vedertagna idén om

att kvinnan varken *orkade eller kunde* bry sig om långa intellektuella samtal eller andra liknande situationer, där mannen ansåg sig vara överlägsen.³⁰ Först i mitten av 1800-talet började det talas om en bredare undervisning för kvinnor. År 1872, i Tyskland, antecknades det dock vid ett möte för *German Educators* att syftet med att låta detta ske, var att inte låta mannen behöva bli uttråkad av sin fru:

*"...to enable women to acquire an education equal to that of men in general kind and interest, so that the German man will not be bored through the short-sightedness and narrow-mindedness of his wife at the fireside, but that his wife will be at his side with an understanding of those interests and warm feelings for them."*³¹

I Mies van der Rohes *Villa Tugendhat*, byggt mellan 1928-1930, skapades *fortfarande* inte plats åt kvinnans arbete utanför hemmet, utan van der Rohe gav henne ett sminkbord istället för skrivbord. Detta trots att paret som skulle bo i huset explicit hade bett om en arbetsplats åt kvinnan, eftersom det var kvinnan i förhållandet som faktiskt arbetade mest.³²

I takt med att korsetten försvann och andra begränsande krav på kvinnans utseende bestreds, var arkitekturen fortfarande en del i skapandet av kvinnans rum. Då tog arkitekter tillfället i akt att

Ovan

En kodad stol.

inreda hem där också kvinnans kläder var en del av den nya "looken" istället. I 50-talets Amerika, skulle en god hemmafru använda sig av och inreda sitt hem efter färgerna som bäst passades hennes hårfärg. Hon lagade mat och hon använde sig av nylanserade hushållsapparater för att effektivisera sitt arbete. Arkitekturen började inkludera kvinnans stil och liv, som ett objekt att inreda i hemmet med och hennes plats i hemmet blev än en gång tydligare befäst.

EN SCENUPPBYGGNAD

*"Architecture is not simply a plattform that accomodates the viewing subject. It is a viewing mechanism that produces the subject. It precedes and frames its occupants."*³³ - Beatriz Colomina, 1990.

Genom citatet ovan, skriver inte Colomina bara om hur vi, i våra hem och genom arkitekturen omkring oss, blir satta på en scen som möjligen blir sedd av olika typer av publik. Hon skriver också om vad det gör med den som står på scenen. Hon på scen blir subjektifierad. Hon skapas i en betraktares ögon. Scenografin omkring påverkar vad för subjekt betraktaren skapar. Om det så är tavlorna på väggarna eller kläderna hon har på sig. Helst ska arkitekturen runt omkring oss, hålla henne i schack.

Mark Wigley menar att kvinnan länge har varit som fången i kulisserna av sitt hem.³⁴ Wigley menar att det finns ett speciellt behov av ordning, av en typ av renhet, som är ett exempel på en typisk sådan bakomliggande faktor. Han menar att det, åtminstone sedan Albertis tid och texter, funnits ett underliggande behov för mannen att kontrollera de naturliga krafterna runt omkring oss. Naturliga krafter som blivit tilldelade en kvinnlig kodning.

Likt hur Alberti uppmanar sina läsare att kontrollera sina kvinnor, syftar Alberti också till att kontrollera fler element av samma kvinnliga karaktär. Hemmet, menar han, måste vara ordnat. Och är det inte det, så märks ju detta. I alla fall i dagens bostäder. Vita, släta väggar som är byggda efter att "var sak har sin plats", avslöjar oss så fort vi lagt något fel eller dekorerat något på ett excessivt, *opassande* sätt. Så fort det verkliga livet lämnar några spår, kan det ge intrycket av att vara det där *excessiva* i inredningen. En kvinnlig kraft som vi måste kontrollera. Den som, historiskt sett, blivit tilldelad det till synes huvudsakliga uppdraget att faktiskt kontrollera alla eventuella spår av något *opassande* och *överflödigt*, är kvinnan själv. Det är hon som städad, inrett och tagit hand om maten. Även om hon då, i sin tur, blir kontrollerad av det, bland annat, ekonomiska hushållandet och maktovertaget som tilldelats mannen. Och kontrollerad av det befästa behovet av att ens upprätthålla en viss typ av ordning.

Kvinnan har blivit både objektifierad och subjektifierad på scen av olika betraktare sedan länge. Och hennes känsla av makt i ett hem produceras i stunden som detta sker. Jag tror att hur vi planerar för och inreder vår scenografi, påverkar reproduktionen av den här mekanismen. Maktförhållandet mellan man och kvinna tillåts leva kvar genom de många faktorer, i bakgrunden, som annars inte tilldelas den uppmärksamhet de kanske behöver.

Än idag, är olika rum fortfarande olika kodade. Banker, bibliotek, försäkringsbolag, juristkontor, och konferensrum är alla exempel på platser där det är vanligt att hitta inredning med en typisk manlig "tyngd". Än idag, skulle man också kunna argumentera för varför mannens hierarki finns kvar i hemmet. Han kanske är den med en bestämd plats runt matbordet. Det kanske är mannen i förhållandet som fått sig en egen liten *man-cave*? En gaming-hörna? En plats att jamma med bandet på i garaget? Eller så är han den med en egen fåtölj i vardagsrummet. Den som ingen annan får sitta i.

PRIVATA RUM

Albertis verk påstås ha påverkat hela konsten av arkitektur. Hans idéer om rum påverkade inte bara hur maktförhållanden

skulle reproduceras, utan befäste också idealen om en ny typ av privathet. Han utgick från sina värderingar och tankar om hur våra liv borde levas och menade att vissa rum och vissa aktiviteter borde vara mer privata än andra.³⁵ Tankarna ska inte ha etablerat sig riktigt formellt förrän på 1800-talet.³⁶ 1865 publicerades den Londonbaserade AA-arkitekten Robert Kerrs bok *The Gentleman's House*, med ideal som påminner om Albertis och som tillslut skulle präglade även det svenska bostadsbyggandet.³⁷

Med tanke på hur platserna för våld också visat sig vara väldigt privata platser, ville jag undersöka ifall våra hem är präglade av liknande ideal. Och om dessa påverkar hur scenografin till brottsplatser gestaltas.

INTIMITETSGRADIENTEN

Författarna till boken *A Pattern Language* är några som behandlar privatheten i våra hem. De skriver om hur känslan av intimitet behöver förändras beroende på rum och använder sig av en intimitetsgradient för att bättre beskriva den typen av skala.³⁸ Likt andra "oskrivna" regler, går den att hitta utformad på flera sätt, i flera delar av världen. I Sverige, tar gäster av sig skorna när de kommer in till hallen. Det skrev jag om tidigare. Det är ett lokalt exempel. Att man, som gäst, sedan inte heller fortsätter och går in i vilket rum som helst efter entrén i hallen, beskrivs i *A Pattern Language* och verkar vara en mer internationellt vedertagen idé.³⁹ Från hal-

len, känns det kanske istället mer naturligt att röra sig till ett rum där man kan anta att man kan känna sig välkommen i. Man rör sig därför oftast till vardagsrummet och umgås där. Det är liksom redan överenskommet att man inte skulle gå in i någons sovrum utan en inbjudan, eller att alls vandra någon annanstans i någons annans hem utan att tydligt kommunicera att man möjligen letade efter en toalett. Vid andra fall, måste vi be om en husesyn. Författarna till *A Pattern Language* skrev om hur de upplever de sociala reglerna i sina egna kontexter. De menar att vi idag helt enkelt rör oss i ordningen Hall - Vardagsrum - Kök - Badrum - Sovrum. Jag tror att det är en rörelse som gäller även för oss, i Sverige, idag.

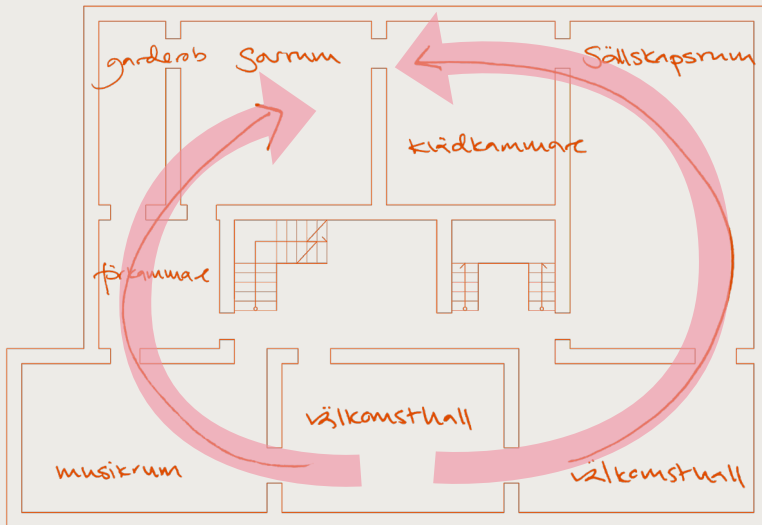
OLIKA TIDER

Skalan på intimitetsgradienten har, om än den kan variera i olika geografiska kontexter, väldigt liknande egenskaper runt om i världen och den speglar hur reglerna runt våra bostäder har formats i flera hundra år. Den har, på grund av detta, sett olika ut i olika tider. Våra behov för privathet har inte alltid varit desamma och har varit mer och mindre kopplade till olika former för aktivitet. Fram till åtminstone 300-talets Romarrike var inte aktiviteten kring badet alls lika privat. Då badade alla i stora, offentliga badhus. Det privata badrummet vi har i Sverige idag har bara funnits i dryga 100 år.⁴⁰ Under medeltiden var det vanligt för tjänare att sova i samma sal som husets herre.⁴¹ I Sverige, var det inte

alls länge sedan som det var helt naturligt för familjer att dela på sängar och sova skavfötters i soffan i köket, när det inte fanns plats någon annanstans.

Hur intimitetsgradienten utvecklades till hur den i mångas anseende borde se ut idag, kommer till mångt och mycket ur Albertis tidiga böcker. Mark Wigley, i sin analys av Albertis texter, menar att han satte en prägel på den arkitektur som sedan fortsatte att reproduceras. Idén om vad som skulle vara privat på skalan, fick ytterligare liv genom, bland andra, verken från till exempel Kerr. Kerr var en bland världens främsta arkitekter, från en av världens främsta skolor och ritade de stora och prestigefyllda herrgårdarna som också skulle visa sig sätta standarden hos många, även idag. Han ritade herrgårdar där intimitetsgradienten följde rummen väldigt tydligt; man skulle röra sig genom välkomsthallar innan man fick föras genom salonger, för att tillslut få välkomnas till en mer intim och privat matsal. Därifrån kunde man också nå klädkammaren, som ledde en vidare till sovrummen.

Wigley konstaterade i sin analys att rummet som fick bli *än mer* privat än sovrummen, var mannens *study*, eller kontor. Wigley menar att det nödvändigtvis inte behövde vara ett rum som utgjordes av fyra väggar. Det räckte med att innebära ett skrivbord inne i mannens sovrum. De var ju separata. Under århundradena som hade gått mellan Albertis texter från

Ovan

Den orkestrerade vägen genom salar och salonger och till det privata. Just den här planen är en omritad version av Norfolk House i London från 1796. (Arkitekt: Matthew Bressingham, Giovanni Battista Borra)

1400-talet till Kerr's från 1800-talet, hade kontoret blivit en sådan självklar plats tilldelad just mannen, att mannen i hus-hållet aldrig skulle behöva vara orolig för att kontoret skulle inkräktas av kvinnan. Om han trots allt var det, kunde han i så fall bara låsa in sitt intellektuella arbete i sina låsbara skrin och lådor.

Kontoret och allt vad det innebar, var alltså den mest privata platsen i hela hemmet. Arbetet däri, kom ingen annan än mannen åt. Och inte heller skulle någon annan *kunna* komma åt det. Vid den tiden, ansågs det nödvändigt att kunna lämna vissa arbeten till mannen själv. Idag är behoven inte lika uttalade. *Finns de fortfarande?* Ett annat område som därför har känts väldigt viktigt att behandla i det här arbetet, har varit våra *behov* till privathet. Behovet till någonting i änden av en intimitetsgradient. Jag har också försökt ta reda på vad detta i så fall skulle behöva vara.

PRIVAT ELLER INTE

De olika behoven för att vara privat, har förändrats i takt med att våra hem också fortsatt att utvecklas. Känslan av att överhuvudtaget få ha någonstans att få vara privat på i sitt hem, har av vissa arkitekturteoretiker påpekats som absolut

nödvändig för oss. Beatriz Colomina och Mark Wigley menar båda att vi har ett behov av en möjlighet till paus från det publika livet, för att någonstans få vara oss själva.⁴² Det perspektivet följer även arkitekter ur ett mer definierat stadsbyggnadsperspektiv, som menar att gradienten av intimitet borde följa oss genom stadens offentliga rum, in till hemmets privata sfärer.⁴³

Efter vad jag har hört genom mina intervjuer, undrar jag dock om det verkligen är så att alla känner sig privata när de kommer hem? Om alla känner att de får sin paus från det publika? Om de ens vill ha en paus från det publika? Eller om det är något vi bara antar att alla får och som vi kanske antar att alla behöver? Är alla hem lika privata?

FÖNSTRET

Professor Dörte Kuhlmann diskuterar behovet av privathet i förhållande till möjligheten att kunna välja sina publika stunder. Hon ger exempel på Colominas studier av *The Glass House* och *The Edith Farnsworth House*. De är två hem som har byggts upp med olika förutsättningar för möjligheten till valet av publika stunder och Colomina skriver om hur det påverkat känslan av privathet hos de boende i husen. De är båda exempel på hus med fasader i nästan bara glas.

Stora, glasade partier i ett hus, skulle ju i fler fall kunna påverka de flesta om hu-

ruvida de skulle känna sig publika eller privata. Idag är det väl inte heller ovanligt att se sådana hem. Det är inte helt ovanligt att se på varken villor eller flerkammarhus men där det, i speciellt det sistnämnda fallet, blivit tydligt att inte alla uppskattar de stora fönsteröppningarna lika mycket. I de fallen som de boende inte ens kunnat sätta upp persienner eller gardiner, har man istället kunnat se hur de hängt upp de tygstycken de har över. Eller placerat stora växter att skymma sina hem med.

När Colomina diskuterar frågan genom sina två exempel, använder hon exempel på när valen om fönster och möjligheten till att bli sedd antingen har varit arkitektens egna hem och egna val, eller varit arkitektens val för någon annans hem och liv. Det ena exemplet *The Glass House*, där arkitekten Philip Johnson ritade ett glasat hus åt sig själv, är ritat med en tillhörande byggnad bredvid, nästan helt utan fönster. Dit kunde han välja att gå när han ville leva de delarna av sitt liv som han inte var lika beredd att visa upp för andra.⁴⁴ Edith Farnworth som bodde i det andra huset och exemplet, blev liksom snarare placerad i sitt hus, som på mitten av en scen, av Ludwig Mies van der Rohe som ritade hennes inglasade boning. Hon visade sig uppleva stora svårigheter med att ta den rollen på scen. Den var utlämnande.⁴⁵

Kuhlmann påpekar att skillnaden mellan de två exemplen och känslan av att vara uttittad, som på en scen, påverkas av hu-

ruvida vi upplever att det är vårt egna val eller inte. Huruvida vi haft kontroll över andras blickar in eller inte. Och det blir tydligt att den som saknar kontroll är den som upplever hemmet som otryggt. Känslan av att vara uttittad påverkas också av hur våra liv blir inramade och bestämda av någon annan, genom glaset och arkitekturen runt insynen till våra hem. Den påverkas av hur utomstående betraktare blir styrda att uppfatta oss på. Johnson hade haft egen kontroll över sin egna scen. Det hade inte Farnsworth.⁴⁶

Glaset verkar, i sig, såklart ha en väldigt avgörande roll till möjligheten att få styra sin egna inramning för åskådare utanför, det med. Att glaset skulle kunna ha en sådan intim effekt på individen, till även det negativa, verkar dock inte alla arkitekter vara lika eniga om. Eller så är deras uppfattning om vad som är utlämnande och inte, helt enkelt bara inte densamma. Le Corbusier, å andra sidan, menade nämligen ofta det motsatta. Att rita byggnader med stora glaspartier gick helt i linje med vad Kuhlmann beskriver som hans motto *"When you have enough glass walls you become free"*.⁴⁷ Det är ett motto som verkar ha delats av fler.

Med inflytandet som bland andra Le Corbusier dessutom haft på bostadsbyggande runt om i världen, var det inte så svårt för mig att förstå att det fortfarande fanns ett behov av att utreda den egentliga rollen som fönstret har haft för känslan av privathet och trygghet (eller bristen på

dessa) i våra hem.

JALUSIER

Kuhlmann fortsätter att diskutera fönstret och huruvida det ursprungliga syftet med det verkligen har varit att tillföra ljus eller ta in utsidan till att bli en del av bostaden. Utsidan är alltid inskriven insidan, menar Le Corbusier. Men ljus och andra nödvändigheter har tekniskt sett gått att inskriva våra bostäder långt innan man började rita in fönster i fasaderna, påpekar Kuhlmann. Hon tycker att det finns anledning att spekulera kring ifall det huvudsakliga syftet med fönstret inte varit det av visuell makt och kontroll. Det ger oss kontroll över det som sker utanför våra bostäder men det ger oss likväl kontroll över det som sker på insidan.⁴⁸

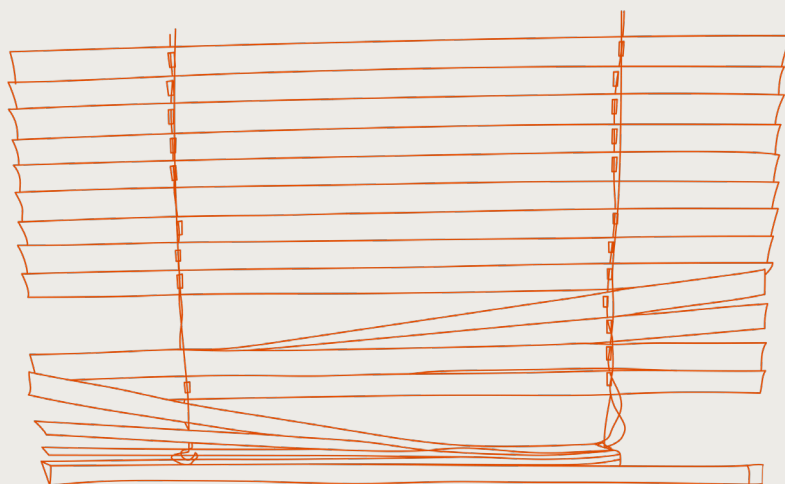
Det innanför fönstret avbildas i en betraktarens ögon, lika mycket som en utsikt avbildas av densamma. Kvinnan ingår i den avbildningen. Ordet *jalusie* kommer från det franska ordet för avundsjuka. Ordet *persienn*, skriver Kuhlmann, är något som kom ur influenser från perserna. Det sägs att användandet av jalousier, *persienn*er och andra avskärmande medel kommer från att man ville hindra andras avundsjuka insyn till hemmet och till egendomarna däri. Även bland dessa ingick kvinnan.⁴⁹

ATT GÖMMA NÅGOT

Behovet till det privata, verkar också på-

verkas av vad vi föreställer oss att vi måste gömma. Eller vad vi känner att vi måste pausa från och pausa med. Varför har vi ens ett behov av en tillflyktsort? Vad är det vi behöver kunna ta oss till? Philip Johnson gick till sitt extrahus när han inte ville visa alla delar av sitt liv. Kuhlmann menar att det förmodligen handlade om att han inte var beredd att dela med sig av hela sin sexualitet.⁵⁰ Våra sociala föreställningar om vad vi har ett behov av att gömma eller vad som hör hemma i det privata och det offentliga, påverkar var vi väljer att placera oss för olika aktiviteter. Eller på vilka scener vi väljer att uppträda. Mark Wigley menade, genom sina studier av Albertis böcker, att Albertis förespråkande om sina egna uppfattningar av privathet, bidrog till 1400-talets nya ideal om vad som skulle börja anses mer eller mindre privat i hemmet.⁵¹

Under mitt undersökande, förstod jag att det aktiva valet av att kunna välja sin plattform, påverkar var även våldet tillåts att ske och ta plats. Förr fanns det lagstadgade stöd för det. Sveriges *Landskapslagar* tillät husbonden att aga sin hustru, under förutsättningarna att detta skedde i hemmet. Var han tillräckligt provocerad, som vid exempelvis misstankar om otrohet, ursäktades till och med det dödliga våldet.⁵² Fram till 1965-års nya brottsbalk, ansågs det vara godtagbart och inom äktenskapets rättigheter att våldta sin fru.⁵³ Detta var våld som alltså länge legitimerades i det privata och inom det privata i ett äktenskap. Skulle det däremot ha skett

Ovan

Persiennen och den kontrollerade insynen.

i det offentliga, hade det istället varit straffbart.

Idag är det fortfarande i hemmet som våldet sker. Termer som *situationsbaserat våld* eller *terrorvåld* syftar till utövarens egna känsla av kontroll över handlingarna han utför men ändå sker våldet i nära relationer fortfarande till den absolut största delen i hemmet. Det sker i det *privata* och inte ute i det publika. Utan att utövare har något lagstöd för detta. Är det då en slags inärvd känsla av legitimitet som styr detta? Eller går det ändå att utgå ifrån att det, trots allt, sker ett aktivt val i valet av scen?

Många jag talat med ifrågasätter huruvida det situationsbaserade våldet verkligen är något som sker utom mannens känsla av kontroll. Jag har både läst och hört berättelser som vittnar om hur kvinnor blir indragna dit det varken finns insyn eller lyhörddhet nog, för att någon annan ska kunna märka av våldet.⁵⁴ Eller hur, för den delen, även kvinnan föredrar att befinna sig på platser där ingen annan behöver märka. Den typen av agerande verkar åtminstone inte vara utom *total* kontroll.

Vad jag förstått, handlar det inte heller bara om mannens kontroll över att välja plats och scenario. Det handlar lika mycket om hans aktiva val kring scenografin runt omkring. Bland de jag intervjuade, var det flera som menade att det var vanligt för män att agera efter ett behov av att dra för persienner, gardiner

eller jalousier för att anpassa hemmet efter våldet.⁵⁵ För att kontrollera att ingen ska kunna se in. I många fall, verkar det vara någonting som även den misshandlade kvinnan ville göra, hon med. Det är väldigt vanligt att den som utsätts för våld i nära relation skäms över vad som sker hemma.⁵⁶ Varken våldsutövare eller offer vill att någon utomstående ska behöva se.

STOREBROR OCH/ELLER GUD

Jag förutsätter att vad som upplevs vara okej eller inte att göra i sitt egna hem - och känslan av huruvida det är något som vi kan vara beredda att *visa* andra eller inte - inte bara påverkas av vad vi har för lagstiftning. Uppenbarligen, har den blotta närvaron av uppdaterad lagstiftning inte nått in i hemmets privata sfärer. Jag tror att yttre påtryckningar av sociala ordningar, religioner eller normer påverkar hur vi betar oss minst lika mycket, om inte mer. Det finns flera sätt vi betar oss på som vi, i olika sammanhang, är rädda för att andra skulle få reda på.

Det kan handla om mindre sammanhang, som att det inte är riktigt okej att sitta och peta sig själv i näsan på bussen. Usch. Idag lever vi dock i samhällen, där vi såklart kan vara med om mycket större sammanhang med betydligt värre konsekvenser. Protesterna som sker runt om i världen i skrivande stund, visar på att det kan vara livsfarligt att opponera sig emot regerande maktstrukturer eller vara lika farligt att visa sig med olika sexualiteter i

det publika rummet.

I det publika rummet, finns ett publikt liv att hjälpa oss att kontrollera samhällets ordning och regler på. Mycket av det som styr det publika livet, i sig, är normer som vi blivit inlärd i generationer. Arkitektoniskt sett, har det sedan länge funnits sätt att också planera för att möjliggöra den publika hjälpen. År 1961 publicerade Jane Jacobs sin teori om att ”*eyes on the street*” skulle göra våra gator tryggare. Hon menade att fler fönster och balkonger riktade ut mot våra gator, skulle innebära att fler människor kunde märka av ifall något inte stod rätt till.⁵⁷ Fler skulle känna sig övervakade, på både ett betryggande och avslöjande sätt. Det är en teori som fortfarande präglar den arkitektoniska idén om en bra gatumiljö. Idag undersöker man om huruvida nya, digitala verktyg kan bidra till samma typ av övervakning och trygghet. Inför vårt senaste riksdagsval, kampanjade svenska politiker vitt och brett om att samma känsla av trygghet på våra gator skulle kunna införlivas med hjälp av övervakningskameror.

Att övervakning och social kontroll ska kunna bidra till trygghet har testats att, på andra sätt, fabriceras med hjälp av olika typer av arkitektoniska medel. År 1791, till exempel, presenterade Jeremy Bentham *The Panopticon*. Det var ett slags cirkulärt system för övervakning, där Bentham hade byggt de utrymmen han ville ha övervakade runt ett ”övervakningstorn”. Tornet skulle inte *nödvändigt*

vis vara bebott av någon men det skulle inte heller synas ifall någon där var närvarande eller ej. Det skulle bara uppfattas vara ett torn där vakter kunde se allt. Ett torn ”all mighty”. De som befann sig i de omkringliggande utrymmena skulle bara vara *rädda för* att det satt någon där och att de var övervakade.

På gator har vi fönster och balkonger. På jobbet har vi öppna kontorslandskap där vi, på liknande sätt som med *The Panopticon*, alltid vet att vi kan bli sedda av chefen. På många sätt, saknar vi den publika hjälpen att upprätthålla ordningen i våra hem. Kanske är detta också helt rätt! När det kommer till vissa fall, har jag däremot börjat undra om det inte också innebär en del andra problem. Alla är ju inte säkra, med sin tillflyktsort till hemmet. Alla har ju inte möjligheter att faktiskt välja vad som ska döljas från det publika trygghetssystemet. Och det publika trygghetssystemet, i sig, bygger kanske på att främlingar *vågar* bry sig om vad andra gör, för att de kan göra detta bland det trygga bland flera.

Jag tror att vi skulle kunna gynnas av att bjuda in allmänheten till våra privata angelägenheter, lite mer, ibland. Samma typ av aktiviteter skulle kanske inte tillåtas ske, ifall någon annan såg eller hörde det. Våldet, som vi ju inte tillåter på våra gator, skulle inte heller tillåtas i våra hem. Kanske skulle vi bara behöva göra det möjligt för andra att faktiskt se det?

PLATSER

OCH PRO- BLEM

Litteraturen jag läste kunde ge mig en del av den hela bilden om vad i hemmet som är problematiskt idag. Den kompletterades bra av informationen jag fick genom mina intervjuer och läsning av rättsfall. Jag försöker att svara på frågorna om det finns det något i hemmet idag som påverkar maktförhållandet mellan män och kvinnor? Eller något som på andra sätt möjliggör för våld i nära relationer att ske? Det jag har hittat, ville jag också försöka lokalisera och konkretisera till faktiska scener i våra hem.

Hur sker våldet? Var sker våldet? Hör det alls ihop med mina studier om hur makt, kontroll och privatheit ser ut? Och hur?

Här blev intervjuerna ett väldigt viktigt bidrag till mina studier. Med hjälp av mina samtal, började jag få en förståelse för olika teorier som jag också kunde koppla till verkliga händelser. På så sätt fick jag fyllt de kunskaps-gapen jag också tyckte uppstod bland det jag läste, som ofta höll sig på ett väldigt teoretiskt plan.

För att sträva mot att lättare förstå vad vi skulle behöva göra annorlunda med arkitekturen omkring oss och för att bilda

mig en bättre grund för mitt fortsatta arbete, blev det viktigt att försöka vara så specifik som möjligt i att lokalisera diverse problem.

I följande avsnitt är min avsikt att peka ut problemen som jag tillslut kunnat identifiera. Jag presenterar och beskriver också scenariona som hör därtill. För vissa problem *måste* väl helt enkelt komma ur vissa typer av scenarion? *Och det är kanske just dem vi kan ändra på.*

ATT VISUALISERA DET

Det som jag kunnat ta in och förstå under mitt sökande, har jag hela tiden förstått i ett sammanhang av egna erfarenheter om hur hem typiskt sett ser ut. När jag hört om hur bostäder ritats genom tiden, eller vad för situationer som har kunnat tänkas uppstå i olika hem, har jag ändå ta hjälp av olika typbostäder för sin tid och kunnat se framför mig var diverse olika situationer måste ha tagit rum.

Kanske har det varit relativt enkelt för mig att visualisera fram. Inte bara för att jag, genom min arkitektutbildning, lärt mig att föreställa mig olika arkitektoniska

förhållanden, utan för att jag levt ett liv som kvinna i ett hem som jag delat med både manliga familjemedlemmar och partners. Även om jag varken har egna erfarenheter av våld eller ohälsosamma relationer, har det varit lätt att förstå den feministiska litteraturen. Vissa underliggande egenskaper hos hemmet har jag helt enkelt kunnat föreställa mig, för att jag själv har kunnat känna igen hur min kropp har passat in i det scenariot.

För att kanske inte alla kan känna igen sig och för att bättre kunna visa hur jag tänker, vill jag dela med mig av bilden av hemmet, så som jag föreställer mig det.

TYPLÄGENHETEN

Med hjälp av studion Secretarys arbete 14495 Flats har jag kunnat ta fram en slags svensk typlägenhet att enklare hänvisa mina tankar till. Secretary har, genom att studera 14 495 nybyggda bostäder i Stockholm, kunnat fastställa hur de, typiskt sätt, ser ut. De har klarlagt utformningen av lägenheter med olika antal rum och storlek men jag valde att ta hjälp av den på fyra rum och kök. Med fler rum och större yta, tycker jag att den bättre visar

på de spatiala sambanden som jag fått studera.

Den typiska fyra-rummaren, har de delat in i fem olika kategorier.³⁸ Den jag har tagit med i mitt arbete, är en av dem de skulle kalla för en fyra-rummare med ett *semi-distribuerat sovarrangemang*. Det innebär att ett litet sovrum samt ett 2-personerssovrum ligger vägg i vägg och att ett ytterligare litet sovrum ligger separat från dessa. Det finns likheter mellan denna och den de valt att kalla för *Kärnis-arrangemanget*. I det ligger istället de två små sovrummen vägg i vägg medan det större 2-personerssovrummet ligger separat. Till mångt och mycket, hushåller båda arrangemangen många av de olika rumssekvenser och scenarion som jag fått information om. För att visa er bäst, har jag ritat upp en plan som på många sätt liknar de båda, men som allra bäst blev representerat i det förstnämnda.

URVAL AV PROBLEM

Alla problem går inte att peka ut till planlösningen i sig, utan hör snarare till lägenheten i sin kontext. Eller hemmet i en kontext. Och även detta vill jag försöka

berätta om. Allt kommer också presenteras i den ordningen.

I början av följande avsnitt, kommer jag skriva om problemen innanför hemmets fyra väggar. Om det innersta. Om var mordvapnen finns och om problem som hör till specifika rum. *Kökskniven*, i köket, är ett problem. *Dörren* och hur entrén till våra hem ser ut, är problematisk. *Sovrummet* är inte det vilorummet som vi tänker att det alltid ska vara och kanske har det med organiseringen av våra rum att göra.

Det är efter detta, som jag presenterar problem som kanske inte är lika plats-specifika men som fortfarande är lika relevanta för hur hemmet upplevs innanför sina fyra väggar. Det handlar om hur *det statiska bostadsbyggandet* påverkar kvinnors möjlighet att eventuellt lämna sina destruktiva förhållanden. Och om hur den ökade användningen av *digital övervakning* har begränsat kvinnors möjligheter att röra sig som de vill i hemmet, eller möjligheterna att ta sig ut från det.

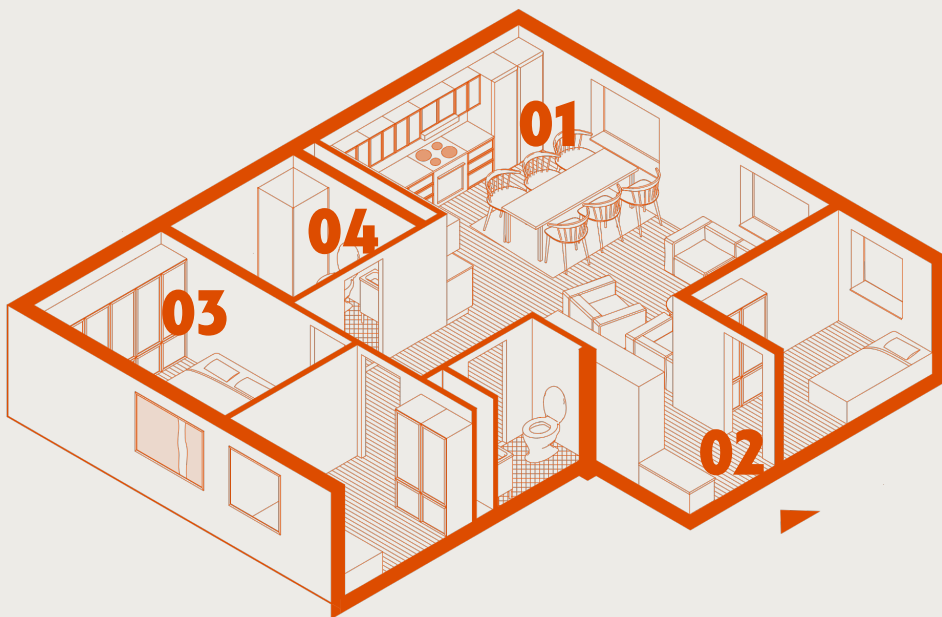
Jag skriver också om vilken roll *insyn* kan spela. Om den möjliga övervakningen bland grannar. Bristen på insyn kan ju vara både befogad och problematisk. Hos de som arbetar med våld i nära relation, går problemen under namnet *Höga-häckar-helvetet*. Här har jag börjat röra mig ut till ytor utanför hemmets fyra väggar. Här har jag sett till hemmet som en större del av livet. Problemen för kvinnan, som lever med våld i nära relationen, kan ju följa

med henne ut. Ut till livet i det offentliga, till staden.

De som måste försöka undgå förföljelse eller våld från nuvarande eller tidigare partners, som de ändå kanske inte lever med i samboskap, behöver nämligen akta sig för förutsägbara *rutiner*. Bland flerfamiljshus, kan den ensamma ytterporten eller enda trappuppgången innebära sådana problem. De möjliggör inte heller ofta för många *möten* med grannarna. De sista problemen jag tänker ta upp, hör till just detta att göra. De handlar om problemet med *ensamhet*. Om hur männen i våldsamma förhållanden också tenderar att isolera kvinnorna som de ingår förhållanden med.

Någonstans var jag tvungen att dra en gräns för vad jag kunde fortsätta att bearbeta och arbeta med och den gränsen är dragen längs följande kapitel. Det innebär inte att listan av problem jag har radat upp är uttömmande på något sätt. Men jag hoppas den målar upp en bra bild att börja med.

Ovan

Problem i en typplan på 4 rum och kök.

KÖKS- KNIVEN

Köket har förändrats genom åren. På flera sätt. I början var det bara en eldstad i mitten av ett enda rum i våra hem. All mat-os gjorde köket lämpat för ett avskilt rum, inte helt fritt från sovplatser förrän för bara några decennier sedan. Nu är det mer öppet placerat i våra hem. Måtten för det svenska köket, efter kvinnans kropp, används dock fortfarande. I Neuferts böcker för arkitektoniska standards ritades enbart kvinnor in i köket fram till så sent som år 2005.⁵⁹

Enligt Richard Gelles studie "The Violent Home" från 1977, var köket den vanligaste scenen för våld i det amerikanska hemmet. Morden på kvinnor skedde i sovrummet men de flesta våldsamma konfrontationerna, tog ändå plats i köket.⁶⁰ Efter mina intervjuer, har jag fått uppfattningen om att det kan beror på att det är där livet händer. Livet händer numera i köket, lika ofta som det händer i vardagsrummet. Ofta är rummen tätt sammankopplade.

I Gelles studie var det dock i köket som kvinnan mördade mannen. Enligt studier genomförda i USA under samma tid, visade sig dessa handlingar vara sju gånger oftare var motiverade av självförsvar än

vad det var vid det genomsnittliga mordet på kvinnan.⁶¹ Kökskniven är närvarande i flera av rättsfallen jag hittar.⁶²

Köket är dokumenterat fortfarande en scen för våld. Under mina intervjuer, blev det också tydligt att kniven inte bara är ett vapen att vara rädd för, utan ett vapen kvinnor kunde känna sig trygga med att ha närhet till för att kunna ta tag i själva. Jag har fått höra om kvinnor i våldsamma relationer som i princip förbereder sig för mannens hemkomst och ställer sig i köket för att säkerställa att de har nära tillgång till självförsvar.⁶³

Köket har varit kvinnans plats i hemmet sedan länge. I många år och i många olika kulturer. Hon har tagit plats i köket i rollen som hon som ska servera de serverade. Köket är och har varit en plats i hemmet där kvinnan placerats på en lägre maktposition. Där har de lägre status men där är de också inlärda att ensamma hålla ordning. De har blivit fast i rummet de ska bemästra och kanske förklarar det känslan av kontroll nog att vilja positionera sig i det, för försvar.

DÖRREN

Ytterligare något som blev tydligt i min efterforskning var att mångas berättelser om våld kretsar kring att bara komma innanför dörren.

Allt våld sker i hemmet. Det ska inte synas eller märkas för de utomstående. Situationsvåld sägs vara sådant som uppstår för att utövaren har svårt att kontrollera sina känslor. Det går att ifrågasätta, eftersom att våldet ändå trots detta sällan tar plats i det offentliga. Även terrorvåldet kan vara latent och sådant som skulle kunna ta avstamp i något som skett i en mer offentlig del av livet - bara för att fortsätta utövas mer fysiskt när båda i relationen kommit hem, innanför entrédörren. *Till platsen där våldet inte längre syns.* Både intervjuer och rättsfall vittnar om hur konfrontationen kan ta start, bara av att man kommit hem.⁶⁴ Många kvinnor är inte bara rädda för att *möta våld* när de kommer hem. De är också rädda för att behöva *släppa in* män som de vet är våldsamma.

Tidigare partners kan utöva eftervåld genom att förfölja eller vänta på den våldsutsatta utanför hemmet.⁶⁵ På ena sidan dörren kan det stå någon, som

bankar och ropar och som kräver att få komma in. Och ofta, i rädsla och skam för att störa grannar, resulterar det trots allt i att våldet då släpps in i hemmet.⁶⁶

Att lyckas stänga någon ute från sitt hem kan vara olika enkelt under olika omständigheter. Det kräver inte *bara* en mindre känsla av skam. Bor man på en bottenvåning kan det ju vara svårare att exempelvis gömma sig eller försöka dölja sin närvaro. Att bara stå utanför ett fönster och försöka se in, skulle avslöja en direkt. Att kanske inte heller ha grannar som ser eller förstår hela problemet, utan bara får tolka det de eventuellt kan höra om våldet genom väggarna, kan vara ett annat problem. I de fallen har det visat sig vara svårt att veta *hur* man som granne ska agera, *om* man ska agera. De vill ju inte anklaga någon för något utan anledning.

Entrésituationen och dörren hem är alltså ett av problemen jag identifierat för många kvinnor som faller offer för att möta våld i hemmet.

SOVRUM- MET

Sovrummet är det farligaste rummet i hemmet för kvinnor att befinna sig i. Våldet i sovrummet är ofta både sexuellt, fysiskt och psykiskt. Bara under 2022, till och med juni månad, hade 13 misstänkta mord på kvinnor begåtts av män de någon gång haft en relation med.⁶⁷ Enligt Gelles studier är sovrummet platsen för det dödligaste våldet i hemmet. Det jag har fått höra, är att kvinnor oftast blir mördade i sina egna sängar.⁶⁸

Med hjälp av mina intervjuer, har jag förstått att våldet gärna rör sig till sovrummet. Jag - och många som arbetar på jourlinjer - misstänker att det beror på att sovrummet är ett så privat rum.⁶⁹ Det är rummet som är mest ljudisolerat och separerat från resten av bostaden. Hallen, till exempel, ligger mycket mer ytligt placerat på intimitetsgradienten. Från den skulle grannarna höra alla eventuella bråk. Par flyttar sig, från att ha kunnat starta ett bråk i hallen till att fortsätta det in i sovrummet. För att andra inte ska höra eller se.

Att någon ska höra verkar vara det större hotet. Men de med barn rör sig också dit för att barnen inte ska behöva märka

något. Ofta för att varken mannen eller kvinnan vill att barnen ska behöva se eller höra. Det privata sovrummet är ju ofta skyddat från både lyhörddhet och insyn från såväl utanför som inuti hemmet. *Tänker man iallafall.* Barn förstår dessvärre nästan alltid vad det är som händer.⁷⁰

Även om man i en våldsam relation dessutom kanske *vet* att våld *kan* ske i sovrummet, finns hoppet fortfarande kvar om att det ändå ska vara en plats gjord för vila. Där finns det en förhoppning om att man, trots tidigare våldsamma bråk, ska få möta sin partner under lugnare omständigheter. Där finns förhoppningar om att det är en plats att kanske kunna bli sams på. Därför fortsätter man också att ta sig dit. Även om det kan vara farligt. Även om det kan innebära att eventuella hot om fysiskt våld betyder att man hellre försvarar sig genom att utsätta sig för annat sexuellt våld.⁷¹

Sovrummet är en plats som ofta göms undan, längst in i det mest privata. Och det är egentligen inte så svårt att förstå varför det är i sovrummet som våldet sker. Det är ju där ingen ser.

FINNS DET EN TOALET?

Jag undrar över badrummet. Det funkar väl egentligen som en fristad för de flesta typer av omgivande miljöer och situationer? På jobbet kan du gå till toaletten och unna dig en paus från arbete (även om detta väl är mer eller mindre ok att göra och lätt att lyckas med). På fest, blir badrummet en liten tillflyktsort för den som behöver paus från det sociala.

Enligt Gelles studie, är det i badrummet som våldet sker mest sällan.⁷² Det nämndes faktiskt inte alls av de han intervjuade. Även om jag, genom både studier av rättsfall och intervjuer, förstått att det inte är en helt förskonad plats, stämmer det ändå någorlunda överens med den information jag kunnat samla in. Det verkar vara en scen för våld, absolut, men det låter som att våldet inte är lika förekommande där som i de andra rummen i hemmet. *Varför är det så?*

Gelles tror att en viktig del i detta har att göra med låset, som ju särskiljer badrummet från våra andra rum i hemmet.⁷³ Kanske fungerar det i praktiken egentligen som ett litet skyddsrum? Åtminstone har så varit fallet, de gånger man inte haft *möjlighet* att ta sig mot ytterdörren för att

istället fly ut.⁷⁴ Eller när någon som blir utsatt för våld inte *vågat* använda ytterdörren för att eventuellt riskera att visa sig för sina grannar och avslöja våldet i sin relation. Jag har fått höra om hur vanligt det är att rymma till badrummet och låsa om sig. Väl där, kan man ringa efter hjälp. Jag har också fått höra hur det inte alltid hinns med eller om hur låset blivit borttaget av den våldsamma partnern. Kanske läser man faktiskt ute det värsta av våldet om man väl får ta sig dit.

En annan teori Gelles har är att det helt enkelt inte sker lika många konflikter i badrummet. Genom mina intervjuer, har jag förstått att så ju inte helt är fallet. Men det skulle kunna ligga lite sanning i detta. Kanske har det att göra med vår bild av badrummet som scen. Vi fördömer det ju nästan till att vara en plats för *endast den* som använder det för stunden. Hur skulle det ens kunna skapas konflikter med andra där då? Tänk vad äckligt det ju skulle vara ifall någon skulle använda sig av badrummet samtidigt som någon annan? För även om det inte alltid varit så, är väl användandet av badrummet numera något av det mest privata vi kan tänka oss?

Det blir kanske inte en naturlig plats för möten eller för konfrontation. I samma utsträckning, iallafall.

Det är också den privata bostadens nyaste rum. I min litteratur tycker jag mig inte hitta någon som kunnat tilldela badrummet någon historisk könstillhörighet. Och kanske är det så, för att vi inte har samma historia med rummet som ska förse oss med både toalett och dusch. Ändå har jag själv tyckt att det har varit viktigt (och lite kul) i det här arbetet att spekulera vidare om. Jag menar, bara för att jag inte läst något om det, betyder det väl inte att badrummet måste vara helt könsneutralt kodat? Är det inte nästan allmänt vedertaget att vi tjejer alltid ockuperar hela rummet med alla våra skönhetsprodukter hela tiden? Vi tar ju över alla skåp som finns! Är badrummet kanske lite mer kvinnligt då? Kvinnans plats i hemmet? Jag vet inte. Vi har ju också en sådan underbar idé om att tjejer inte använder toaletten. *Tjejer bajsar ju inte?*

Nej, badrummet tillhör nog lika mycket mannen som kvinnan. Det är ju alltid pappa som får ta längst tid på sig där inne? Jag tror att det, på något sätt, är mer

accepterat att det är han som får ta sin paus där. Kvinnor har kanske för bråttom ut för att göra annat, för att kunna stanna kvar?

Jag tror att den underliggande idén om vem som tillåts göra vad i badrummet, har påverkat vad vi tror att det kan ha för roll i våra hem. Det är där vi har vår morgonrutin, vår kvällsritual, vårt nyhetsläsande. Det är i duschen vi sjunger. Med undantaget för att det är in till badrummet som tjejer tar med sig sin öl för att sminka sig tillsammans med andra tjejer inför en fest (för att det är där det är bäst ljus och flest speglar) eller från att tjejer faktiskt inte har några problem att använda toaletten tillsammans på just fest, tycker jag att det är ett väldigt väl fungerande, privat rum.

Vi kanske också ska börja ta hand om det som ett sådant? Ett väl fungerande privat rum. Och om vi gör det, behöver vi då verkligen något mer privat än vad våra kaklade frizoner kan ge oss?

HÖGA HÄCK-

Höga Häckar-Helvetet. Det är tydligen vad de i branschen kallar problemen för de kvinnor som är fast i våldsamma relationer i villa-kvarter. De bor i sina villor omgärdade av höga häckar. Och medan häckarna för många bara föreställer något grönt och vackert, stänger de också ute alla förbipasserande från *någon möjlighet till insyn*.

Villa-kvarteren är inte de enda platserna där möjlighet till insyn har visat sig vara ett problem. Även om det inte alltid står häckar utanför människors fönster och lägenheter, finns det andra sätt att få utomstående att fortsätta vara utomstående på. Frågan om möjligheten till insyn tas hand om med andra medel. Innan våld tillåts att ta plats innanför lägenhetens fyra väggar, förbereds fönsterna. Persiennor dras ned, gardiner dras för. Nästan som på rutin. Det finns en kontroll över möjligheten till insyn, som styrs av den som har kontrollen. De som arbetar på jourmottagningar och stödlinjer har fått för vana att oroligt notera lägenheterna där persiennerna alltid är neddragna.

Insyn begränsas också av den enkla anledningen att fysiskt utrymme att betrakta

någon annan inte alltid finns. Sovrummet planeras ofta till de delar som de ska kunna vara som mest avskiljda i. De får utsikt mot intilliggande bergväggar eller träkronor.

Jag förstår att det kan vara en väldigt fin del av ett rum - utsikten alltså. Men det finns ett problem med bristen på insyn till våra hem.

05

Till höger

Problem runt en typplan på 4 rum och kök.

ÖVERVAKNINGEN

När vi pratar om övervakning idag, pratar vi ofta om den som dagens svenska politiker vill genomföra på våra gator. Eller så pratar vi om den som kommit till våra hem nu på senare tid. Ni vet, den som man kan titta till via en app på telefonen. Det har varit ett smidigt sätt för många att trygga sina hem på.

Jag insåg inte förrän jag började prata med jourmottagningar, att det tyvärr också blivit ett sätt att övervaka sina partners på.⁷⁵ De senaste åren har mottagningar runt om i Sverige, märkt att antalet fall av övervakande i våldsamma förhållanden har blivit fler. Vad som, från början, kanske presenterades som ett bra larmsystem för ytterdörren i hallen eller vid uteplatsen, utnyttjades och eskalerade med tiden. Kameror sattes upp inuti rummen i hemmen istället. De blev fler och fler och kompletterades tillslut med ljudupptagning.

Idag finns det digitala system som övervakar allt som möjligen kan hända. I alla rum. I barnens nallar. Alla samtal. Alla rörelser. *Styrt och kontrollerat av vem helst som vill.* Bild och ljud behöver ju inte gå via något speciellt företag. De går istället

direkt till den som satt upp systemet. I de fall jag har fått höra om detta, handlar det om att mannen därigenom får koll på exakt allt som händer kvinnan i hemmet, när han själv inte är med. I dessa fall har det också betytt att en redan kontrollerande partner fått ännu större makt.

De kvinnor som vittnat om det här fenomenet, har uttryckt en enorm maktlöshet. De kan inte ta hjälp genom att prata om vad de vill i telefonen utan att avlyssnas och de kan inte heller utan *godkänd* anledning lämna hemmet eller vara borta för länge för att ta hjälp av någon annan, någon annanstans. Den nya digitala världen gör det möjligt att fortsätta övervakningen, genom att spåra telefonen.

Övervakningen som sker idag, utgör ett våld som inte tidigare är skådat. Det hindrar kvinnor att röra sig fritt innanför sina egna fyra väggar och det hindrar kvinnor att ta sig ut, även utanför dem. De blir digitalt kontrollerade i och till sina egna hem.

STATISTIKT BOSTADS- BYGGANDE

Det har visat sig att bostadsbyggandet idag går att bryta ned till produktionen av ett antal typbostäder. Genom dessa går det att se hur bostäderna också är planerade efter ett specifikt sätt att leva. Secretary har konstaterat att typbostaden idag är en tvåa på 47 kvadratmeter. Den är byggd på, i regel, tre olika sätt och analyserna av dessa kunde även dem visa på mer generella karaktärsdrag. Tvåorna är, till exempel, alla för små för att leva två personer i. Byggstandarder av SIS har en gräns på att en bostad behöver vara minst 55 kvadratmeter för att den ska kunna antas vara planerad för två.⁷⁶

De är också alla planerade för att den enda personen som bor där, ska behöva ett vardagsrum och ett sovrum. Det ska alltså ändå inte gå att eventuellt kunna dela på den lilla lägenheten med en person i behov av ett eget sovrum. Det enda sättet de möjliggör för ett liv för två, är platsen som lämnats för en dubbelsäng. Det är alltså tvåor du bara kan bo i om du ingår ett sådant förhållande.

Även i större lägenheter är rummen så tydligt anpassade efter en slags hierarki och storlek på rummen, att lägenheter

inte går att dela med andra. Åtminstone inte på jämlika premisser. Var skulle en rumskompis kunna bo? Idag ligger ju numera vardagsrummet oftast helt öppet kopplat till ett kök. Möjligheten för människor att leva med rumskompisar är alltså konstaterad mindre än möjligheten för människor att leva med partners.

För den som kanske önskar att ändra sin relationsstatus, kommer därför bostadens utformning att utgöra ett stort praktiskt hinder. Bostadsbrist åsido, är det inte lätt att varken behålla sin nuvarande bostad eller att försöka hitta en ny. Att kasta ut en våldsamt partner, skulle behöva betyda att ha råd med att bo kvar och ensamt stå för samma avgift eller hyra. Att leta nytt, som nu oftast är en tvåa på 47 kvadratmeter, skulle också innebära att behöva betala en motsvarande storlek på hyra som blir svår att dela med någon.

Sättet vi bygger våra lägenheter på idag, utgör ett stort problem. Att alla tvåor ser likadana ut och att de inte går att anpassa efter livets olika skeden eller möjliga svängningar, är ett stort problem.

RUTINER

Ett annat problem som uppdagades för mig var problemet som de som utsätts för eftervåld drabbas av och måste hantera. *Problemet med att behålla rutiner i sin vardag.*

Kvinnor som lämnar våldsamma förhållanden, riskerar att ändå inte komma undan mäns behov av makt och kontroll över deras liv. Världen över har vi sett till att skapa skyddsboenden för kvinnor. I Sverige kostar mäns våld mot kvinnor samhället 45,5 miljarder kronor om året.⁷⁷ Ur den summan bekostas administrationen av otaliga skyddade identiteter. Ibland måste kvinnan byta namn och flytta till nya städer för att fortsätta att försöka undgå förföljelsen.

Oavsett om den som utsätts för eftervåld bor kvar i sitt gamla hem eller flyttar till något nytt, rekommenderas hon att inte leva sitt liv för förutsägbart. Skulle förövaren lyckas spåra henne och hennes rörelsemönster eller liknande, finns risken att han återigen utsätter henne för fara.

Det som yrkesverksamma därför föreslår är att hon till exempel köper ett gymkort på en större kedja, så att hon kan träna på

olika platser i staden. Hon ska också helst hitta en bostad där inte alla släpps in innanför de yttre entréportarna. Lås med blip är fördelaktigt. Och om hon skulle kunna ha uppsikt över entréerna, hade det varit ännu bättre.

Alla hem möjliggör inte för det behovet av rörelse. Ofta är vägen in i ett trapphus från gatan en enda. Vägen hem är upp för samma trapphus. Den är förutsägbart. Alla hem möjliggör inte heller för den typen av uppsikt som behövs för den på sin vakt. Att rundgångar och visuell transparens kring dessa utrymmen brister är något som kan vara problematiskt av flera sociala skäl. Men jag tror att det finns sätt att planera bostäder på, så att de som behöver kan få möjligheten att ta alternativa vägar hem, när de behöver det.

ENSAMHET

Genom mina intervjuer och studier, har jag förstätt att livet i ett våldsamt förhållande ofta ser likadant ut för många. De som utsätts tenderar att bli väldigt isolerade.⁷⁸ Våld kan ju ta olika form men just det psykiska kan smyga sig in tidigt och påverka kvinnans tillgång till andra relationer. Vänner, som familj, som grannar.

I Sverige byggs inte bara många bostäder för par (se avsnitt 07/ om det Statiska bostadsbyggandet), utan det byggs också mycket för singelhushållet. Och dessa lägenheter byggs för att vara väldigt individualistiska. Tvättmaskiner i var lägenhet, till exempel, har ju blivit en standard i nybyggda bostadshus. Med en tvättmaskin och torktumlare, slipper du gå ned och boka tvättid i den där jobbiga källarlokalen. Det är en lyx som har hyllats så länge nu, så att den blivit svår att kritisera. Det har ju blivit fantastiskt mycket enklare att ta hand om hemmets vardagliga sysslor.

Den arkitektoniska planeringen för den typen av individuella liv, isolerar dock lika mycket. I det egna tappar vi många av de naturliga kopplingarna som vi skulle kunna ha haft till andra. Och det är något

som kan missgynna väldigt många. Den isolerande delen av våldet som drabbar många kvinnor, innebär att kvinnor i våldsamma relationer går miste om alla möjliga tillgångar till eventuella bekantskaper, vänskaper eller stöd. Gelles studie menar att de allra flesta av familjerna med våldsamma förhållanden, som han fått intervjua, var isolerade från sina grannar.⁷⁹ Tappar man alltså den naturliga kopplingen till möten, verkar det finnas risk för att många redan isolerade människor inte får några möten alls.

Även de som lämnat sina förhållanden men som istället lever med eftervåld och skyddad identitet, har väldigt svårt att rent praktiskt kunna delta i aktiviteter av social karaktär. Har de dessutom ingen att naturligt vända sig till i sitt nya hem, blir det nya livet väldigt ensamt.

Ensamheten drabbar inte enbart de som är, eller har varit, i våldsamma förhållanden men för dessa, blir det ett problem som blir speciellt påtagligt. I det hela, påverkar det deras möjlighet till att också ta sig till ett tryggare liv.

ATT BÖRJA

SKISSA

Att börja formulera mina tankar om vad vi skulle kunna göra åt alla problem, kom först inte helt enkelt till mig. Jag satt länge med att samla all kunskap och börja koppla ihop möjliga sammanhang. I och med att det inte var en koppling som många gjort förut, gav jag processen den tid jag tyckte den behövde. Eller, jag gav den inte *för* lång tid. Tillslut var jag tvungen att prata av mig.

Jag är den typen av person som behöver säga saker högt (och helst till andra) för att bättre kunna sortera det som snurrar runt i huvudet. Jag vände mig till min kompis bredvid, för att dumpa alla mina samlade anteckningar och tankar på henne. Det visade sig absolut inte bli varken den sista eller enda gången. Tack Julia. Men det var i den stunden, i det första samtalet med henne, som jag insåg att jag kunde ta tag i pennan, för att lättare kommunicera vad det var jag ville ha sagt. Jag började skissa för att bearbeta vad jag hade läst.

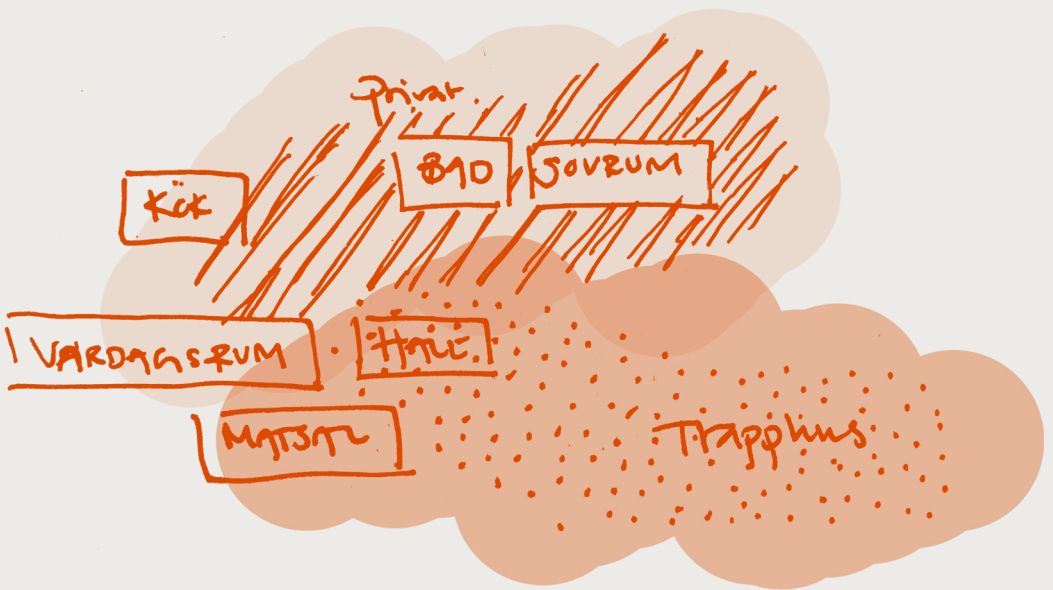
När jag började skissa för hand, föll helt plötsligt saker och ting enklare på plats. Där och då, skissade jag på mitt första förslag på förändring.

EN URBAN KONTEXT

Några av de viktiga frågorna som myndigheter och andra yrkesverksamma arbetar med idag, är hur de bättre ska involvera granskapet för att upptäcka våld.⁶⁰ I förhållande till det arbetet, kändes det viktigt att skissa på förslag som kunde bidra till detta. Jag valde därför att förhålla mig till samma urbana kontext som jag arbetat med i föregående kapitel. Jag har även behandlat mina förslag i förhållande till min bild av att väldigt mycket omkring oss kan utgöra ett hem. Och om hur sättet som arkitektur tar plats på, påverkar våra upplevelser av ett hem på väldigt många olika nivåer. Skisserna bland resultaten i min handbok, kommer också därför från scenarion längs samma breda skala.

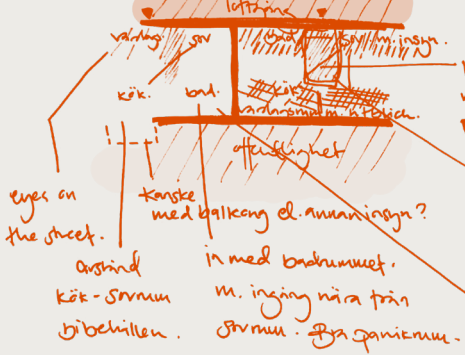
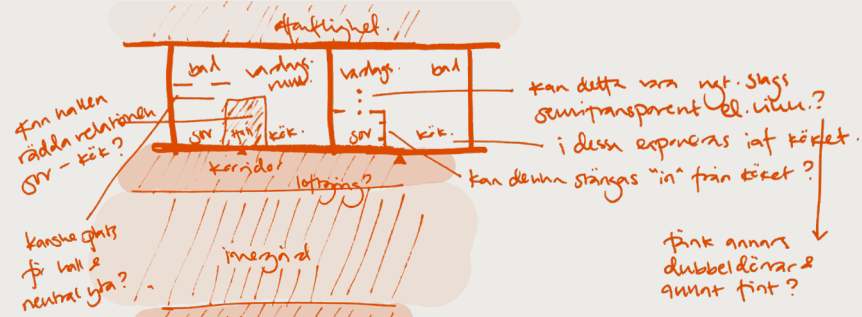
ATT VARA PROAKTIV

I processen av att formulera min bild av arkitekturens påverkan på våra hem, valde jag också att avgränsa mig till hur jag ville att mina förslag skulle bidra till den påverkan. Jag valde att arbeta med problemen jag hittade på ett proaktivt sätt. Jag försökte analysera problemen jag hittade och förändra förutsättningarna från grunden.

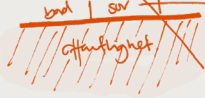
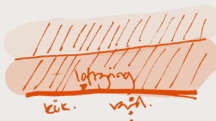
Ovan

En tidig skiss på privatheten runt ett hem.

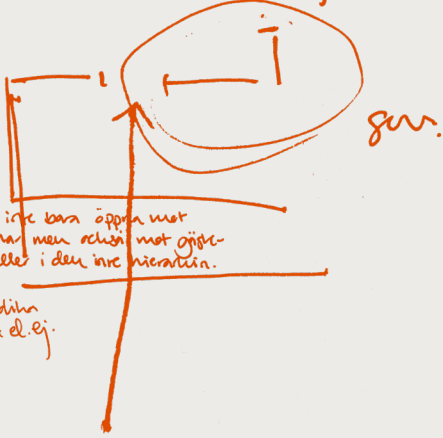

En så kallad switcher:
 - längst avstånd mellan kök & svrum.
 - närmast till badrummet & gångrum.
 - möjlig mellanrum att exponera.
 MEN är där några eyes on the street di?

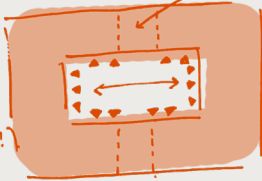
På ett sätt deligt att det tar upp längden men på ett sätt bra för vidutgång! kök

Svrummet blir en iakt tagen öppen mot gångrum men också mot köket i den inre hierarkin.
 Svrum m. möjlighet till utblick & insyn.
 Här kan man jobba med olika gränssnitt. Naturligt el. ej.

(Detta blir kanske
svårt för en mer
kända grann?)
Om ej balkonger
gör utåt så lätt?

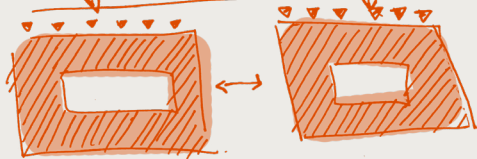
Är detta osäkert?

enkelt & lättgångr
med innergård
längs

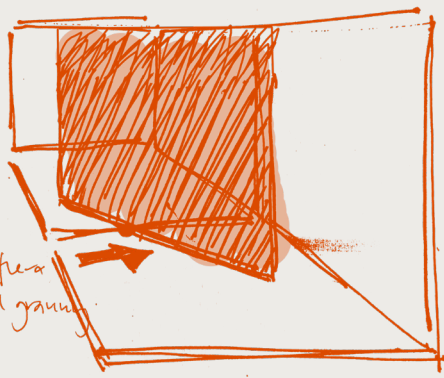
Di ser alla grannar
vad som händer.

kanske kan vi ett gränssnitt privat/öppet utomhus & byter
plats??

Öft. med utgångslösningar enkla så att det blir visuellt

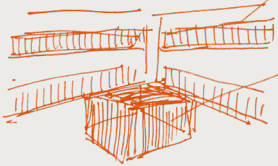

är det bättre
inre vs. utre?

lettgång

ett hus m. flera
småläggn till gångr

MIN

HANDBOK

Det som jag under arbetets gång har skissat fram, kommer jag nu att presentera i en nästa del av min rapport. Jag kallar den här delen för en *handbok* och den innehåller mina samlade resultat och bearbetade skisser av *hur ett tryggare hem för kvinnor skulle kunna se ut*.

Här ämnar jag att svara på frågan *"Hur skulle vi, i ljuset av det som brister med hemmet idag och med hjälp av arkitektoniska medel, kunna gestalta dagens hem till en tryggare och bättre plats för kvinnor?"*.

Det jag önskar är bara att det jag presenterar i min handbok, kan läsas och betraktas med en undersökande blick, precis som den jag har fått ha när jag tagit fram den. Den är liksom inget facit på någonting. Jag har bara försökt förstå mer om hur scenerna för våld är utformade och jag har skissat på förslag till hur vi skulle kunna gestalta scenerna annorlunda.

EN FRISTÅENDE BOK

Förslagen presenteras så som jag även kommer att vilja visa dem i en fristående handbok. En handbok och guide, som jag hoppas kan användas av den som i

tidiga skeden planerar för våra framtida bostäder. Den fristående boken är tänkt att bli en kortare sådan. En bok som ska sammanfatta mina studier för att, framförallt, mer direkt förmedla mina resultat och svaren till de sista av mina frågeställningar.

I mitt gestaltande av den boken, såg jag till att ta mig ännu fler grafiska friheter. Jag vill att den ska skilja sig från rapporten. Framst för att förstärka och förtydliga uppfattningen om att det finns en skriven del att läsa för den som önskar att få mer *bakgrund* och en del att läsa för den som önskar att lättare kunna använda sig av nya verktyg.

Jag ville också göra det tydligt, för den som läser den här rapporten, att det finns ett avsnitt att snabbt och enkelt ta sig till, för att få tag i dessa diverse verktyg. Därför påbörjas här avsnittet för mina skisser och min handbok, i en annan karaktär än från resten av det ni läst förut.

INIFRÅN OCH UT OCH IN

Totalt presenterar jag femton olika förslag. De är förslag som alla svarar till pro-

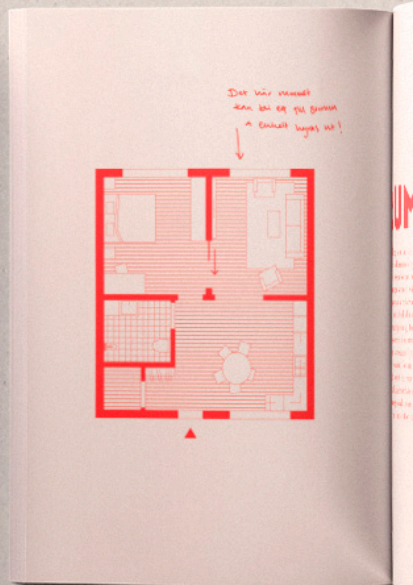
blemen jag presenterat i tidigare kapitel. Ibland svarar de till samma typ av problematik. De har dock, genom hela processen av det här arbetet, varit viktiga för mig att behandla som egna ingrepp lika mycket som en del av en helhet. För det visade sig, under mitt skissande, att det fanns många olika typer av ingrepp som jag anser spelar roll.

Det jag tagit fram rör sig i skalan från inredningsdetaljer och materialitet till gatan och den närliggande miljön runt omkring. I min handbok och i följande del, har jag också valt att presentera dem i samma ordning.

Jag börjar, likt i föregående kapitel, med att presentera vad jag ser som förslag som hör till hemmet innanför fyra väggar. Där föreslår jag hur våra sovrum och badrum kan planeras och ritas annorlunda. Jag fortsätter till förslag om hur vi hade kunnat göra plats för fler flexibla vägglösningar och planera för ett hem, som kan tillåta fler boendeformer med hjälp av fler generella rum.

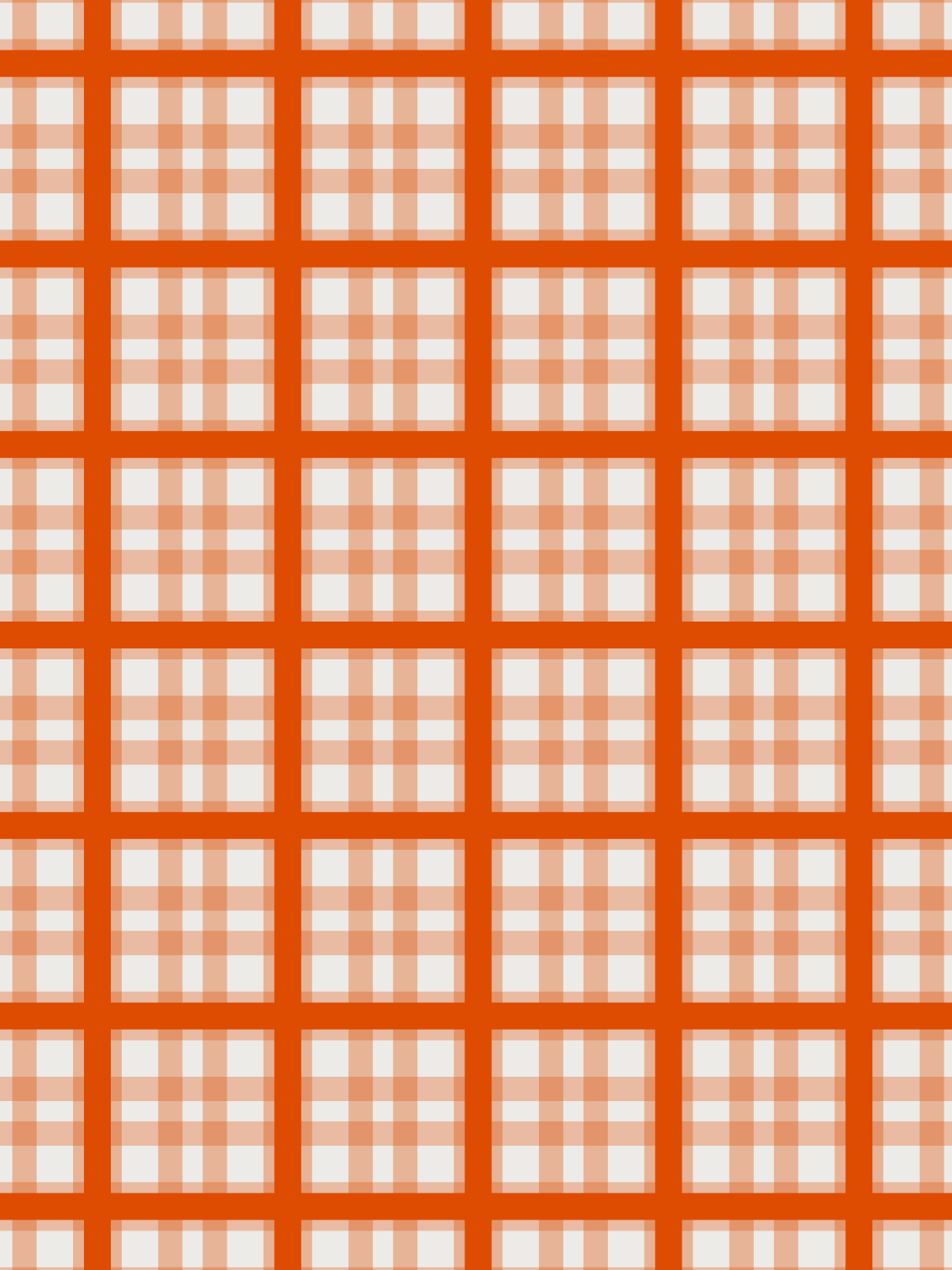
Genom att fortsätta diskutera materialitet och möjliggörandet av olika typer av

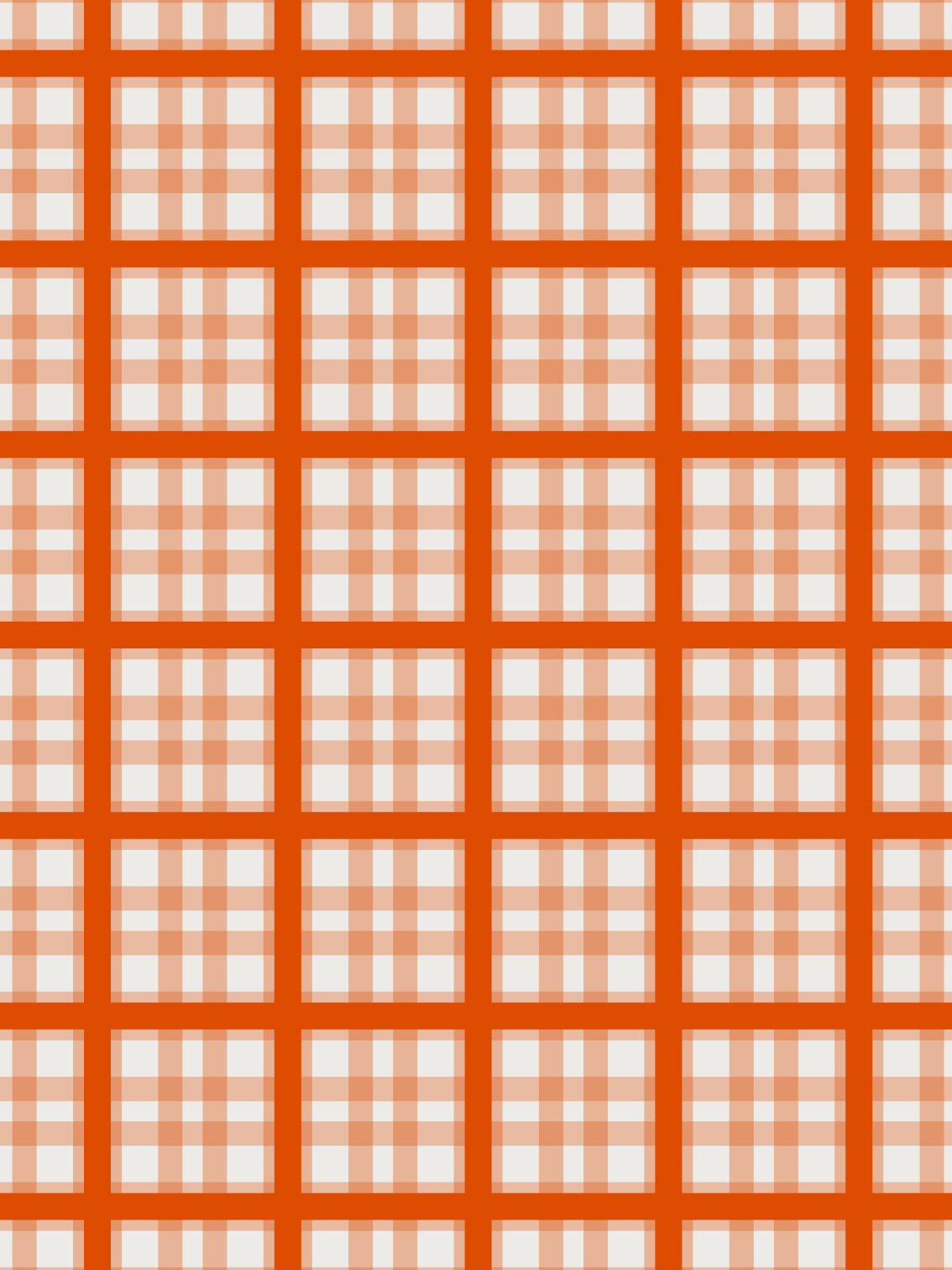
transparens eller insyn, kommer jag vidare till där hemmets fyra väggar gränsar till det som hör till vad hemmets sfär kan nå även utanför. Följande förslag rör hur både grannskapet utifrån kan ha påverkan på hemmet och hur den inre delen av hemmet kan flytta längre ut för att bli något mer. Det handlar om hur entrésituationer kan planeras annorlunda och hur våra användningar av gemensamma ytor och lokaler på fler sätt skulle kunna påverka vårt liv i ett hem till något bättre.

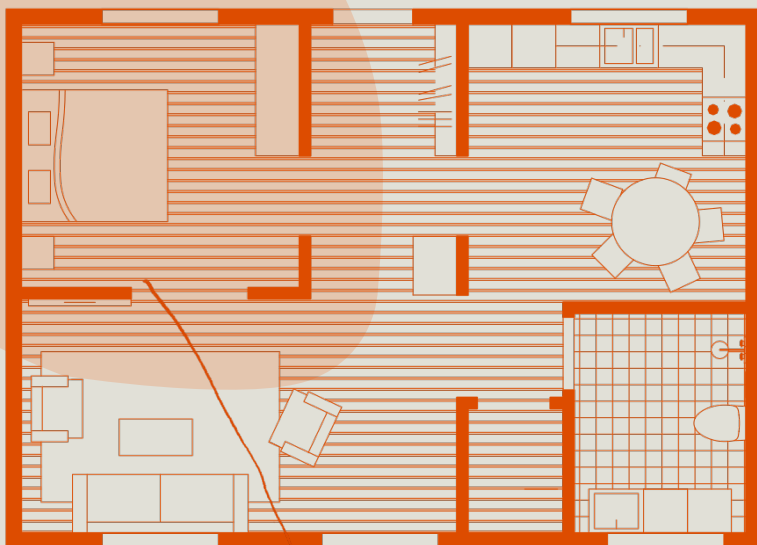

Nära hallen
& mindre privat

Kanske ligger det
en betygning här

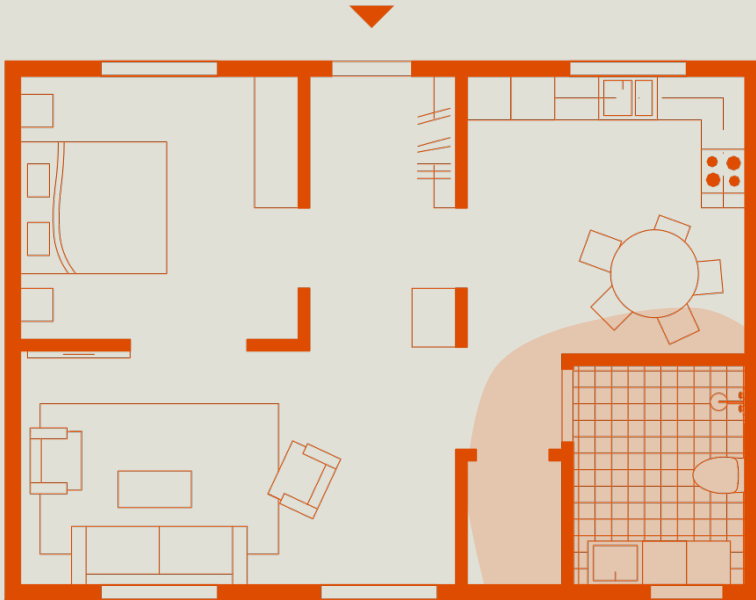

Visseriet Kopplat
till resten av lägenheten

SOVRUMS- 01/ Att flytta ut REVOLUTIONEN

Jag föreslår en sovrumsrevolution.

Ja, vi kanske använder sovrummet till ett antal privata aktiviteter och angelägenheter som vi önskar gömma men jag föreslår att vi förflyttar avskärmningen till att bli ett mer aktivt val. Ett val att ta när vi behöver det. Jag föreslår att vi släpper ut sovrummet i vardagsrummets publika glans och låter det tillhöra våra mer inbjudande umgängesuppehållen. Där blir det inte lika lätt att gömma våldet. Där höjs statusen av det tidigare väldigt privata sovrummet och känner vi att det ändå måste hållas privat vid tillfällen så stänger vi bara dörrarna dit.

Här inne blir badrummet
ett bra rum att ta sig
till i fall man inte kan
eller vill ta sig ut
genom entrédörren.

RUM FÖR DEN I NÖD

Badrummet. Känns det kanske som det mest privata rummet av dem alla? Här får du sitta i lugn och ro. Och njuta. Nästan hur länge som helst.

Enligt både mina och Gelles studier, är badrummet inte en lika utsatt plats för våld.⁸¹ Kanske är det för att badrummet går att låsa och skydda sig i. Från badrummet kan man ringa efter hjälp. Ska vi kanske utnyttja att det är ett rum som kan bidra till en plats för trygghet?

I vårt behov av att kunna gömma oss och

02/ Ett skyddsrum

välja när och hur vi vill bli sedda, ser jag inte varför inte badrummet inte redan tillgodoser det allra mesta av detta behov.

FÖRSLAG

Att byta plats på sovrum och badrum i vår intimitetsgradient. Detta betyder helst med en placering långt inne i hemmet. Det mest privata rummet i hemmet blir därför också det säkraste. Det står utan tydlig könstilldelning och det välkomnar alla att appropriera.

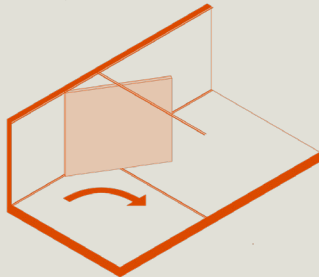
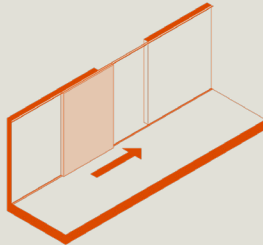
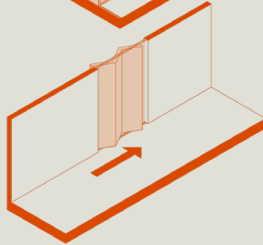
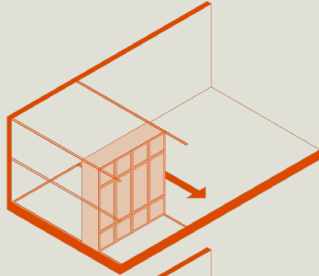

LILLE FÖNSTRET

Om vi väl placerar badrummet längst in i våra hem, blir det ett rum som placeras längs viktiga ytterväggar då? Tar det eventuellt upp plats för ljusinsläpp från fönsterna? Kanske. Och kanske är det en bra grej.

Med badrummet längs fasaden, har vi dessutom ett fönster, där den som behöver kan ropa på hjälp. Eller eventuellt, till och med rymma ut från.

03/ En nödutgång

VAD ÄR VÄL EN VÄGG?

Ett sätt att göra nya och befintliga bostäder mer flexibla på, är att göra plats för nya system för väggar. Det finns flera exempel på design för hur väggar skulle kunna flyttas, rivas, roteras eller byggas i rum som också var planerade för att detta skulle kunna ta plats.

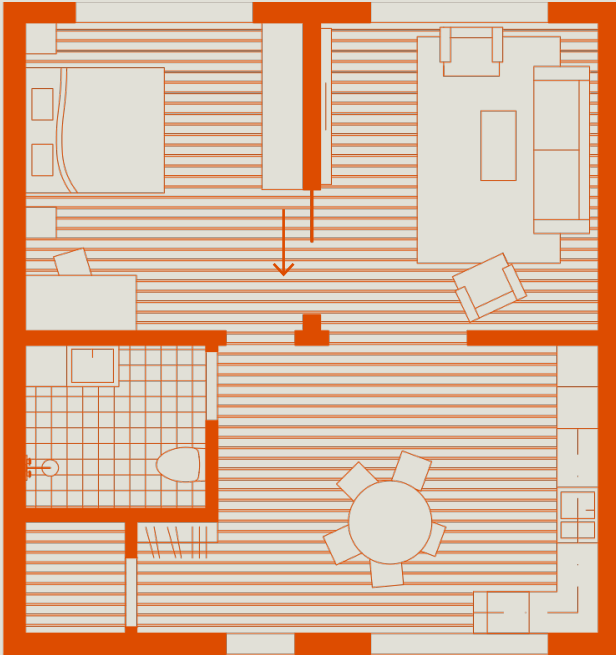
En vägg är väl ändå bara ett sätt för folk att avskärma sig själva på i ett hem? Eller ett sätt att skärma av diverse aktiviteter. Det skulle vi väl egentligen kunna åstadkomma med mycket mindre än stora betongblock till väggar? Jag tycker att det ska vara lättare att bo i ett hem med liv och allt vad liv kan innebära.

FÖRSLAG

Jag vill visa er exempel på olika typer av väggar. Väggar som ska göra det möjligt att anpassa en bostad för de som bor där.

De skulle istället kunna vara partier av skjutbara gardiner och textilier, för att skapa visuella separationer av rum. De skulle kunna vara bokhyllor, öppna som slutna, som kanske fylls olika mycket, beroende på hur mycket man föredrar att täcka för. De skulle kunna vara enkla skjuddörrar, som dras fram när de behövs.

Det här rummet
kan bli ett till sovrum
← enkelt byras ut!

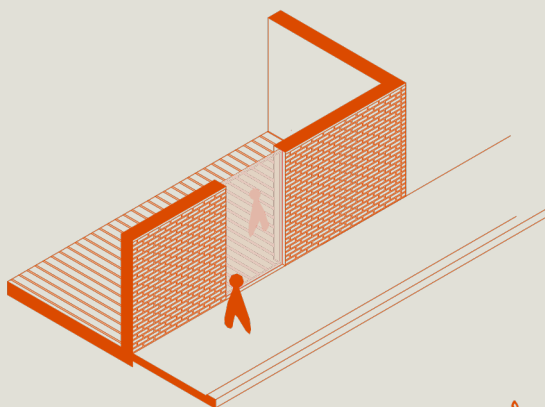
RUM FÖR ALLA

Lika viktigt som det är att utforska nya typer av avskärmande system, är det att, från första början, *möjliggöra* förändringen som en vägg kan innebära. Våra hem skulle behöva planeras för att kunna hushålla alla typer av boendearrangemang. Inte bara planeras för de som bor tillsammans med sin partner. (som sedan flyttar till lägenheten som är planerad för att de ska kunna ha plats för barn). Ett mer flexibelt planerat hem skulle exempelvis kunna vara ett med **mer generella rum**. Ett hem där alltså inte platsen för vardagsrum måste

05/ Generella rum

innehålla funktion för köket. Eller där bara ett av sovrummen har plats för en dubbelsäng. Rummen skulle behöva kunna användas till fler typer av liv. De skulle kunna planeras med fler än det som, vanligtvis, är enbart ett fönster och öppna upp för möjligheten att vid olika delar av livet skärma av och dela upp rum med nya väggar.

Här vill jag visa hur mer generellt planerade rum kan se ut.

Dom ser viandra
Men ändri iakt?

GRÄNSLAND

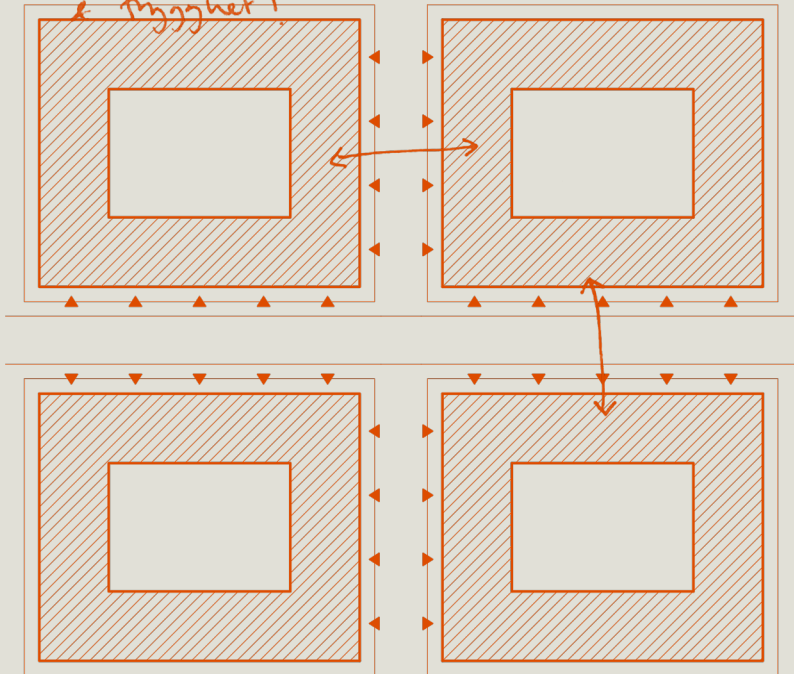
06/ Insyn och utblick

Hade det inte varit intressant att testa gränserna till vad som egentligen är fönster för att ge oss inomhus frihet, jämfört med fönsterna som snarare begränsar den? Eller fönstren som innebär en möjlighet att bjuda in det publika till det privata och hjälpen som kan komma ur detta, utan att inkräkta på någons känsla för integritet.

FÖRSLAG

Använd fler, olika typer av material i väggarna som gränsar till gemensamma eller offentliga ytor. Alternativ som inte avslöjar lika många detaljer, som det vanliga glaset i fönstret gör, men som ändå ger utomstående en bild av vad det är som händer på andra sidan.

lottriggarna ut mot
gatorna ger
visuella kopplingar
& trygghet!

EYES ON THE STREET

Entrésituationerna är kritiska för huruvida man ska våga stänga våldet ute eller inte. Det måste finnas sätt att planera entréer på, som möjliggör för en bättre position av kontroll och makt hos den som önskar kunna välja vilka den vill släppa in. Kanske är det med hjälp av andra.

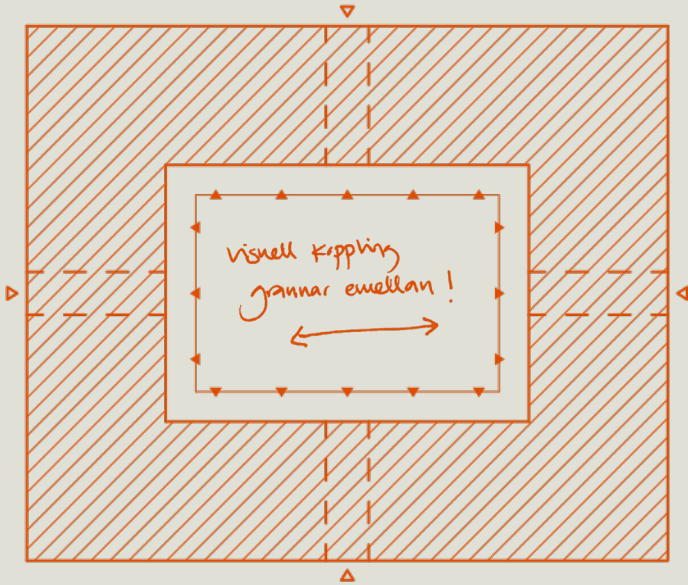
FÖRSLAG

Skulle vi se till att ytterdörrarna till enskilda lägenheter låg placerade längs gatan, skulle vi kunna möjliggöra för bättre visuell kontakt mellan grannar och hus. Loftgångar längs fasaderna mot gatan är bra exempel på där

detta möjliggörs och där också gränssnittet mellan det mer privata och det mer offentliga blivit en mer trygg och öppen yta.

Det är tyvärr ett alternativ som skulle kunna innebära en osäkerhet för den som är rädd att bli förföljd. Kan vem som helst ta sig upp längs trapporna till loftgångarna, riskerar kvinnan att känna sig exponerad även på övre plan i huset. Skulle man däremot kunna reglera åtkomsten till de olika planen och dessutom skapa tillräckligt med rum för grannar att vistas på, skulle de öppna platserna kunna verka på andra betryggande sätt.

Balkonger
ut mot gatan (2 riktningar
eyes on streets)

↑
gillar in
från gatan

EYES ON THE INNERGÅRD

Ett annat format för den föregående rekommenderade loftgången, kan vara att placera den *mot en innergård* istället för ut mot gatan.

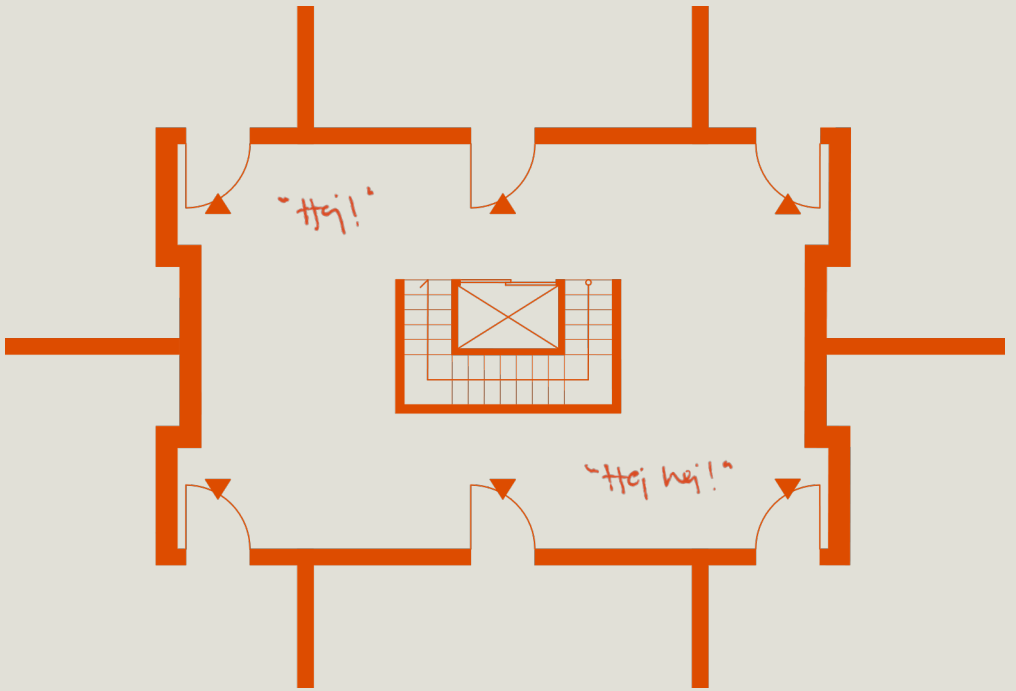
Skulle innergården vara en mer eller mindre stängd sådan, hade det varit möjligt att på ett tydligare sätt reglera vilka som får tillgång till loftgångssystemet. Då fungerar ett yttre lager av avskärmande portar bättre, likt de som går att finna till typiska kvartersgårdar. Portar som går att låsa likt vilken annan större entréport som helst.

Återigen finns det risk att de boenden som behöver akta sig för oönskade besökare, känner sig mindre trygga i

och med att "gatunivån" och eventuell insyn från denna flyttas upp till samtliga våningsplan. Vad jag tycker talar för att ändå överväga denna typen av entré, är att även *det goda* i gatulivet följer med.

Med större möjlighet till överskådlighet vid tröskeln mellan lägenhet och yttre, gemensamma ytor, kan vi räkna med att rörelsen in och ut i en lägenhet tar samma hjälp av tryggheten vi upplever av triangulering, insyn från omkringliggande fönster eller aktivitet och lek på innergården intill.

Det skapar också större upplevd trygghet för den som någon gång skulle behöva vara den som knackade på hos grannen som de misstänkte far illa.

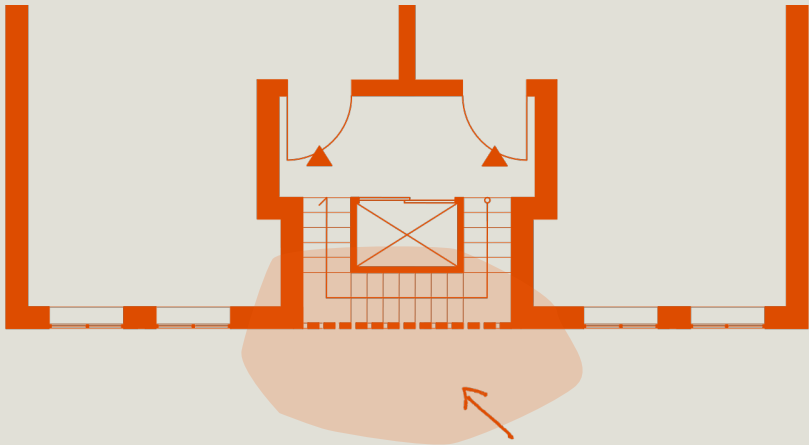

JU FLER DESTO BÄTTRE

09/ Delade våningsplan

Finns det inte möjlighet att planera för loftgång, finns det anledning att försöka gestalta det typiska trapphuset annorlunda.

Alla spontana möten med sin granne, kan vara nödvändiga spontana möten med sin granne och för att ytterligare uppmuntra detta, skulle en lösning helt enkelt kunna handla om att försöka få så många lägenheter som möjligt att dela på samma våningsplan och uppgång.

Semi-öppna
trapphus!

EN ANNAN SVALE

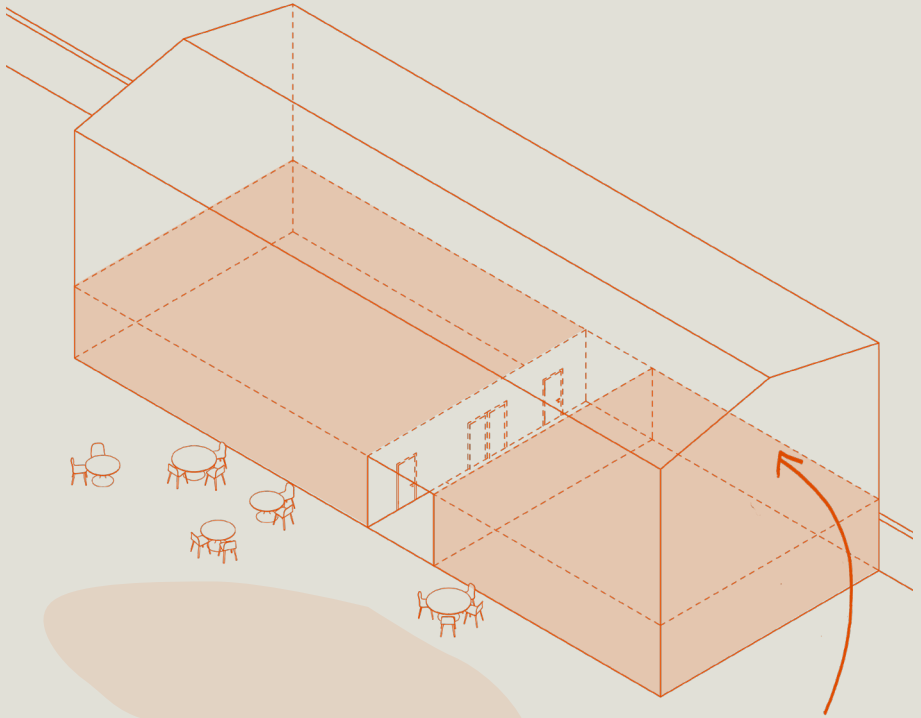
Vid de fallen varken loftgång kan planeras för, eller fler lägenheter kan dela på samma uppgång, skulle kanske trapphuset fortfarande kunna få ta en annan form? Idag går det att hitta flertalet exempel på när trapphus fönstersatts från golv till tak, där insyn får rum att påverka den upplevda tryggheten i hela huset. Detta skulle jag säga är ett exempel på en annan form.

Jag vet dock inte om helglasade trapphus är den rätta vägen att gå. Det reflekterande glaslet i ett upplyst trapphus, gör väl snarare att den inomhus inte ser *ut* men att de utanför enkelt kan se *in*. Det skulle kunna få den inomhus att känna sig säker på att utomhusvärlden

skulle märka om någonting hände. Att utomhusvärlden skulle se. Men det finns sätt att åstadkomma detta på utan att riskera den otrygga känslan i att också riskera att känna sig övervakad på, från dolda ögon utifrån.

FÖRSLAG

Jag föreslår att fortsätta försöka flytta ut det privata i trapphuset mot det publika runt gatan. Men gör det utan glas. Rummen behöver kanske inte vara klimatskyddade. De kan få semi-transparenta kopplingar till gatulivet utanför genom porösare material eller andra typer av öppningar, istället. Då skulle personen inne i trapphuset ha samma visuella kontroll över sin omgivning, som de utanför. Hon skulle också kunna känna en trygghet i att kunna upprätthålla även en akustisk relation med de utanför, ifall det skulle behövas.

liv här = trygghet där

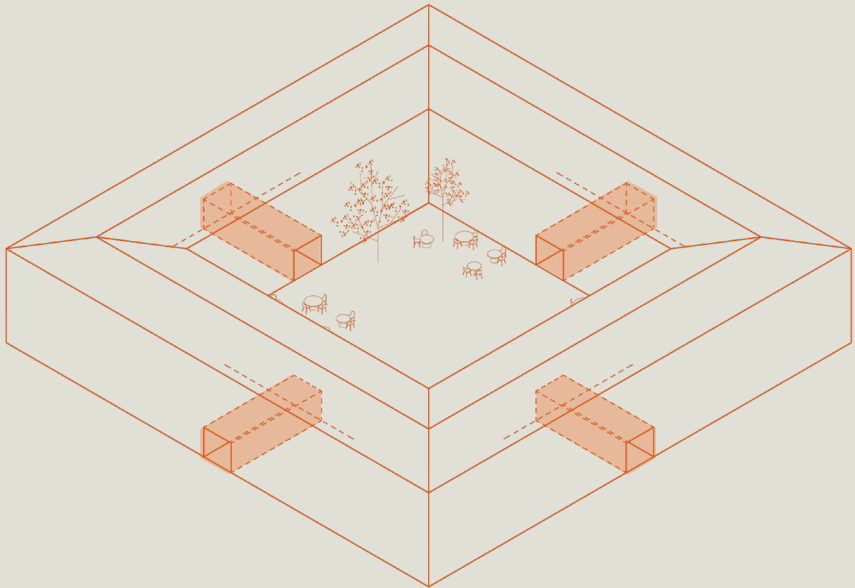

LIV PÅ GÅR- DEN

11/ Aktiva bottenplan

Ett sätt att ytterligare öka tryggheten i ett flerfamiljshus, kan vara att aktivera bottenplanet på huset.

Det är ändå det våningsplan som många kvinnor tycker är läskigast att bo på. Och det som yrkesverksamma råder utsatta kvinnor till att undvika. Varför inte utnyttja den ytan och lämna plats åt verksamhetslokaler eller liknande istället? Det har länge konstaterats att sådana lösningar gör våra gator till tryggare platser. Effekten är ju densamma, om än mindre diskuterad, för tryggheten kring bostäderna i sig.

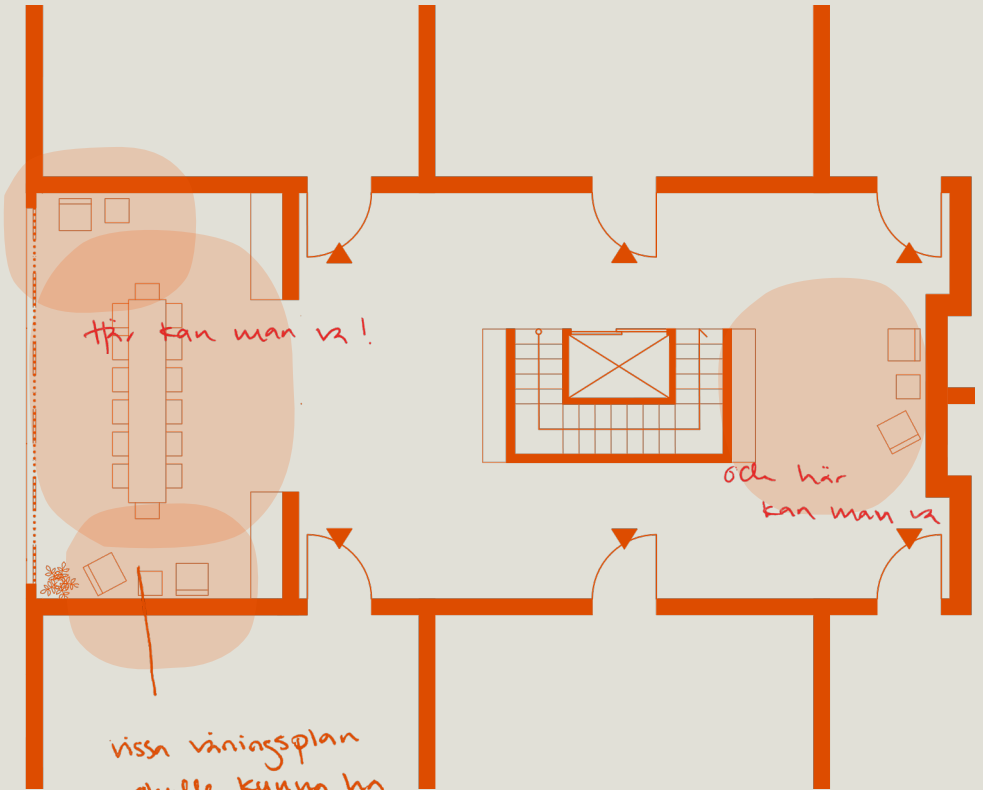

RUNDGÅNG OCH OMVÄGAR

12/ Fler utgångar

För att inte bara förmå den rutin-medvetna kvinnan med alternativa vägar att ta till och från sitt hem, utan också skapa rundgång att enklare möta sina grannar på, föreslår jag att utgångarna till ett flerbostadshus ska vara minst två. Det kan exempelvis handla om att möjliggöra två större portar till ett kvartershus.

Även uppgångarna till respektive våningsplan får gärna bli fler. Ju fler möjligheter till rundgång, desto bättre.

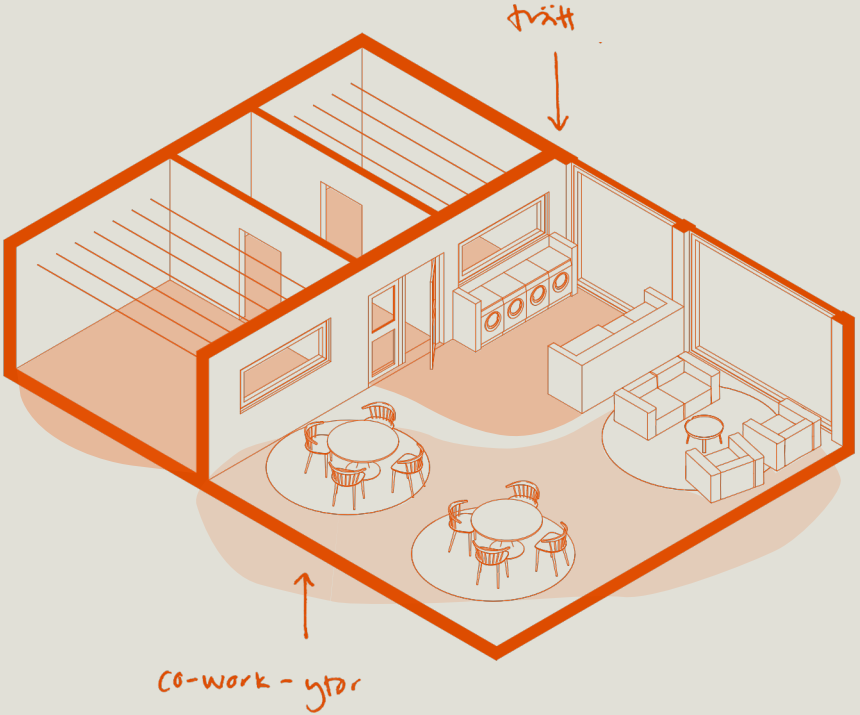
MÖTEN HÄR OCH DÄR

13/ Rum i det semi-privata

Väl inne i själva trapphuset, eller ute på loftgången - lämna lite rum för folk att stanna och hänga på, vettja!

Med ökade möjligheter för grannskapet att stanna upp på, ökar chanserna till

att de åtminstone blir bekanta med varandra. En ökad bekantskap skulle inte bara bidra till fler incitament att engagera sig i sina grannars hälsa men också hjälpa den isolerade personen i ett våldsamt förhållande att hitta stöd i ett socialt sammanhang. Socialt stöd kan bidra till att fler stärks och söker hjälp.⁸²

VÄCK MED TVÄTT

14/ Tvättstugor 2.0

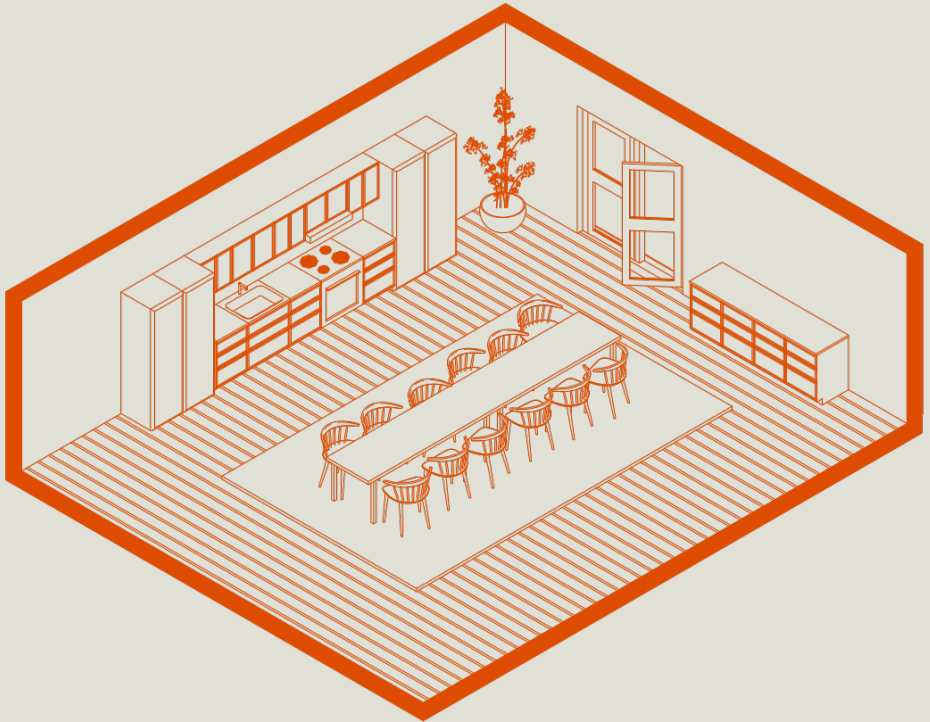
En annan plats där grannar får möjlighet att mötas och bli bekanta på, är platsen känd som tvättstugan. Eller, det beror på hur den planeras tror jag. Om där finns plats för fler att vara samtidigt. Eller mötas i ett skifte av tidsbokningar. Om den då ens byggs.

Idag är det ju väldigt många lägenheter som ritas med plats för egna maskiner. De med egna maskiner behöver kanske ofta inte heller mer än så. Det är en lyx att slippa boka tider, som är svåra att få, för behöva gå genom hela huset (och ofta ned i en mörk källare) och ta hand om sin tvätt i ensamhet där. En dröm för den mörkrädda. Och för barnfamiljen.

FÖRSLAG

Uppgradera tvättstugan. Lägg den på ett våningsplan med utsikt. Skapa rum för andra aktiviteter att dela det utrymmet med. Co-working kanske? Till sist, ta bort tvättenheten i den individuella lägenheten. Det är kontroversiellt, jag vet! Men att flytta ut aktiviteterna runt tvätten till ett utrymme som känns *attraktivt* att ta sig till behöver inte vara en så kontroversiell idé.

Dessutom skulle det hjälpa de kvinnor, som behöver hitta befogade anledningar att ta sig ut från lägenheten på. Det skulle hjälpa den isolerade att möta sina grannar och att få ta del av allt vad ett grannskap skulle kunna innebära.

DET KOLLEKTIVA

Det finns fler rum och aktiviteter som skulle kunna delas med flera hushåll. Den franska filosofen Charles Fourier menade redan på tidigt 1800-tal att hemmet som en plats för enskilda familjer, var ett av de absolut största hindren för förbättringen av kvinnans status.⁸³

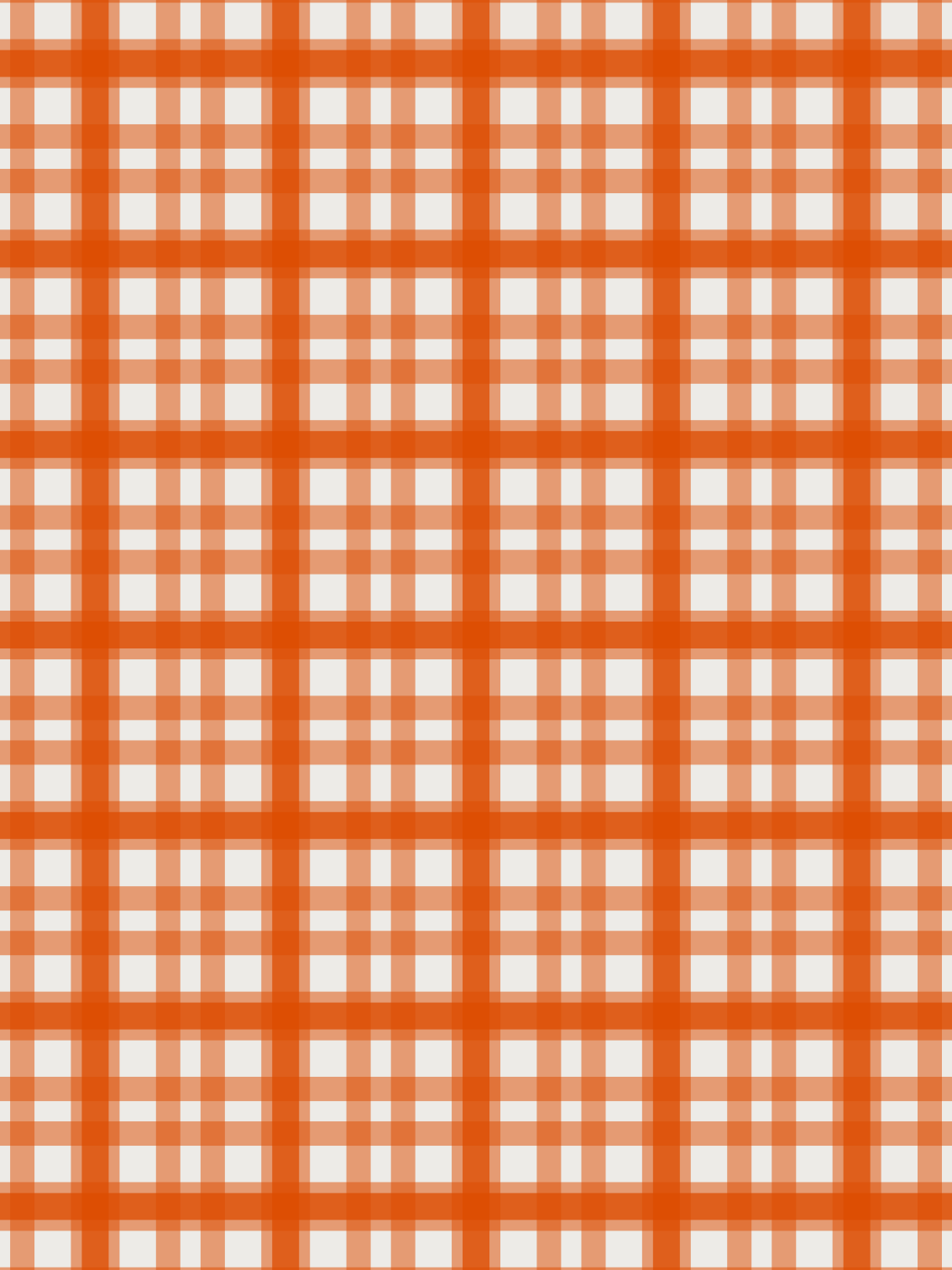
Att göra hushållsarbetet till ett mer gemensamt arbete skulle, enligt många anhängare till Fourier, kunna förbättra kvinnans status.⁸⁴ Det är något som också föreslagits av flera feministiska teoretiker och arkitekter förut.

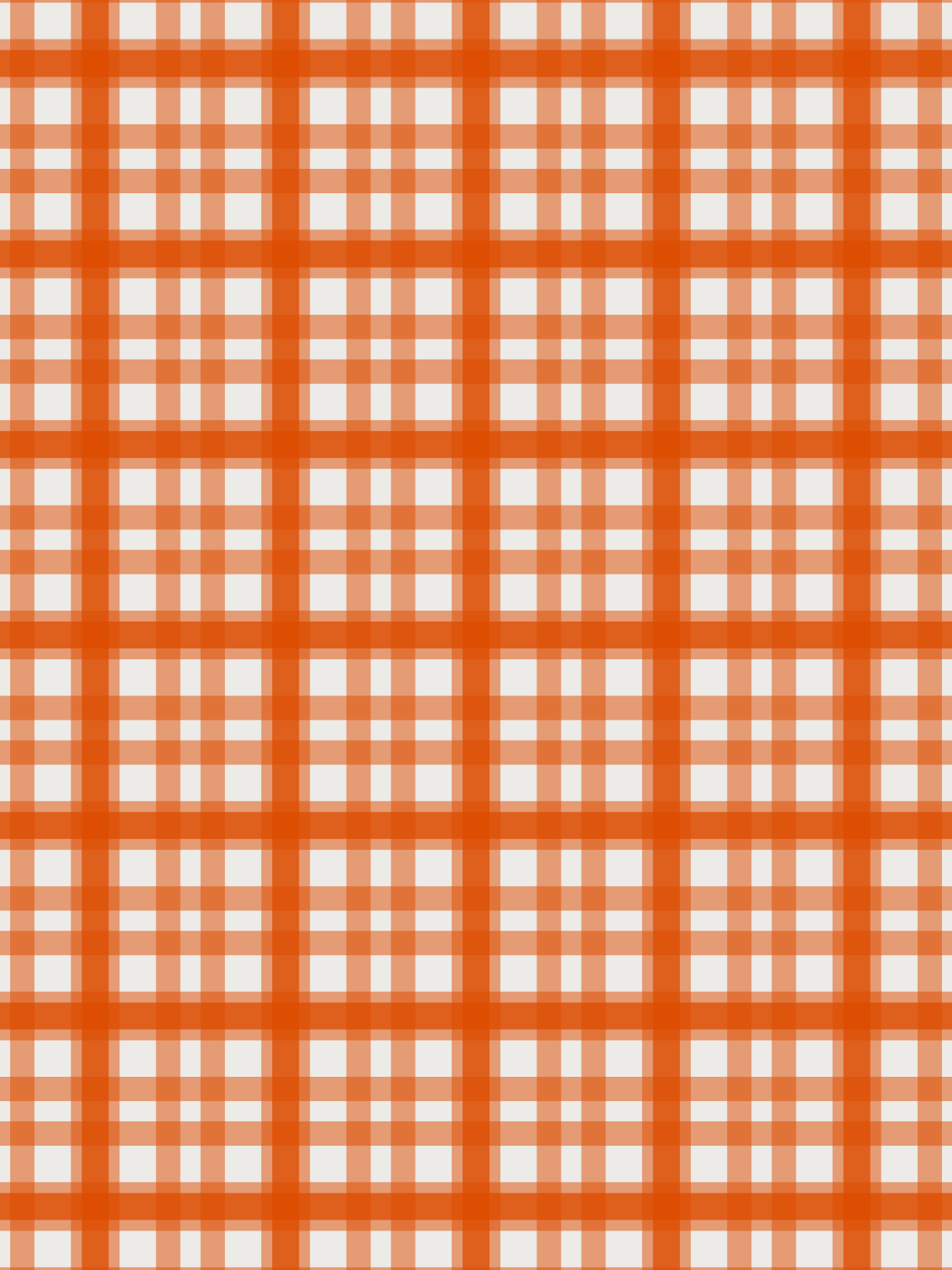
Idag utgörs 79 % av alla stressrelaterade pågående sjukfall av just kvinnor och enligt SCB finns det idag en märkbar skillnad på tiden män och kvinnor lägger på arbetet i hemmet.⁸⁵ Arbetet domineras fortfarande av kvinnor och många kopplar det osynliga och obetalda arbetet till orsaker till stress.⁸⁶

FÖRSLAG

Att flytta ut fler rum som varit fyllda av hushållsarbete till att bli gemensamma rum. Så som många kollektiva hem ritats genom åren. I dessa skapas då möjligheten till att också låta arbetet bli en gemensam aktivitet.

För kvinnor med våld i nära relationer skulle detta kunna vara ett väldigt bra sätt att leva på. Å ena sidan skulle det kunna förbättra deras maktpositioner. Å andra sidan, skulle de förlora det rummet i hemmet de haft mest kontroll över och där de haft möjlighet till att positionera sig för självförsvar. Men å ena sidan igen, hade kanske hotet om kökskniven (det dödligaste vapnet mot kvinnan) och andra farliga vapen kunnat elimineras helt om man flyttade exempelvis köket till ett rum som inte längre var helt privat och som delades med andra.

DISKUS- SION

Under intervjuer jag höll genom arbetets gång var det några jourarbetande kvinnor som tyckte att det var kul att spåna på hur hemmen skulle kunna bli tryggare för kvinnor. Det var ett engagerande ämne och de ville vara med och föreställa sig hur ett annat typ av hem hade kunnat se ut. Exempel på några av de lösningar jag fick föreslagna till mig liknade olika typer av larmsystem för olika syften i hemmet. KodsysteM skulle till exempel kunna öppna eller aktivera diverse panikrum och larmknappar skulle kunna släppa ned burar för att fånga förövare vid behov.

De gav mig många exempel på reaktiva lösningar och de var inte de enda. Det fanns flera liknande att fundera över under arbetets gång. Några används redan till en viss mån. Det högst etablerade systemet av skyddade bostäder är väl, även detta, ett bra exempel på gestaltade miljöer som förhåller sig reaktivt till problemet med våld i hemmet. Hade jag valt att gestalta lösningar som dessa, hade jag dock inte kommit åt problemen som jag såg från början.

Många reaktiva förslag hade kunnat svara på frågan om hur tryggare hem för kvin-

nor hade kunnat se ut, på ett sätt. Men de hade gestaltats ur en utgångspunkt som inte ifrågasatte hemmet som ursprunglig form, från första början.

Jag utgick hela mitt arbete från idén om att arkitektur påverkar oss och hur väl vi kan leva våra liv. Att arkitektur har agens och att arkitekturen omkring oss tåls att bli kritiskt granskad när det blir tydligt att vissa liv stöttas bättre och sämre än andra i olika typer av byggda miljöer. Jag ville ta reda på hur ett tryggare hem för kvinnor skulle kunna se ut. Och jag ville undersöka detta genom att först gå till botten med varför de inte var tillräckligt trygga till att börja med.

"Finns det brister och problem med hur våra hem är arkitektoniskt utformade idag, i förhållande till hur de ska verka stöttande för kvinnor lika mycket som för män?" Jag tyckte att det fanns ett uppenbart behov av att granska hemmet som form och som aktör, just eftersom det är i hemmet det absolut mesta av våldet mot kvinnor sker.

Mitt arbete blev alltså till stor del ett kunskapsinhämtande och forskande. Det var med hjälp av detta jag kunde ta mitt

arbete vidare. Under mina studier började jag lokalisera eventuella problem och brister och märkte att två större ämnen genomsyrade de allra flesta. Maktrelationer och det upplevda behovet av privat-
het. Båda hade stor påverkan på kvinnans plats och roll och subjektivitet i hemmet. Jag är väldigt glad för att jag, med ramarna för ett examensarbete, fick tiden och friheten att utforska detta. Hade jag inte fått möjlighet att hitta underlag för proaktiva gestaltungsfröslag till hemmet, hade jag inte kunnat ta hänsyn till komplexiteten med vad som gjort hemmet till vad det är idag. Och jag hade jag inte heller fått adressera de underliggande problemen.

BRISTER & PROBLEM

Att utforska de underliggande problemen visade sig tidigt bli ett tvärvetenskapligt projekt. Den enda tidigare undersökningen jag har hittat med kopplingar mellan rumslighet och våld hade trots allt

inte alls något arkitektoniskt fokus. Eller någon relation till dagens svenska bostäder. Mitt kunskapsinhämtande blev alltså ett studerande av dokumenterade fall, berättande historier och litteratur om historien kring - och ett kritiskt granskande av - kvinnans kropp i hemmet. Med hjälp av och med bakgrund av den väldigt breda grunden jag hade att stå på, kunde jag också välja att fokusera mitt arbete på de områden jag själv ansåg vara viktigast.

MAKT OCH PRIVATHET

Eftersom maktrelationen mellan kvinnor och män var en så uppenbar, och i andra sammanhang väl diskuterad, faktor kring våld i nära relationer, kändes den också som självklar faktor att undersöka vidare mer arkitektoniskt. Vad gällde det upplevda behovet av privat-
het, var detta snarare ett ämne som växte fram och blev mer framträdande för mig, ju fler intervjuer jag fick hålla och rättsfall jag fick studera. Både jag och personerna jag intervjuade verkade ha dragit slutsatsen om att våldet tenderade att utövas där förövaren kunde kontrollera situationen. Och det tenderade framförallt att utövas där han kunde kontrollera att ingen annan skulle se.

De här problemen har också materialiserats och reproducerats i dagens hem och lägenheter på olika sätt. Ofta är det tätt sammanlänkade. Vårt behov för privat-
het har länge styrts vilka rum vi valt att organisera var. Det "större sovrummet" är placerat långt in i hemmet för att få fungera som den mest privata platsen för hushållet. Det syns genom mina studier av ideal och planritningar från förr och det är något som är framträdande i kartläggningen av den typiska lägenheten även idag.

Vad som, i sig, är klassat som privat, tycker jag, även detta, verkar vara grundat i ett slags utövande av makt. Det som vi måste hålla privat är ofta det vi inte får eller bör visa för andra i det offentliga. Ibland är det aktiviteter som många världen över kommit överens om att de inte alls bör ske. Våld, till exempel. Ibland är det aktiviteter som vi kommit överens om att ingen annan behöver se. Toalettbesök. Ibland är det aktiviteter under förtryck. Som exempelvis olika uttryck för olika sexualiteter. Det blev tydligt, i studerandet av Albertis texter, att vad som styrts var vi får göra vad inte bara varit statliga maktutövanden men ofta andra typer av normer, av olika slag.

Maktutövandet hos styrande organ har lett både aktiviteter och kroppar att gömma sig och ta sig till rummen där de istället får höra hemma. Hemmet är därför för många en väldigt trygg plats. En plats som vi väl alla accepterat som en plats där

vi ska få vara som vi vill. Medan det, å ena sidan, finns utomstående maktstrukturer som fördömer det offentliga våldet och arbetar för att få bort det från våra gator, finns det dessvärre också maktstrukturer mannen och kvinnan emellan som möjliggör för våldet att istället utövas i rummet de blivit lämnade till. Hemmet.

Maktrelationen mellan man och kvinna påverkar utövandet av våld. Normerna om manligt och kvinnligt i våra hem har fortsatt att reproducera denna maktrelation. I mina studier kunde jag hitta att behovet av privat-
het, och normerna om var man får göra vad, länge har betytt att kvinnans rörelse till exempel varit väldigt begränsad. I många aspekter är den väl fortfarande det? I flera delar av världen är hon inte välkommen till alla typer av arbetsplatser eller offentliga rum. I många fall behöver det inte vara uttalade begränsningar men kan handla om normer som fortfarande styr hennes beteende. Det var inte länge sedan som hon inte var välkommen in till biblioteket i sitt egna hem. Eller till kontoret.

Precis som Wigley påpekar i sin analys av Alberti, menar jag också att maktutövandet om att begränsa feminina krafter har tagit sig uttryck i en ordning som också tillämpats arkitektoniskt i våra hem. Var sak ska ha sin plats.⁸⁷ Vårt behov av redskap eller excessiva föremål, så som kläder med mera, ska gömmas i garderober. Utrymmen för smutsiga aktiviteter ska också gömmas undan. Istället kan andra

typer av rum vara de som visas upp för andra. Och andra typer av aktiviteter.

I mitt arbete kommer jag fram till att kontrollen av det feminina är vad som också styrt kvinnans roll i hemmet sedan länge. Behovet för privathet och utövan- det av makt är starkt sammankopplade och två faktorer som fortfarande tar sig uttryck på flera platser i våra hem idag. De är faktorer som påverkar hur skapan- det av våra rum och scener ser ut. Scener på vilka våld mot kvinnor utövas.

PLATSER, SCENER OCH RUM

Med hjälp av mina intervjuer, kunde jag få en bättre insikt i av vad det var för scen- er och rum som spelade roll för kvinnor och deras trygghet i hemmet. Med hjälp av mina olika former av litteratur, kunde jag identifiera hur arkitekturen påverkade hur de olika scenerna såg ut.

I kapitlet om *Platser och problem* presenterade jag hur detta gick att koppla ihop. Vårt sovrum och badrum var till exempel kopplade till våld och behovet av privathet, fast på två olika sätt. Alberti förespråkade väldigt privata sovrum och än idag ligger de fortfarande placerade av- skilt från andra möjliga kroppar och aktiviteter i hemmet.⁶⁸ Idag är sovrummet det farligaste rummet för kvinnor och ett rum som de förväntas dela med män- nen de står underlägsna till. Badrummet, å andra sidan, kan även detta i många aspekter anses vara ett privat rum. Men

kanske är det för privat för att lika ofta innebära samma fara. Det har blivit ett så accepterat privat rum att vi satt ett lås på det. Och detta skyddar den som behöver skyddas.

Det finns fler exempel på när utövan- det av makt och kontroll påverkar kvinnans trygghet i hemmet och det syns i hur hon ständigt övervakas, placeras för att arbeta i köket och isoleras från möjliga kontak- ter med andra. Sätten vi bygger på, möj- liggör också för mycket av detta att fort- sätta hända.

Nu när nästan var lägenhet byggs med egen tvättmaskin, tappar vi både behov och möjlighet att ta oss utanför lägenhe- ten och vi tappar möjligheten att träffa andra. För just kvinnor som lever med våld i nära relation, är den möjliga kon- takten med andra livsviktig. Ensamheten har blivit ett stort problem. Gränserna mellan det privata och semiprivata runt bostäder är nu dessutom så hårt dragna att grannar - som ju skulle kunna ha skyd- dande funktioner för individen - snarare placeras på ett så bra avstånd som möjligt. De ska varken höra eller se för mycket. De ska inte störa det privata.

Den typen av gränsdragning och indivi- dualistiska syn på bostaden påverkar inte bara att vi valt att flytta in tvätten och andra aktiviteter från det gemensamma till det individuella. Höga häckar och bristen på insyn från grannskapet inne- bär för många rena helveten. Den raka

och enda vägen hem till sin egna dörr kan vara lika farlig. Väl vid dörren, kan kopplingen till grannskapet påverka huruvida man känner sig trygg med att stänga ute våldsamma partners från lägenheten eller inte. Att själv kunna påverka vad eller vem man vill ha i sitt hem, visade sig även påverkas av hur lägenheten, i sig, var planerad. Idag byggs nämligen merparten av våra lägenheter för ett liv i tvåsamhet. De strukturellt rumsliga och ekonomiska aspekterna av vad som skulle krävas för att kunna förändra sin boendesituation, hindrar många kvinnor att lämna eller kasta ut våldsamma partners.

NYA FORMER

De skissade förslagen jag tagit fram i min handbok är alla exempel på något jag tror utmanar den grundläggande problematiken med hemmet på. De är alla också exempel på gestaltande grepp jag hoppas kunna använda mig av i framtiden. *"Hur skulle ett tryggt hem för kvinnor kunna se ut?"*. Mina förslag till detta har varit resultatet av att jag ställt mig frågan *"Hur skulle vi, i ljuset av det som brister med hemmet idag och med hjälp av arkitektoniska medel, kunna gestalta dagens hem till en tryggt och bättre plats för kvinnor?"*

Hur våra sovrum och badrum hade kun-

nat planeras annorlunda svarar mycket till den rumsliga ordningen av våra hem. Med historien bakom hur makt kunnat materialiseras i planeringen av våra mest privata rum, är mina första förslag exempel på ett gestaltande som bryter den fortsatta reproducering av den makten. De svarar också till den kunskapen jag fått om hur det finns ett faktiskt behov av omorganisering av rum. Det var något jag kunde utgöra från både intervjuer och ur slutsatser jag dragit från rättsfall och rapporter och litteratur. Dagens sovrum ligger för långt in i hemmet. Och badrummet behövs som ett rum att kunna rymma till (och ibland från).

Mina två första förslag är båda gestaltanden som gränsar till att vara reaktiva sådana. De behandlar problematiken med de faktiska och direkta farorna med våldet i hemmen idag. Använder man sig av dem, arbetar man dock med tryggheten för kvinnor även proaktivt. Med att utmana behovet för privathet runt sovrummet, bildar man förhoppningsvis nya idéer om vad för typ av beteenden som ska tillåtas att ske där. Med att flytta badrummet in till det privata istället, tar man fortfarande ansvar för behovet av att ha någonstans i sitt hem att kunna vara mer privat på.

Valet av att arbeta proaktivt blev kanske som mest närvarande i förslagen som presenterades längre in i handboken. *Vad är väl en vägg?* och *Rum för alla* tycker jag är de tydligaste exemplen på hur andra ut-

formningar av våra enskilda lägenheter hade kunnat skapa tryggare levnadsförhållanden för kvinnor. Skulle man möjliggöra för alla att anpassa sina hem efter fler situationer eller skeden i livet, hade våldsutsatta kvinnor inte behövt välja mellan tak över huvudet eller våld under samma tak. Svårigheterna som kommer ur att exempelvis ha varit utsatt för ekonomiskt våld hindrar hennes möjligheter att röra sig något otroligt.

De bristande möjligheterna med att flytta på sig är däremot närvarande hos fler än hos de med ekonomiskt liknande hinder. *Ju fler desto bättre*, *Möten här och där*, *Väck med tvätt* och *Det kollektiva* är därför förslag som syftar till att kvinnor ska få bättre stöd bryta sig loss isoleringen hon typiskt sätt annars blir utsatt för vid våld i nära relation. Isoleringen är en del av våldet som kontrollerar henne och som ofta håller henne kvar. Möjligheten att bryta isoleringen och att potentiellt våga lämna ett våldsamt förhållande sägs vara tätt kopplat till den avnormaliseringsprocess som ofta når många kvinnor först efter de eventuellt separerat sig från mannen - och när de istället börjat få socialt stöd i kontakten med andra igen.

Avnormaliseringen sägs vara en social process som jag (och flera av de jag intervjuat) tror kan påverkas av kontakten man också kan ha med sina grannar. För att därför stärka den, ligger ett stort fokus i många av mina förslag i just kontakten med dessa. Kontakten skulle kunna stär-

kas av att vi både flyttar ut fler aktiviteter till gemensamma ytor - så som jag föreslår med *Väck med tvätt* och *Det kollektiva* - och att vi möjliggör för andra vardagliga möten i det semiprivata med förslag som *Ju fler desto bättre* och *Möten här och där*.

Rundgång och omvägar och *Liv på gården* har, även dessa, inverkan på kontakten och kopplingen mellan grannar. Med fler möjliga vägar till och från sin dörr, skulle man öka chanserna för spontana möten med fler av sina grannar. Med liv på gården skulle man kunna stöta på både grannar och andra besökare. Båda förslagen skulle kunna uppmuntra till fler möten med andra och trygghet vid momenten av att ta sig till och från sina hem.

En viktig del i förslagen, var hur de båda skulle kunna verka övervakande och betryggande för hela grannskapet. Med hjälp av fler vägar hem, skulle man inte bara kunna ta kontroll över sina egna dagliga rutiner och rörelsemönster, utan man skulle kunna få bättre rumslig kontakt med de runt omkring. Beroende på vad för typ av aktivitet som välkomnas in till huset, skulle den blotta närvaron av andra kunna trygga de boende under större delar av dygnet.

Liv på en gård eller i det semiprivata skulle kunna erbjuda en betryggande triangulering hos de som rör sig i och runt sina hem. Det skulle kunna påverka fler att också våga ta sig ut. Men för att livet alls ska tillåtas att skapas, måste det ju ha

plats att ens bjudas ut på.

Ett grannskap med kontakt är ett grannskap som både kan se och höra när något inte står rätt till hos någon. Planerar man dessutom för loftgångar utanför sina hem, så som jag föreslår med *Eyes on the street* och *Eyes on the innergård*, ökar man förhoppningsvis chansen för att grannar ska våga vara med närvarande. Jag misstänker att loftgångar tänjer på gränssnittet mellan det privata hos det enskilda hushållet och det semiprivata hos grannskapet och jag tror att det bjuder in grannar att våga närma sig andras mer privata sfärer vid de fallen det behövs.

Jag fortsätter att undersöka hur både grannskap och det offentliga livet kan bjudas in genom förslagen om *En annan svale* och *Gränsland*. De båda bygger på idén om att vår omgivande närhet skulle kunna fungera som ett skydds nät för oss. Om hur bra det skulle vara om trapphusen inte var helt instängda utan kunde höras utifrån. Eller om hur bra det skulle vara om vi kunde få visuella indikationer på när någon eventuellt utsattes för våld - utan att det inkräktade på vår integritet och vårt behov av att annars få leva delar av våra liv i det privata.

Medan det finns en risk att det också skulle innebära mer mark för även den som faktiskt förföljer eller utövar annat typ av kontrollerande våld eller eftervåld, räknar jag ändå med att bättre rumsliga kopplingar till resten av grannskapet kan

skydda för fall av även detta.

MIN BILD AV ARBETET

Mina förslag blev alla resultaten av en slags grundforskning. När jag först sökte efter andra arkitekters svar på tryggare och bättre bostäder för kvinnor, trodde jag också att det skulle vara svar som överhuvud taget skulle gå att hitta. Att det var något som någon redan hade tagit fram och som jag, helt enkelt, bara inte tidigare hade läst något om. Istället hamnade jag i en position där jag valde att försöka söka efter svaren själv.

Jag kopplade ihop kunskapen vi har om mäns våld mot kvinnor med den kunskapen vi har (och inte har) om den vanligaste platsen för utövandet av detta våld. Genom kvalitativa studier identifierade rumsliga mönster och vad jag hittade var ett samband till den arkitektoniska praktiken, som jag inte sett uppmärksammas förut. Det är kunskap om *var* i hemmet det är farligt och varför, vad vi skulle kunna *utmana* i hur vi tidigare utformat våra hem och vad vi skulle kunna *gestalta annorlunda*. Jag fick utforska *hur* vi skulle kunna gestalta det annorlunda - och det är kunskap som jag tror att vi inte tidigare producerat.

Eftersom mina studier fick starta i ett kvalitativt stadie, har några kvantitativa studier på effekter av de olika förslagen däremot ännu inte analyserats. Mina tankar och reflektioner är hypotetiska och har än så länge baserats på vad jag lärt mig genom mina studier. Studier som, i sig, begränsats till att bedrivas inom ramen för vad ett examensarbete i arkitektur kan och ska vara. Mina förslag är därför också alla några som jag verkligen hoppas att jag får chansen att förankra med verk samma praktiker och fler kompetenser.

Förslagen spänner över ett brett ämne och påverkar olika delar av vardagslivet. Några behandlar det privata i badrummet, medan andra behandlar relationen mellan grannar och verksamheter längs en gata. Jag utgår från att det skulle krävas fortsatta studier om vad effekterna av de olika förslagen hade inneburit, för avgöra om de någonsin hade kunnat bli direkt applicerbara, eller inte. Min förhoppning är dock att de ska bidra till en bredare debatt, alldeles oavsett detta.

Även om jag, med mitt arbete, valt att presentera ett antal olika förslag till hur vi kan gestalta bättre bostäder, är det diskussionen om dessa och om varför dessa behövs som drivit mig till att forma mitt arbete till det som det nu har blivit. Det jag gjorde, var att hitta en koppling mellan arkitektur och tryggheten till kvinnans kropp, som jag upplevde varit osynliggjord och som jag tyckte var viktigt att undersöka. För att lyfta frågan om vad

praktiker hade kunna göra för en tryggare bostadssituation för kvinnor, blev det viktigt för mig att också bara låta den kopplingen få tydliggöras, synliggöras och ta plats.

Mina tankar och efterforskningar resulterade därför också i förslag som jag valde att gestalta typologiskt. Med kontextlösa förslag, hoppades jag att de skulle tillåtas att verka konkretiserande och generaliserande i samma stund. Jag ville kunna diskutera de möjliga positiva effekterna i en situation, utan att riskera några eventuella arkitektoniska sidospår. Jag ville berätta om hur en lösning på ett problem skulle kunna se ut, utan att behöva utsluta andra möjliga samhälleliga eller arkitektoniska aspekter till den problematiken. Jag ville att de skulle kunna läsas som just *förslag* och jag ville att de skulle möjliggöra för fler att ta ett nytt perspektiv i beaktande.

DEN STÖR- RE BILDEN

Även om jag vet att de verkliga analyserna av de olika förslagen får komma ur ett senare arbete, tror jag att de hade kunnat bidra till väldigt mycket gott. Jag tror inte heller att de positiva effekterna nödvändigtvis stannar vid just kvinnors trygghet i hemmet. Förmodligen, skulle

förslagen kunna påverka kvinnor även utanför. Mark Wigley skriver i sin *Untitled: The Housing of Gender* att arbetet för bättre förutsättningar för kvinnor i världen, oavsett sfär, däremot måste starta där, i hemmet.⁸⁹

*"The specific mechanisms with which it [the house] construcs space need to be interrogated before its effects can be resisted."*⁹⁰ - Mark Wigley 1992

Jag håller med och det har förstärkt min övertygelse om att det jag undersökt i mitt arbete, är något som kan betyda något för fler. Jag tolkar det som att han menar att det inte är förrän begränsningarna som vi, mer eller mindre medvetet, valt att leva med i våra hem i alla år exponeras, som vi kommer kunna ta diskussionen vidare till även det publika. Att det inte är förrän vi ser värderingarna som reproduceras genom våra arkitektoniska gestaltningar, som vi verkligen kommer förstå vad det gör med kvinnans liv även i det offentliga. Och med mannens.

Jag skulle vilja påstå att en mer jämställd och trygg hemmiljö, i förhållande till just våld i nära relationer, har påverkan på våldet som även sker i det publika. NCK menar att söner till våldsamma män riskerar att imitera mannens våldsamma beteende, i en strävan att bli sedd och accepterad. En dotter, å andra sidan, utvecklar behov av att stötta sin våldsamma pappa

i de fall han visar ångest, skam eller skuld för sina handlingar. (Det är inte ovanligt att en tjej som upplevt våld i hemmet utsätts även senare i livet.)⁹¹ Försvarsmekanismerna som utvecklas i våldsamma hemmiljöer fortsätter att påverka hur vi både behandlar varandra och hur vi blir behandlade. De bidrar till en vidare subjektifiering och denna fortsätter i sin tur att påverka reproduceringen av våra byggda miljöer.

Det finns en utbredd bild om hur arkitektur kan spela en roll i detta. En bild om hur arkitektur verkligen kan påverka kvinnans plats i samhället. Den målas av de flertalet olika idéerna och feministiska förklaringarna om varför vi kvinnor tillåts att behandlas på olika sätt, på olika scener. Samtliga idéer känns viktiga för mig att ta del av och jag önskar att jag hade haft tid till att ta del av fler. Istället kommer jag nu, efter min examen, fortsätta läsa om allt jag kommer över. Jag hoppas att mitt arbete kan ses som ett bidrag till den diskursen och jag vill tacka dig som läst det.

STORT TACK

Ett stort tack vill jag även rikta till alla ni som tagit er tiden och pratat med mig för att hjälpa mig skapa det här arbetet.

Till Alva, för att du handlett mig genom det hela och för att du förstätt vad jag velat få fram när jag inte själv gjort det. Till Hanna, för att du gjort det möjligt för mig och andra i skolan att ens ta del av kunskapen jag behövt för att kunna genomföra det här arbetet. Till Camilla, för att du visade mig att ett sånt här arbete kunde bli gjort. Tillslut vill jag även tacka Petter och Julia, för att ni in i det sista stöttat, hjälpt och inspirerat.

NOTER

1 Brottsförebyggande rådet (BRÅ) (2014). *Brott i nära relationer: En nationell kartläggning* (Rapport 2014:8). https://bra.se/download/18.9eaaede145606c-c8651ff/1399015861526/2014_8-Brott_i_nara_relationer.pdf, s.10. [2023-01-10]

2 Nationellt Centrum för Kvinnofrid (NCK) (2022). *Kostnader för mäns våld mot kvinnor*. <https://www.nck.uu.se/kunskapsbanken/amnesguider/vald-i-nara-relationer/valdets-kostnader/> [2023-01-30]

Stenquist, V. (2021). Så mycket kostar gängkriminella samhället – varje år. *Aftonbladet*, 20 november. <https://www.aftonbladet.se/nyheter/a/34Vzro/sa-mycket-kostar-gangkriminella-samhallet--varje-ar> [2023-01-31]

3 Brottsförebyggande rådet (BRÅ) (2014). *Nationella trygghetsundersökningen 2013: Om utsatthet, otrygghet och förtroende* (Rapport 2014:1). https://bra.se/download/18.35c681d4143337cb-6b29e9/1395068367808/2013_1-NTU_2013.pdf, s. 34. [2023-01-10]

4 *ibid.* s.51.

5 Brottsförebyggande rådet (BRÅ) (2014). *Brott i nära relationer: En nationell kartläggning* (Rapport 2014:8). <https://>

bra.se/download/18.9eaaede145606c-c8651ff/1399015861526/2014_8-Brott_i_nara_relationer.pdf, s.79. [2023-01-10]

Nationellt Centrum för Kvinnofrid (NCK) (2022). *Väld i nära relationer*. <https://www.nck.uu.se/kunskapsbanken/amnesguider/vald-i-nara-relationer/vald-i-nara-relationer/> [2023-01-10]

5 Perrotta Berlin, M. (2021) Domestic violence – the case of Sweden during the pandemic. *Stockholm School of Economics*, 21 april. <https://www.hhs.se/en/about-us/news/site-publications/2020/domestic-violence---the-case-of-sweden-during-the-pandemic/> [2023-01-10]

Graham-Harrison, E., Giuffrida, A., Smith, H., Ford, L. (2020). Lockdowns around the world bring rise in domestic violence. *The Guardian*, 28 mars. <https://www.theguardian.com/society/2020/mar/28/lockdowns-world-rise-domestic-violence> [2023-01-10]

Shepherd, T. (2022). Women three times more likely to be abused if in pandemic-induced financial stress. *The Guardian*, 30 jan. <https://www.theguardian.com/society/2022/jan/31/women-three-times-more-likely-to-be-abused-if-in-pandemic-in>

duced-financial-stress [2023-01-10]

6 Lindstam, M. (2022). Våld mot kvinnor ökar när det blir dyrare att leva. *Omni*, 27 augusti. <https://omni.se/vald-mot-kvinnor-okar-nar-det-blir-dyrare-att-leva/a/47nXWE> [2023-01-30]

8 Mårtensson, S. (2021). "Där det finns relationer, där finns det våld". *Åklagarmyndigheten*, 15 april. <https://www.aklagare.se/nyheter-press/aktuellt-pa-aklagarmyndigheten/dar-det-finns-relationer-dar-finns-det-vald/> [2022-12-08]

9 Jernbro, C., Jansson, S. (2017) *VÅLD MOT BARN 2016: En nationell kartläggning*. Stiftelsen Allmänna Barnhuset. s. 19. https://www.wallmannabarnh.cdn.triggerfish.cloud/uploads/2017/08/Vald_mot_barn_2016-en-nationell_kartlaggning.pdf [2023-01-17]

10 Jansson, S. (2010). *Barn som lever med våld i hemmet*. Utdrag ur: Nationellt Centrum för Kvinnofrid (NCK). (2010). *ATT FRÅGA OM VÅLDSUTSÄTTTHET SOM EN DEL AV ANAMNESEN* (Rapport 2010:04). s. 9. <https://kunskapsbanken.nck.uu.se/nckkb/nck/publik/fil/visa/359/barn.pdf> [2023-01-17]

11 Nationellt Centrum för Kvin-

nofrid (NCK) (2022). *Våldets uttryck och mekanismer*. <https://www.nck.uu.se/kunskapsbanken/amnesguider/vald-i-nara-relationer/valdets-uttryck-och-mekanismer/> [2023-01-10]

12 *ibid.*

13 Unizon (2022). *Latent våld*. <https://www.unizonjourer.se/kvinnojouren-sigtuna/vad-ar-vald/latent-vald/> [2023-01-10]

14 Nationellt Centrum för Kvinnofrid (NCK) (2022). *Våldets uttryck och mekanismer*. <https://www.nck.uu.se/kunskapsbanken/amnesguider/vald-i-nara-relationer/valdets-uttryck-och-mekanismer/> [2023-01-10]

15 Johnson, P. M. (2008). *A typology of domestic violence Intimate terrorism, violent resistance, and situational couple violence*. Boston: Northeastern University Press.

16 Nylander, O. (2013). *Svensk Bostad 1850-2000*. Studentlitteratur. s. 30.

17 Nationellt Centrum för Kvinnofrid (NCK) (2022). *Våldets uttryck och mekanismer*. <https://www.nck.uu.se/kunskapsbanken/amnesguider/vald-i-nara-re>

lationer/valdets-uttryck-och-mekanismer/ [2023-01-10]

18 Council of Europe (2011).

Europarådets konvention om förebyggande och bekämpning av våld mot kvinnor och våld i hemmet (Europarådets fördragsserie – nr 210). [https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=0900001680462544#__utma=1.201413514.1475156682.1479206797.1479212551.101&__utmb=1.82.10.1479212551&__utmcc=1&__utmx=-&__utmz=1.1478773862.87.11.utmcsr=google|utmccn=\(organic\)|utmcmd=organic|utmctr=\(not%20provided\)&__utmv=-&__utmik=3435696](https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=0900001680462544#__utma=1.201413514.1475156682.1479206797.1479212551.101&__utmb=1.82.10.1479212551&__utmcc=1&__utmx=-&__utmz=1.1478773862.87.11.utmcsr=google|utmccn=(organic)|utmcmd=organic|utmctr=(not%20provided)&__utmv=-&__utmik=3435696) [2023-01-10]

19 Gelles, R. J. (1974). *The Violent Home: A Study of Physical Aggression between Husbands and Wives*. Beverly Hills, Calif. : SAGE Publications, Inc. s. 95.

20 Mårtensson, S. (2021). "Där det finns relationer, där finns det våld". *Åklagarmyndigheten*, 15 april. <https://www.aklagare.se/nyheter-press/aktuellt-pa-aklagarmyndigheten/dar-det-finns-relationer-dar-finns-det-vald/> [2023-01-10]

21 Nationellt Centrum för Kvinnofrid (NCK) (2022). *Grov kvinnofridskränkning*. <https://www.nck.uu.se/kunskapsbanken/amnesguider/vald-i-nara-relationer/grov-kvinnofridskrankning/> [2023-01-10]

22 Wigley, M. (1992). *Untitled: The Housing of Gender*. I Colomina, B. (red.) *Sexuality and Space*. Princeton Architectural Press. s. 332.

23 Intervju nr. 1, 2, 3, 5, 6 och 8.

24 Spain, D. (1992). *Gendered Spaces*. The University of North Carolina Press. s. 37.

25 Kaness Weisman, L. (1992). *Discrimination by Design: A Feminist Critique of the Man-Made Environment*. University of Illinois Press. s. 12.

26 Kuhlmann, D. (2013). *Gender Studies in Architecture: Space, power and difference*. Routledge. s. 138.

27 Ehrenberg, K. (2017). *TILLBLIVELSER: En trasslig berättelse om design som normkritisk praktik*. Diss. Kungliga Tekniska Högskolan. s. 41. <http://kth.diva-portal.org/smash/get/diva2:1076067/FULLTEXT02.pdf>

28 Nylander, O. (2013). *Svensk Bostad 1850-2000*. Studentlitteratur. s. 106.

29 Kuhlmann, D. (2013). *Gender Studies in Architecture: Space, power and difference*. Routledge. s. 145.

30 *ibid.* s. 146.

31 Helene Lange citerad i H. Scheuerl, *Lust an der Erkenntnis: Die Pädagogik der Moderne*, Munich Zurich: Piper Verlag, 1992, s.210. Cf. Doris Knab, "Frauenbildung und Frauenberuf- wider die Männlichkeit der Schule", i A. Flitner, *Reform in der Erziehung. Impulse des 20. Jahrhunderts*, Munich, Zurich: Piper Verlag, 1992, via Kuhlmann, D. (2013). *Gender Studies in Architecture: Space, power and difference*. Routledge. s. 142

32 Kuhlmann, D. (2013). *Gender Studies in Architecture: Space, power and difference*. Routledge. s. 147

33 Colomina, B. (1989). *Intimacy and Spectacle: The Interior of Loos*. I Burdett, R., Kipnis, J. och Whiteman, J. (red.) *Strategies in Architectural Thinking*. Chicago Institute for Architecture and Urbanism, 1992.

34 Wigley, M. (1992). *Untitled: The Housing of Gender*. I Colomina, B. (red.) *Sexuality and Space*. Princeton Architectural Press. s. 332.

35 *ibid.* s. 333.

36 *ibid.* s. 350.

37 Nylander, O. (2013). *Svensk Bostad 1850-2000*. Studentlitteratur. ss. 54-55.

38 Alexander, C., Ishikawa, S., Silverstein, M. med Jacobson, M., Fiksdahl-King, I., Angel, S. (1977). *A Pattern Language: Towns, Buildings, Construction*. Oxford University Press. s. 610.

39 *ibid.* s. 611.

40 Ashenburg, K. (2012). *A Short History of the Newest and Sometimes Smallest Room*. I Briganti, C. och Mezei, K. (red.) *The Domestic Space Reader*. University of Toronto Press. s. 221.

41 Elias, N. (2012). *On Behavior in the Bedroom*. I Briganti, C. och Mezei, K. (red.) *The Domestic Space Reader*. University of Toronto Press. s. 225.

42 Wigley, M. (1992). *Untitled: The*

Housing of Gender. I Colomina, B. (red.) *Sexuality and Space*. Princeton Architectural Press. s. 387.

43 Sim, D. (2022). *Mjuk stad: Täthet, mångfald och närhet i vardagslivet*. Svensk Byggtjänst. s. 18.

Jacobs, J. (1961). *The Death and Life of Great American Cities*. New York: Random House, s. 35.

44 Kuhlmann, D. (2013). *Gender Studies in Architecture: Space, power and difference*. Routledge. s. 152.

45 *ibid.* s. 152.

46 *ibid.* s. 152.

47 *ibid.* s. 149.

48 *ibid.* s. 152.

49 *ibid.* s. 157.

50 *ibid.* s. 152.

51 Wigley, M. (1992). *Untitled: The Housing of Gender*. I Colomina, B. (red.) *Sexuality and Space*. Princeton Architectural Press, s. 342.

52 Gahnfelt, T. (2007). *Grov kvinnofridskränkning: med särskilt fokus på tolkning och tillämpning av fridskränkingsrekvisiten* s. 12. <https://lup.lub.lu.se/luur/download?func=downloadFile&recordId=1557672&fileOId=1564399> [2023-01-30]

53 Wikipedia (2023). *Väld i nära relationer*. https://sv.wikipedia.org/wiki/V%C3%A5ld_i_n%C3%A4ra_relatio-

ner#Lagstiftningar_i_Sverige [2023-01-30]

54 Intervju 5 och 8.

55 Intervju nr. 1, 3, 5 och 8.

56 RSFU (2017). *Partnervåld*.

<https://www.rfsu.se/sex-och-relationer/for-dig-som-undrar/vald-och-overgrepp/partnersvald/#:~:text=M%C3%A5nga%20tar%20p%C3%A5%20sig%20skulden,tid%20efter%20att%20v%C3%A5ldet%20upph%C3%B6rt> [2023-01-09]

Intervju 8.

57 Jacobs, J. (1961). *The Death and Life of Great American Cities*. New York: Random House, s. 35.

58 Runting, H., Matz, K., Sjögrim, R. (2021). *14495 Lägenheter/ 14495 Flats: En Bok om Bostadsbristens Bostäder/ A Metabolist's Guide to New Stockholm*. Secretary.

59 Kuhlmann, D. (2013). *Gender Studies in Architecture: Space, power and difference*. Routledge, s. 105.

60 Gelles, R. J. (1974). *The Violent Home: A Study of Physical Aggression between Husbands and Wives*. Beverly Hills, Calif. : SAGE Publications, Inc., s. 95

61 Martin, D. (1976). *Battered Wives*. Volcano Press, s. 14.

62 NJA 2005 s. 712, NJA 2003 s. 144, NJA 2021 s. 377.

63 Intervju 1

64 Intervju 6. RH 2002:35.

65 NJA 2013 s.1227, NJA 2013 s. 376,

RH 2003:79

66 Intervju 2

67 Knyphausen, F. z. (2022). 19 mördade kvinnor på ett år – trots regeringens satsning. SVT, 23 juni. <https://www.svt.se/nyheter/inrikes/misstankta-kvinnomorden-okar-trots-regeringens-storsatsning> [2023-01-09]

68 Samtal 2 kommunal samordnare

69 Intervju 3 och 8.

70 Intervju nr. 1, 3, 4 och 8.

71 Intervju 3 och 4.

72 Gelles, R. J. (1974). *The Violent Home: A Study of Physical Aggression between Husbands and Wives*. Beverly Hills, Calif. : SAGE Publications, Inc.

73 ibid. s. 99.

74 Intervju 2, 3, 4 och 5.

75 Intervju 2 och 6.

76 Runting, H., Matz, K., Sjögrim, R. (2021). *14495 Lägenheter/ 14495 Flats: En Bok om Bostadsbristens Bostäder/ A Metabolist's Guide to New Stockholm*. Secretary, s. 28.

77 Nationellt Centrum för Kvinnofrid (NCK) (2022). *Kostnader för mäns våld mot kvinnor*. <https://www.nck.uu.se/kunskapsbanken/amnesguider/vald-i-nara-relationer/valdets-kostnader/> [2023-01-30]

78 Gelles, R. J. (1974). *The Violent Home: A Study of Physical Aggression between Husbands and Wives*. Beverly Hills,

Calif. : SAGE Publications, Inc., ss. 132-133.

79 *ibid.*

80 Samtal 2 kommunal samordnare.

81 Gelles, R. J. (1974). *The Violent Home: A Study of Physical Aggression between Husbands and Wives*. Beverly Hills, Calif. : SAGE Publications, Inc., s. 99.

82 Jewkes, R., Levin, J., Penn-Kekana, L. (2002). Risk factors for domestic violence: findings from a South African cross-sectional study. *Social Science & Medicine*, 55, s. 1612. <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0277953601002945?via%3Dihub> [2023-02-21]

83 Hayden, D. (1978). Two Utopian Feminists and Their Campaigns for Kitchenless Houses. *Signs: A Journal of Women in Culture and Society*, 4(2), ss. 274-290, s. 275.

84 *ibid.*

85 Försäkringskassan (2022) *Stressrelaterade sjukskrivningar ökar igen efter pandemin*, 24 oktober. <https://www.forsakringskassan.se/nyhetsarkiv/nyheter-press/2022-10-24-stressrelaterade-sjukskrivningar-okar-igen-efter-pandemin#:~:text=Den%20senaste%20statistiken%20visar%20att,p%C3%A58%C3%A5ende%20sjukfall%20utg%C3%B6rs%20av%20kvinnor>

86 SCB Statistikmyndigheten (2022). *Jämställdhetsstatistik*. Lathund

2022 5. Obetalt hem- och omsorgsarbete. <https://www.scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/levnadsforhallanden/jamstalldhet/jamstalldhetsstatistik/> [2023-01-09]

87 Wigley, M. (1992). Untitled: The Housing of Gender. I Colomina, B. (red.) *Sexuality and Space*. Princeton Architectural Press. s. 340.

88 *ibid.* s.341.

89 *ibid.* s. 331.

90 *ibid.* s. 331.

91 Nationellt Centrum för Kvinnofrid (NCK) (2022). *Barn som upplever våld*. <https://www.nck.uu.se/kunskapsbanken/amnesguider/barn-som-upplever-vald/barn-som-upplever-vald/> [2022-12-08]

KÄLLFÖR- TECKNING

ARTIKLAR

Försäkringskassan (2022). *Stressrelaterade sjukskrivningar ökar igen efter pandemin*, 24 oktober. <https://www.forsakringskassan.se/nyhetsarkiv/nyheter-press/2022-10-24-stressrelaterade-sjukskrivningar-okar-igen-efter-pandemin#:~:text=Den%20senaste%20statistiken%20visar%20att,p%C3%A5g%C3%A5ende%20sjukfall%20outg%C3%B6rs%20av%20kvinnor> [2023-01-10]

Graham-Harrison, E., Giuffrida, A., Smith, H., Ford, L. (2020). Lockdowns around the world bring rise in domestic violence. *The Guardian*, 28 mars. <https://www.theguardian.com/society/2020/mar/28/lockdowns-world-rise-domestic-violence> [2023-01-10]

Knyphausen, F. z. (2022). 19 mördade kvinnor på ett år – trots regeringens satsning. *SVT*, 23 juni. <https://www.svt.se/nyheter/inrikes/misstankta-kvinnomorden-okar-trots-regeringens-storsatsning> [2023-01-09]

Lindstam, M. (2022). Våld mot kvinnor ökar när det blir dyrare att leva.

Omni, 27 augusti. <https://omni.se/vald-mot-kvinnor-okar-nar-det-blir-dyrare-att-leva/a/47nXWE> [2023-01-30]

Mårtensson, S. (2021). "Där det finns relationer, där finns det våld". *Åklagarmyndigheten*, 15 april. <https://www.aklagare.se/nyheter-press/aktuellt-pa-aklagarmyndigheten/dar-det-finns-relationer-dar-finns-det-vald/> [2023-01-10]

Perrotta Berlin, M. (2021) Domestic violence – the case of Sweden during the pandemic. *Stockholm School of Economics*, 21 april. <https://www.hhs.se/en/about-us/news/site-publications/2020/domestic-violence---the-case-of-sweden-during-the-pandemic/> [2023-01-10]

Shepherd, T. (2022). Women three times more likely to be abused if in pandemic-induced financial stress. *The Guardian*, 30 jan. <https://www.theguardian.com/society/2022/jan/31/women-three-times-more-likely-to-be-abused-if-in-pandemic-induced-financial-stress> [2023-01-10]

Stenquist, V. (2021). Så mycket kostar gängkriminella samhället – varje

år. *Aftonbladet*, 20 november. <https://www.aftonbladet.se/nyheter/a/34Vzro/sa-mycket-kostar-gangkriminella-samhallet--varje-ar> [2023-01-31]

AVHANDLINGAR

Ehrenberg, K. (2017). *TILLBLIVELSE: En trasslig berättelse om design som normkritisk praktik*. Diss. Kungliga Tekniska Högskolan. s. 41. <http://kth.diva-portal.org/smash/get/diva2:1076067/FULLTEXT02.pdf>

BÖCKER

Alexander, C., Ishikawa, S., Silverstein, M. med Jacobson, M., Fiksdahl-King, I., Angel, S. (1977). *A Pattern Language: Towns, Buildings, Construction*. Oxford University Press. ss. 610-611.

Ashenburg, K. (2012). A Short History of the Newest and Sometimes Smallest Room. I Briganti, C. och Mezei, K. (red.) *The Domestic Space Reader*. University of Toronto Press. s. 221.

Colomina, B. (1989). Intimacy and Spectacle: The Interior of Loos. I Burdett, R., Kipnis, J. och White-man, J. (red.) *Strategies in Architectural Thinking*. Chicago Institute for Architecture and Urbanism, 1992.

Elias, N. (2012). On Behavior in the Bedroom. I Briganti, C. och Mezei, K. (red.) *The Domestic Space Reader*. University of Toronto Press. s. 225.

Gelles, R. J. (1974). *The Violent Home: A Study of Physical Aggression between Husbands and Wives*. Beverly Hills, Calif. : SAGE Publications, Inc., ss. 95-99, 132-133.

Jacobs, J. (1961). *The Death and Life of Great American Cities*. New York: Random House, s. 35.

Johnson, P. M. (2008). *A typology of domestic violence Intimate terrorism, violent resistance, and situational couple violence*. Boston: Northeastern University Press.

Kaness Weisman, L. (1992). *Discrimination by Design: A Feminist Critique of the Man-Made Environment*.

University of Illinois Press. s. 12.

Kuhlmann, D. (2013). *Gender Studies in Architecture: Space, power and difference*. Routledge, ss. 105-157.

Lange, H. citerad i H. Scheuerl, *Lust an der Erkenntnis: Die Pädagogik der Moderne*, Munich Zurich: Piper Verlag, 1992, s.210. Cf. Doris Knab, "Frauenbildung und Frauenberuf- wider die Männlichkeit der Schule", i A. Flitner, *Reform in der Erziehung. Impulse des 20. Jahrhunderts*, Munich, Zurich: Piper Verlag, 1992, via Kuhlmann, D. (2013). *Gender Studies in Architecture: Space, power and difference*. Routledge. s. 142

Martin, D. (1976). *Battered Wives*. Volcano Press, s. 14.

Nylander, O. (2013). *Svensk Bostad 1850-2000*. Studentlitteratur. ss. 30, 50-54, 106.

Runting, H., Matz, K., Sjögrim, R. (2021). *14495 Lägenheter/ 14495 Flats: En Bok om Bostadsbristens Bostäder/ A Metabolist's Guide to New Stockholm*. Secretary, s. 28.

Sim, D. (2022). *Mjuk stad: Tät- het, mångfald och närhet i vardags- livet*. Svensk Byggtjänst. s. 18.

Spain, D. (1992). *Gendered Spaces*. The University of North Carolina Press. s. 37.

Wigley, M. (1992). *Untitled: The Housing of Gender*. I Colomina, B.

(red.) *Sexuality and Space*. Princeton Architectural Press, ss. 331-387.

EXAMENSARBETE

Gahnfelt, T. (2007). *Grov kvinnofridskränkning: med särskilt fokus på tolkning och tillämpning av fridskränk- ningsrekvisiten*, s. 12. <https://lup.lub.lu.se/luur/download?func=downloadFile&recordId=1557672&fileId=1564399> [2023-01-30]

HEMSIDOR

Nationellt Centrum för Kvinnofrid (NCK) (2022). *Barn som upplever våld*. <https://www.nck.uu.se/kunskapsbanken/amnesguider/barn-som-upplever-vald/barn-som-upplever-vald/> [2022-12-08]

Nationellt Centrum för Kvinnofrid (NCK) (2022). *Grov kvinnofridskränkning*. <https://www.nck.uu.se/kunskapsbanken/amnesguider/vald-i-nara-relationer/grov-kvinnofridskrankning/> [2023-01-10]

Nationellt Centrum för Kvinnofrid (NCK) (2022). *Kostnader för mäns våld mot kvinnor*. <https://www.nck.uu.se/kunskapsbanken/amnesguider/vald-i-nara-relationer/valdets-kostnader/> [2023-01-30]

Nationellt Centrum för Kvinno- frid (NCK) (2022). *Väldets uttryck och mekanismer*. <https://www.nck.uu.se/kunskapsbanken/amnesguider/vald-i-nara-relationer/valdets-uttryck-och-mekanismer/>

uu.se/kunskapsbanken/amnesguider/
vald-i-nara-relationer/valdets-ut-
tryck-och-mekanismer/ [2023-01-10]

RFSU (2017). *Partnervåld*. <https://www.rfsu.se/sex-och-relationer/for-dig-som-undrar/vald-och-overgrepp/partnersvald/#:-:text=M%C3%A5nga%20tar%20p%C3%A5%20sig%20skulden,-tid%20efter%20att%20v%C3%A5l-det%20upph%C3%B6rt> [2023-01-09]

Unizon (2022). *Latent våld*. <https://www.unizonjourer.se/kvinnojourensigtuna/vad-ar-vald/latent-vald/> [2023-01-10]

Wikipedia (2023). *Våld i nära relationer*. https://sv.wikipedia.org/wiki/V%C3%A5ld_i_n%C3%A4ra_relationer#Lagstiftningar_i_Sverige [2023-01-30]

INTERVJUER

Intervju 1. (2022). 19 oktober.

Intervju 2: (2022). 26 oktober.

Intervju 3: (2022). 31 oktober.

Intervju 4: (2022). 3 november.

Intervju 5: (2022). 4 november.

Intervju 6: (2022). 4 november.

Intervju 7: (2022). 7 november.

Intervju 8: (2022). 8 november.

Samtal 2 kommunal samordnare. (2022). 20 oktober.

RAPPORTER

Brottsförebyggande rådet (BRÅ) (2014). *Brott i nära relationer: En nationell kartläggning* (Rapport 2014:8). https://bra.se/download/18.9eaede145606c-c8651ff/1399015861526/2014_8_Brott_i_nara_relationer.pdf, ss.10, 79. [2023-01-10]

Brottsförebyggande rådet (BRÅ) (2014). *Nationella trygghetsundersökningen 2013: Om utsatthet, otrygghet och förtroende* (Rapport 2014:1). https://bra.se/download/18.35c681d414337cb6b29e9/1395068367808/2013_1_NTU_2013.pdf, s. 34. [2023-01-10]

Council of Europe (2011). *Europarådets konvention om förebyggande och bekämpning av våld mot kvinnor och våld i hemmet* (Europarådets fördragsserie – nr 210). [https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=0900001680462544#__utma=1.201413514.1475156682.1479206797.1479212551.101&__utmb=1.82.10.1479212551&__utmc=1&__utmz=1.1478773862.87.11.utmcsr=google|utmccn=\(organic\)|utmcmd=organic|utmctr=\(not%20provided\)&__utmv=-&__utmk=3435696](https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=0900001680462544#__utma=1.201413514.1475156682.1479206797.1479212551.101&__utmb=1.82.10.1479212551&__utmc=1&__utmz=1.1478773862.87.11.utmcsr=google|utmccn=(organic)|utmcmd=organic|utmctr=(not%20provided)&__utmv=-&__utmk=3435696) [2023-01-10]

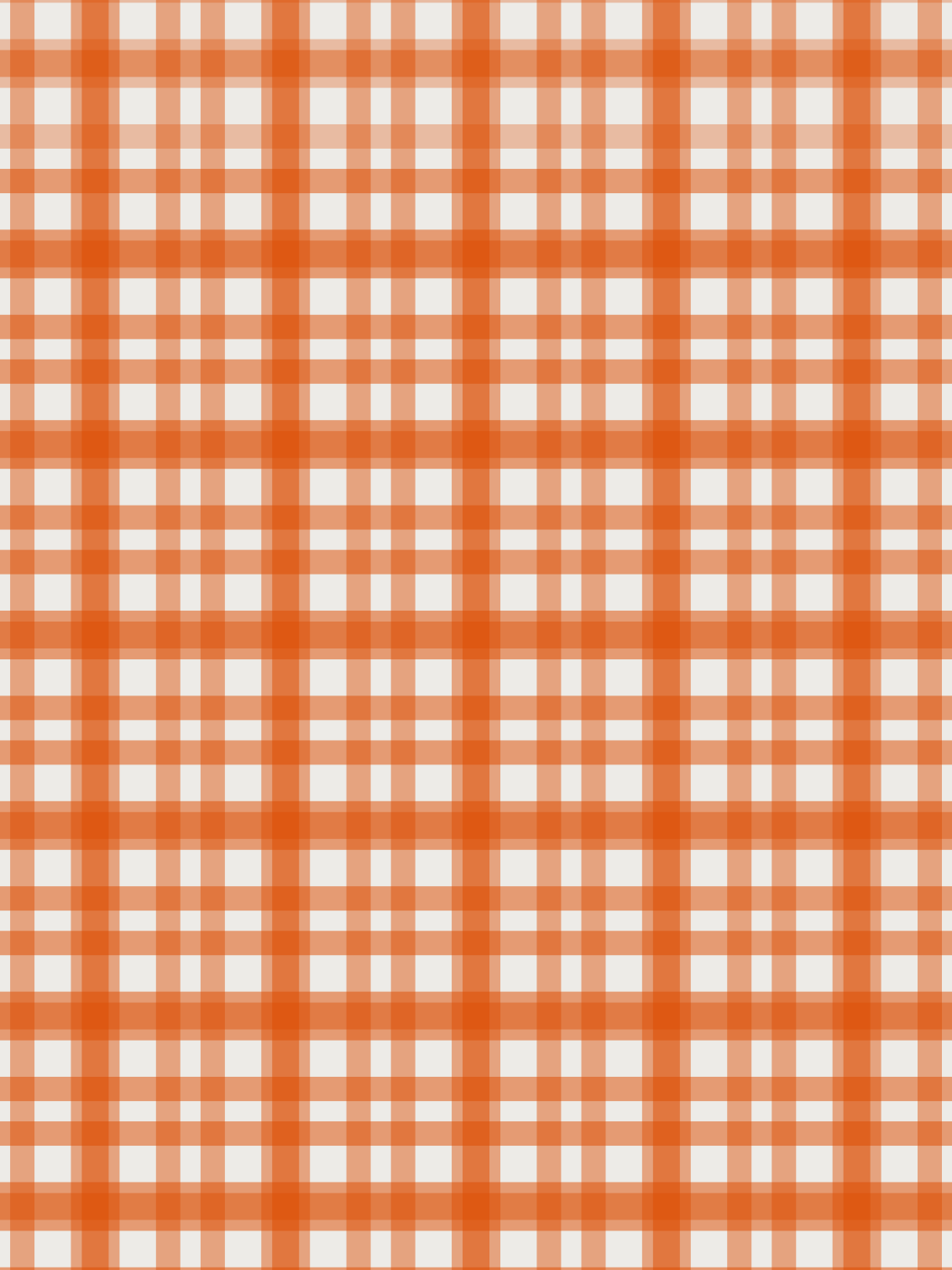
- Jansson, S. (2010). *Barn som lever med våld i hemmet*. Utdrag ur: Nationellt Centrum för Kvinnofrid (NCK). (2010). *ATT FRÅGA OM VÅLDSUTSÄTTTHET SOM EN DEL AV ANAMNESEN* (Rapport 2010:04). s. 9. <https://kunskapsbanken.nck.uu.se/nckkb/nck/publik/fil/visa/359/barn.pdf> [2023-01-17]
- NJA 2003 s. 144.
- NJA 2021 s. 377.
- NJA 2013 s.1227.
- NJA 2013 s. 376.
- RH 2003:79
- RH 2002:35.
- Jernbro, C., Jansson, S. (2017). *VÅLD MOT BARN 2016: En nationell kartläggning*. Stiftelsen Allmänna Barnhuset. s. 19. https://www.wallmannabarnh.cdn.triggerfish.cloud/uploads/2017/08/Vald_mot_barn_2016-en-_nationell_kartlaggning.pdf [2023-01-17]
- Jewkes, R., Levin, J., Penn-Kekana, L. (2002). Risk factors for domestic violence: findings from a South African cross-sectional study. *Social Science & Medicine*, 55, s. 1612. <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0277953601002945?via%3Dihub> [2023-02-21]
- SCB Statistikmyndigheten (2022). *Jämställdhetsstatistik*. Lathund 2022 5. Obetalt hem- och omsorgsarbete. <https://www.scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/levnadsforhallanden/jamstalldhet/jamstalldhetsstatistik/> [2023-01-09]

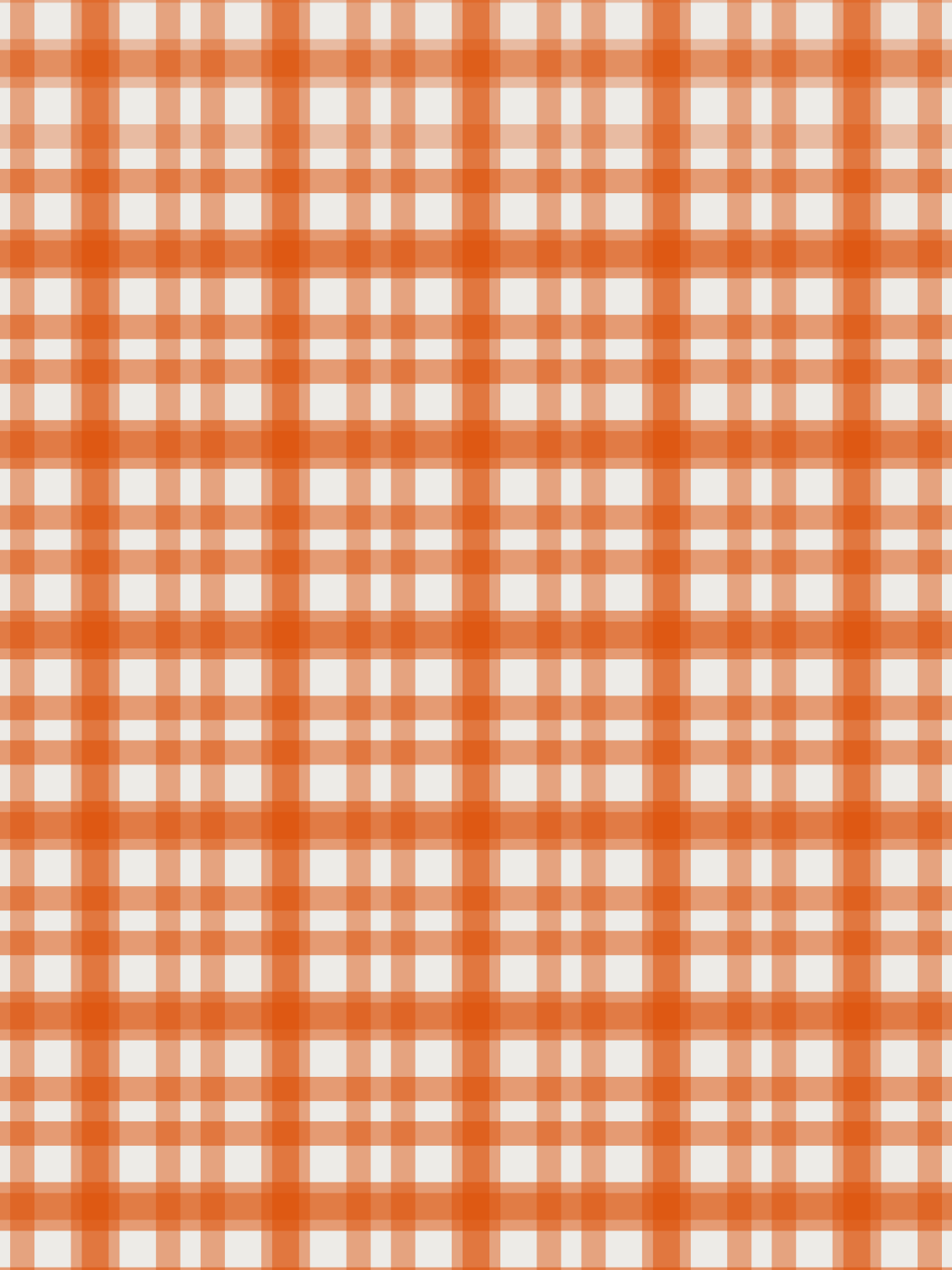
RÄTTSFALL

NJA 2005 s. 712.

DET HÄR ÄR INGET
FACIT PÅ NÅGONTING.
DET HÄR ÄR ETT
EXAMENSARBETE
SOM UNDERSÖKER
ARKITEKTURENS ROLL
VID VÅLD I HEMMET.